

Зол-5/1714

# ПОЛЫМЯ

---

КНИГА ШОСТАЯ і СЕМАЯ

**XVIII** (m)

4706

ЧАСОПІСЬ  
ЛІТАРАТУРЫ  
ПОЛІТЫКІ  
ЭКОНОМІКІ  
ГІСТОРЫІ  
КРЫТЫКІ

---

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ

1 9 3 1

В · Ы · Д · А · В · Е · Ц · Т · В · А

205 03  
18569

## ЗЬМЕСТ

	Стар.
А. Калюга. Нядаля Заблудкіх Апопесаў	3
Т. Курбачкі. Зараніныя песьні. <i>Верш</i>	35
С. Астрышка. Пашча з усходаў. <i>Верш</i>	40
С. Астрышка. Далёка плюць аскачы. <i>Верш</i>	43
В. Сташэўскі. Шуміць бяроўніка. <i>Аповесць</i>	45
В. Кавалоўскі. Разіла. <i>Поэма</i>	69
Э. Бандарына. Сайд Ун. <i>Верш</i>	99
А. Якімовіч. Перамога. <i>Аповесць</i>	103
К. Грышчэвіч. 10 тысяч гектараў. <i>Верш</i>	134
К. Грышчэвіч. Крывым лісьнем. <i>Верш</i>	138
П. Буравой. Асцяж. <i>Верш</i>	141
Доўганпольскі. Калі адчынявай брамы. <i>Роман</i>	144
Шім. Зарэчым. Душы. <i>Аповяданне</i>	172
А. Авербах. Вялікая задача пролетарскай літаратуры СССР	178
П. Кабачоў. Ударнік прышоў у літаратуру	219
А. Салагуб. Рабсэльхараўскі рух у Заходняй Беларусі	228

### КНІГАПІС

Польска-расійскі слоўнік. Пад рэд. ч. Юз. Краснага. ГІЗ, 1931. Дамброўскі	233
„Борьба классов“ Адк. рэд. М. Н. Пяроўска 120 стар. Ц. 1 р. В. Скардзіс і К. Кернажыцкі	—

### ХРОНІКА

Культурная хроніка БССР	237
Культурная хроніка РСФСР	242
Украінская культурная хроніка	245
Замежная хроніка	247

18569



3012-3

1714

# ПОЛЫМЯ

БЕЛАРУСКАЯ ЧАСОПІСЬ ЛІТАРАТУРЫ,  
ПОЛІТЫКІ, ЭКОНОМІКІ, ГІСТОРЫІ

ГОД ВЫДАНЫЯ ДЗЕСЯТЫ

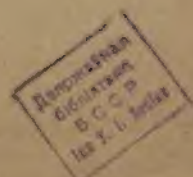
ВЕРАСЕНЬ

1931

XVIII

4706

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАУНАЕ ВЫДАВЕЦТВА  
М Е Н С К — 1931





Заказ № 1000. 2.000 экз. (IV). (15 $\frac{1}{2}$  арк.) Галерея № 1834.  
Дружеская книга Сталина.



## НЯДОЛЯ ЗАБЛОЦКІХ

Лукаш Калюга

### Прыгоды і лятунцельні

#### ЧАСТКА I

— Такі-ж пашта робім?  
— Каб ня ведалі, што мы робім, дык  
мы б не рабілі.  
(З доўнейшых „мывалаў“).

I

Край сьвету чулі пра Заблоцкага. Ведаюць, што з мылам быў заняўся гэты чалавек. Ведаюць, што не заробатак, а ўтрата ў яго на гэтым тавары вышала.

Усюды Заблоцкі вядом.

Усюды Заблоцкага за свайго чалавека маюць.

Што край, то новую яму асядласьць даюць, начай пра тое няшчасьце байкі баюць. А таго ня ведаюць, што наш гэта чалавек—з Баркаўцоў, і ўсе тыя прыгоды не нямыведма дзе, а поблізу гэтай вёскі рабіліся. Таго ня ведаюць, што славу гандлёўшчык не валацуга які з усяго сьвету, што забыўся пра сваю радзіму<sup>1)</sup>, але з спрадвечнага даматурскага ён роду: яго бацька не абм як, а Юстан зваўся ды, акрамя бацькі, меў яшчэ гандлёўшчык і дзядзьку Вінцантага, меншага бацькавага—аднаго бацькі ды не адной мацеры—брата, і свайго удаснага меў ён меншага роднага брата Савосту. Таго ня ведаюць, што ўсе яны былі такія самія, як і гандлёўшчык, славуця Заблоцкія. А яшчэ-ж былі ў іх сваякі, суседзі... яны хоць з мылам і ня зналіся, але ня менш за Заблоцкіх усяго ўсякага бачылі за свой век. Ды, урэшце, самага патрабнага ня ведаюць тыя, што Заблоцкаму бліжэйшую да сябе асядласьць даюць, што пра яго няшчасьце байкі баюць: як-жа зваўся ён? І прыходзіцца падкаваць, што зваўся—Пархім.

Самое поршае—як зваўся чалавек. Дрэнь тое мыла, што ён прадаў. Прадавалі мыла да Заблоцкага, прадаюць і цяпер, пасьля яго.

Другое: што ён быў за чалавек? Чаму так прысьпева Заблоцкаму на мыле, а не на чым іншым сабе заробаткі звайсці? Што яго ў гандлёў-

<sup>1)</sup> Радзіма—свалішча (так гэта слова і ў песнях ужываецца).



ства пусьціцца прымусіла? І гэта ведаць трэба канечне. Але адложым яго на далей. Скажам толькі:

Кожнаму Заблоцкаму прышлася адменная доля. Усякі з іх свой талент і сваю ганьбу меў. Толькі не кармисьць з гэтага была ім, а згуба. Стары Заблоцкі—Юстапаў і Вінцэнтаў бацька, а Пархімаў дзед—быў спрадвечны гаспадар. Сам ён быў чалавек старасьвецкі, ды імя сабе меў старасьвецкае. Зваўся дзед Заблоцкі так, як мала хто цяпер завецца—Савэрын. Ні цясьлярства, ні бандарства—ані нічога, акрамя зямлі ня ўмеў рабіць ён. Ніякага начыньня, акрамя сахі з цапам, ня ўмеў Савэрын трымаць у руках. Так даўно ён жыў на сьвеце, што тады яшчэ плугоў і ня зналі людзі. А з Савэрынавых сыноў адзін Юстап трымаўся бацькавага таленту. Вінцэнт—ж, меншы, ад другой жонкі Савэрынаў сын, музыкам удаўся. З Савэрынавымі ж унукамі было яшчэ горш: Савоста ў пісары пашоў, а Пархіма ў гандаль павяло. Так здаўна шчапаліся Заблоцкія на дзьве палавіны. Вілаватая ім у жыцьці траплялася дарога.

Пакуль жыў Савэрын, пакуль Заблоцкія ў кучы жылі ў адной хаце было і хлеба даволі і скорам ніколі ня зводзіўся ў іх. Тады ў іх хаце быў стары бацька і было яшчэ бяз бацькі двух роўных, здаровых мужчын. Навесткі—Юстапава Прузына і Вінцэнтава Разэля—з дзяцьмі тут ня ўлік, хоць, праўда, у адной Прузыны толькі было два хлопчукі, а Разэлю, як Вінцэнт казаў:

— Крыў бог ад гэтага няшчасьця, ад іх крыку, ляманту.

Было работнікаў у Заблоцкіх, але ня было ў іх хаце такога здарэньня, каб спрычка за што ўзялася. Савэрын, ня то што даўнейшы, але саўсім старасьвецкі быў чалавек: гэта яго сыны, унукі—даўнейшыя людзі. І ўсё ў Савэрына рабілася па-старасьвецку. Усякі ў яго меў сваё месца і сваю работу. Гатай работы ды Савэрынавага слова пільнаваўся кожан і ўсё ў пару зроблена было: у пару з поля зьбіралі, у пару і ў меру бралі з сьвірня што трэба на свой абыходак. Ніводзін колас добра дарма не загінуў. Бывала вяжуць у снапы, на жменькі жаты, яменьці ці апёс, а потым Савэрын загадае ўзяць кашэлікі ды перайсьці ячнішча, аўсянішча—каласы пазьбіраць, каб, як казаў па-старасьвецку той дзед Заблоцкі:

— ...божы дар дарма на полі не прападаў.

Пырыку, бывала, і на лякарства ня знойдзеш на Заблоцкіх полі.

На ўсё парадак пры Савэрыне быў. Як прыдзецца за стол садзіцца, дык галоў, як качанаў на капустаў градзе, зьбіраецца. Тады і нявесткі і унукі—ўсё ў лік. А як пойдучь за работаю, дык нікога лішняе і ня відаць. Усякі мае свой занятак. А на Савэрынавай сьмерці пачалі муляць думкі пра даяльбу ў Вінцэнтага, пачаў Юстап ціхенька з мяшэчкам у Воркаву карчму ўчэшчаць—насіў ён туды тапіць сваю нядолю. І сышла тады недзе алагада ад Заблоцкіх, уцёк спакой з іх хаты. Перш наперш кінудзі Заблоцкія, усёю сваёю сям'ёю застолье заняўшы, гаварыць самі з сабою, з сьмешных здарэньняў разам выскіляцца.



Пачалі ад тых дат круціць сьветам Заблоцкія. І рассыпаліся яны, як гарох на сто дарог—хто куды віда. Што была адна сям'я, адна хата, адны Заблоцкія—аж з той адной ды пакрысе тры хаты зрабіліся, з адной сям'і—цэлая фамілія. Крутам-мутам... усяк Заблоцкія жыць прабавалі.

Ня было на іх росту: усе да аднаго аршыні з шапкаю ўдаліся на вышкі. А ўсё цягнуліся ўгору, каб над усімі вышэй быць, каб адусюль іх бачылі.

## II

Нямаведама што даўней было.

Засталучылі байкі праўду, калі заходзіць мова пра даўніну. І што да-лей ад нас, што глыбей у гады, то ўсе большым, гусьцейшы ад іх туман, а з таго туману часам такія прыябныя вытыкаюцца здані, што набок тады ўсякая праўда.

Туманом даўнасьці заслаалася: як дзяліліся Заблоцкіх браты—Вінцэнты з Юстапам; як Юстап падгадзіў сырам, маслам, шаснасткаю бе-лага смачнага заводнага гароху Баркаўскога валаснога судзьдзю ды як той, судзячы, назьбіраў памёршых і выдуманых душ: бацькаву, матчыну і яшчэ нейчыю—нямаведама чью—часьць прысудзіў Юстапу, а Вінцэнтаму ўсяго ў падзеле даў пад абраз.

Так даўно гэта было... Такім забыццём заслаалася... Ані ня відаць праз яго як сагнаў судзьдзя Вінцэнтага з усім яго невялікім будынкам з вышэйшай, сушэйшай часткі Заблоцкіх сядзібы на другі бок вуліцы ў западзь, на дрыгву. Ня відаць ад нас, што так далёка ўжо ад таго часу адышліся, як пакутаваў Вінцэнты ў падсуседзях, як ня прышлося яму з падзелу сваёй хаты. Але сяк-так, у пазыкі ўлезшы, узьбіўся ён на грошы. Апытаў праз людзі сабе варывеньку на хатку ды купіў яе за 12 рублёў.

Ня, толькі на сядзібе, але і на полі накіў з Вінцэнтага той валасны, загоджаны братам, судзьдзя. Ня ніву, але істужку адаткнуў ён калкамі. Палажыў яе—гэту істужку—на ўсіх Заблоцкіх нівах з правага, сламага неўрадлівага—як меркаваў Юстап—боку. Да таго скупа быў валасны судзьдзя тую істужку адрэзаў, што ўсяго чатыры градкі бульбы можна было выштукаваць на ёй—за раз самую шырокую Вінцэнтаву ніву пера-ступіць і ня цяжка было.

Усё смішло людзям з памяці. Адна „Вінцэнтава істужка“ ў прыказках, у параўнаньнях асталася. Пакуль быў Вінцэнты ў Баркаўцох, хвар-бававу ён сваю істужку вострым плугам на гразкі чорны колер, караба-ціў яе на скібы. Любіў Вінцэнты на чорным гразкім полі жоўтыя кро-педкі, палобныя на жытнія, ячынныя, аўсяныя і ўсякія розныя зерні, гу-ста імі сваю істужку ўсыпаў. Толькі, як пойдучь дажджы на Вінцэнтава крапляе фарбаваньне, зялёная яно зробіцца—аж мяняецца ад сонца. Але і гэта зеляніна ня любіла сонца—ліняла ад яго: з зялёнага на жоўты, сьпелы колер.



Толькі ні праз валаснога судзьдзяю, што адрэзаў гэту йстужку Вінцэнтаму, ні праз самога Вінцэнтага, што так стараўся—як вясна, як восень—фарбаваць яе, а праз гаваркую Кацярыну, што першая дабрала Вінцэнтавай ніве такое імя, не забыліся пра яе нашы, сквапныя на трапное слова, людзі.

Асталіся ад таёй даўніны ўсяго „йстужка“ пра Вінцэнтага, а пра Юсташа багацьце целае паданьне, з імі разам злучыліся дзейкі і пра даўнае пахаджэньне гары пасярод Баркаўцоў.

Перш упыну ня было на Юсташа з яго скаргамі. Потым, пасля надзелу, пашыкавала крыху і годзе маракаваць, што чорт дабро з сьвірна выносіць. Годзе ў Воркавай карчме лезьці да людзей з сваёю бядою. Ды і ў самую карчму менш стаў учашчаць. А тым і цікала: чаму такая перамена. Хто час меў ды цікавы быў, давай прыглядацца.

І заўважылі Баркаўскія даходныя людзі, што ўсё то сіняваты, то чырвоны агоньчыкі з неба сыпаюцца за шчыт у Юсташавым таку. Надта ж іх—гэтых агоньчыкаў, шмат увосень, як людзі з поля дабро ў такі пазвозяць. Як мак, тады сыпаюцца. З усходу стануць нашы цікавыя людзі глядзець—усё ў Юсташаў ток зьбягаюцца, а зойдуць з захаду, зірнуць—ня відаць нічога, толькі дзе-ні-дзе далёка-далёка час-часам сасьлізьнецца зорка з неба ды пакоціцца ўніз. І ськазаў тады баркаўчане:

— Тут нешта небагавое. Ніяк-начай Юсташ да нейкага ведзьмыка дацяў. Прадаў чорту душу, дык от ён ужо ў нейкага другога з засекаў выбірае, а яму моціць ссыпаць усякае дабро.

Кажуць і гара на крыжавых дарогах пасярод Баркаўцоў тады стала як сыпаўся агоньчыкі ў Юсташаў ток. Так што цыпер, адкуль ня зірні на іх, перш-на-перш карчму убачыш, а потым ўжо вішнёвыік унізу пад ёю, дзе-ні-дзе стрэхі ў ёй. А даўней—не за нашым, а за даўнейшым—„даўней“,—кажуць, у самай западзіне, вечна пасярод граці стаяла карчма нідзё цікай гары і заваду ня было. Дёталі тады ўсё агоньчыкі за Юсташаў шчыт: то сіні, то чырвоны. А людзі ўжо дазналіся, што як сіні агоньчык, дык дабро нясе, а як чырвоны, дык грошы. Каму час быў ды не ленаваўся, можна было вьлічыць колькі раз з чым прылятаў. Можна было ведаць—чым найболей Юсташ апамогся.

Усё на гэта глядзелі: от, ліха яго бяры! усё адно нам не панясе, а Юсташу. Аднэй Тахвілі (яго швагерцы) шваграва багацьце было, як у сэрца нож. Яна ня толькі што калі нясе ведала, але ведала і як зрабіць, каб чортаным дабром ліхі чалавек не запамогся. Згледзіла была раз увечары, проці карчмы стоячы, над самаю галавою ў сябе сіні агоньчык ды так ён проста туды, дзе Юсташаў ток, і коціцца. Зайздрысьць борзда Тахвілю напавуміла што трэба зрабіць. Зрабіла яна спадніцу так, каб даступней руцэ было, ды на мяккім месцы сама сябе калі плясьне разоў тройчы.

— Гола,—кажа,—мас цела. Хай-жа гэтак гола ў таго будзе, каму ты нясеш.



Хоць сабе чорт і невялікая шышка, але ня любіць, калі ўсякі пачне з яго вяршанства здымаць. І ў чорта злосьці ня купіць... Калі сыннуў ён прыскам на зайздросную Тахвілю, дык аж траха Баркаўцы не заняліся гарэць. Добра што Тахвіля ўправілася роўна стаць і спадніцу з рук у пару пусьціла, ато-б яе сысек чорт горш як шротам, а так—ўсяго крыху рукі прыпёк. Яшчэ тое Тахвілі ў помачы было, што гарэлую спадніцу насіла. Хоць і залавіў чорт крыху, але, толькі яно застукала, як па блісе, ды скацілася дагоў. Як нёс ён асьмін з дванаццаць грэчкі, дык так і сыннуў пасярод Баркаўцоў. І не абы якая грэчка была: буйная, ядраная. А чыстая ж! Як вока. Але на ліхое дабро не пагналіся нішы баркаўчане. І на завод ніхто жменькі ня ўкраў. Так і асталася ляжаць пасярод вёскі ў капцы, як і пасыпана была. Да таго-ж нейкая праціўная, што кові пудзіліся, як блізка вязалі. Ужо вароны—нашто непераборлівыя птушкі, а й тыя не хацелі дзяўбці. Будзе лацець над самым капцом і ў той бок, нават, ня зірне, пераляціць ды на сьметніку дзе сядзе, там сабе чаго пашукае. Каровы тады нельга было вуліцаю гнаць: як толькі да карчмы дайдуць, паўстануць наўкола капца і равуць—бі-забі не адгоніш. А ўночы сабакі з усей вёскі зьбягуцца, галовы ўгору павадзіраюць ды давай галасіць, зямлю драць.

Чыстае згубеньне было баркаўчанам, пакуль не ўсхадзіліся вятры. Ну й шалёныя-ж былі яны! З хаты выйсьці нельга было—чалавека ваялі. Дзень пры дні з аўторка да пятніцы дэзюлі. Яшчэ людзям, як людзям,—от набытак за той час намучыўся. Тры дні ў хляве галодны сталі—нельга было ні ў поле на пасту выгнаць, ні з току харчы прынесці яму ў хлест. Замілі тыя вятры чортава насеньне пяском—чырам з дарог, чорнаю тарпавіною з агародаў. За тыя кручанымі дні так спрытна юдуха перамяшала ўсё, што зрабілася зямля такая, як-бы і спрадвеку яна на гэтым месцы ляжала. І ад тых дат стала ў Баркаўцох гара проці карчмы на крыжавых дарогах над усе нашы невялічкія ўзгоркі. Суха з таго часу зрабілася ў самым патрэбным месцы, дзе чужым падарожным людзі заўнімаюцца, як ідуць у карчму пагрэцца. Часам пад вечар, як з кірмашу едуць, бывае вялікі завоз хурманак збіраецца тут. Гэта месца на места тады робіцца падобна, таму і далі нашы людзі яму прыкладку—„траецкаю гарою“ завуць на Мясск глядзя. А тая грэчка і цяпер на гэтай гары знаць. Дзіва што нешта муляе ў ногі, як босы тудыю ідзеш?—гэта-ж тое чортава насеньне. Бывае, што дадждзю зверху пасочак прамыюць, дык яно і відаць. Нагнешся, паглядзіш—здаецца, і няма яго нідзе, а ступі, дык і чуваць, што нешта востранькае, маленькае коліцца, як грэчка ўсёроўна.

І не адлучыць тут ніяк праўды ад казні.

От лепей выберам калі вальнейшы час ды адыйдземся назад у даўнейшае гадоў на трыццаць, самі таго дзіва паглядзім. Толькі выбірайма так, каб і ў нас вольны час быў, каб выхадим дзень прыпадаў, ды каб



і ў людзей была вольная часіна; так выбірайма, каб наш выхадны дзень, а іх даўнейшае сьвята ці які прысьвятак у адзін дзень сышліся. Гэта-ж, тое ведайце, мы на той бок вайны, у старую бытнасьць адыходзімся. Людзкое сьвята ці прысьвятак нам трэба, каб не хадзіць за патрэбнымі людзьмі па полі ды і да дому па ўсіх заканурках, каб іх ня шукаць, замінаць працавітым у рабоце, пытаючы ды шукаючы сабе добрай прыгоды, цікавага слова. Бяз прыгод працуюць людзі, а адараюцца прыгоды пры рабоце ўсяго ў гультая.

Дабірайма ня толькі сьвята з выхадным днём, але яшчэ і сам дзень каб быў ясны, пагодны. Хмурны дзень, дождж, пацяруха людзей сном спакушае, цяжарам успадае на іх павекі, што позна плюшчыцца і рана расплюшчвацца звыклі. Дабірайма так, каб людзі на прызбах пад лагоднае летнее сонейка ў гурце сабраўшыся былі. Тады і пачуць і ўбачыць можна будзе шмат чаго.

Дык от калі пачуваецца моцнымі ў нагах, калі не палохае такая далёкая дарога: 30 гадоў—ня 30 вёрст вамі—дык тады давайце пачнем свой абход.

### III

Кожны Заблоцкі як Юстэп, так і Вінцэнты, ня толькі сваю долю, але і сваю хату меў. Пра іхныя долі далей яшчэ шмат будзе мовы, а хаты ў абудвых нядэшлыя былі—чуць у духу.

Гразкая вуліца ў Баркаўцох—толькі ўчора прайшоў дождж. Усяго з аднаго вышэйшага, сушэйшага боку на вуліцы дзе-ні-дзе памошчаны кладкі: дзе за гоні, дзе за двое ляжаць адна ад адной. Невялікая з іх дапамога, але часам у самым патрэбным месцы, у самой глыбшай гразі надарыцца каторая і, што чалавек у халавы-б начэрпаў, толькі па косцічкі пасаджае у гразь боты. Абутаму гэтакі ратунак нішто сабе, а бо-саму і саўсім добра.

Дык от мы сталі проці Заблоцкіх і ня ведаем што тут рабіць. Сталі перад Юстэпавымі варотамі і пазіраем на Вінцэнтаў двор. Ён бяднейшы да яго да першага трэ' было-б зайсьці. Але як перайсьці гразкую баркаўскую вуліцу на другі, ніжэйшы, гразчэйшы бок.

І што-ж мы зробім? Маючы на Вінцэнтага за яго беднасьць лепшую ўвагу, зойдзем перш да большага, шчасьлівейшага яго брата, да Баркаўскага багатыра Юстэпа Заблоцкага. Хай за гэта будзе вінен той даўнейшы баркаўскі валасны судзьдзя, што насяліў Вінцэнтага ў такім нявыгодным месцы.

„...здаўна шчапаліся Заблоцкія на дзьве палавінкі...”

Двух сыноў меў Юстэп. Пакінем надалей Пархіма, большага Юстэпчыка. Што ты пра яго скажаш, калі ён ніколі дома ня стыкаецца. Ужо год пад восемнаццаць бралася хлопцу. Увазіаў дзявочы хвартух, дык—абы вольная часіна—ён на сяло, бы вечар—ён на вячоркі. Толькі тады Пархім дома, як работа ёсьць. А што ты скажаш пра чалавека занятага









Рада баба, рада баба.  
Што дзед утаніўся...  
Аха яну, аха яну—  
За корэ уханіўся.

Самая вясёлая вясня, якую любіў ён

Не за Юстасіава бытнасцю, а ў яшчэ даўнейшым «даўней» надта-ж ганравала п'яным на розныя даўняы прыгоды Няма цвер ім гэтак п'ягады. Прыстані ідуць каторы, як ужо добра ўлукаткі пойдзе яго дарога. Самасюнь хаджалыя ногі. Аб'юнецца чалавек на зямлю.

І ляжы. Чорт цале бары! скажучь на яго людзі, гэта гора ўба чыўшы, даўнейшым словам.

Цвер на ўзнігечер ідзе людское слова. А даўней і праўда было. Праў чорт п'яных, меу на іх ласку к сабе ў гэтым закл каў. Утом чым каторы ідуць, дык чорт такога добрага старынага каля дасты, што голькі гадзены. А як можаш сам сесці на яго, завішце голькі п'яраду, цяжы в сабою п'яныя яшчэ чорт ласку зробі паддаць. Цяжыкую іст на тым старына каля будзе на сваіх м'ястках, гі б'юне, пакупі падчы. А над дачу разгасцяна, і гэ пратра ч'я-спык. Сад ды і в'ялоныя кары ці так на жой лачынае. Няма прайверазіўшыся, ды пойдзе памаленьку далому.

От, гэ а далому прышліны, са мною прыгада б'яла.

От, д'яволі скало тады чым п'яному пахвалена. Але да... де можа я... ішоу у Заблудках будзе. Вы ч'яе! Ішоу ішоу.

Ужэ смекі с'я п'яны, д'яволі ласку сварыцца на Юстасіа.

— Тут сучка! На-цю-на!

Ашо? Отзідзі. Ты не гадзены, што Юстасіа ласку каля ішоу д'яволі ўжо ен зыч, д'яволі. Гэтак... Тут голькая хітрасы.

С'явоста! С'явоста! каля будзе к сабе сына. С'явоста! С'явоста! ш'ялы годзены. Ужэ ішоу, і яшчэ д'яволі ен с'явоста сабе. Голькі нешта ня слухае сын Юстасіа.

С'явоста! С'явоста! падыйдзі-ж, х'яо ты на с'явоста не х'ядзі. Ня пусьціць у заблуд Юстасіа свайго малога.

— От, каб табе язык ня служыў!—казалася яна в'ягачу. Гэтак даўця выклінаць? Дзе-ж: адан'е розум, — каб ён смалы ішоўся! — ды п'явузгае нямавядна што.

С'явоста! С'явоста! не перасьціхае п'яным багатыр Заблуды.

— Чаго, тата?—падыйдзе малы.

Чу... з нешта будзе! Зара, п'яныя адарыцца нейкае адаранне.

Падыйдзі у голькі адыхалы пап'ятайся: можа ён падчы праў чаго. Можа смалу, дзёгаць, можа газу піць будзе.

Адыйдзідзі малы, памаўчыць, пачакае крыху, а потым

— Мама!

— Чаго-ж ты, сыноч?

Можа нам дасігна, можа гэта хатніца? Можа смілы галаз?

Ах ты, лабодзіна! Надзі у гэтай п'яніцы на вышнім, павязе на лошак.

А тако п'яніцы, як і ў хаце няма сьвінь. Надтаж надзі ён да сну. І праз гэта бяз жадных здараньняў ажывае свой век.

Німа чаго нам бо іні ~~Саміра~~ гэтай хаце. Ведзем ужо Савостана маленства, Юстанага п'яніства і Прузынінага непрыязнага; непаздны «курч» — і даволі з нас.

— Астанайцеся здаровы, — скажам Юстату Заблоцкаму Прузыне Заблоцкай і іх сыну Сямісту Заблоцкаму. (Ніч была Прузіма да ма, ня пытаўся з ім і развітанне з намі не прыйшоў ён) Трохі нуль да надсохлае катэры ўжо год, як той спазнінань дождж прайшоў. Перайдзем наперад на другі бок да Вінцэнта Заблоцкага.

#### IV

Вы чуеце: нешта трэмае ў яго хаце. Гэта Вінцэнт стравы перагарае робіць з ім лад. Добрая прымета: у чалавеча час сьвінь разгасдзіцца, распытацца будзе калі.

Не сьпірайма ў хату. Заўнімемся крыху на Вінцэнтавым гэтаім дварэ. Пастым тут ды на меншата, бяднейшата Заблоцкага пакой пасля дзмі Дрань, па прэдае ськазаўшы, што пакой ня толькі пакой, але хаты ня варт яны а дэка шчыт рукамі дастанеш. Некалі гэта Вінцэнта Судына на ня хата, а па, вынічка авалася. Сьлідаў у ёй той чалавек, ад каго Вінцэнт яе адкуў у, па ірысе бурагоў, бруккі, радзкі, капустных качань у на выседак, страву ў ёй кады сьвінай капуста і кады галазак сабе на зіму, цёплар пасолених агуркоў там гэтак сама меў сваё месца. А перапел сабе Вінцэнт тую карышчэчку і лепшы яго ў яго знашла толькі два акны, як далоньню закрыць, праразаў конь гаспадар, каб крыху бліжчала ў хаце, каб ведаць калі разьвідное і калі зьміркаеца на дварэ. Наняў муляра, грабў печ і пачаў ад тых дат у вары вонкі жыць Вінцэнт Заблоцкі, пачаў хатню сваю будку зьняць.

Пагнайцеся, нагікайцеся, таварыш чытач! Ня подта хаджалому чалавечу сьсадаць сабе лабодзіну ў Вінцэнтавых нізкіх дзвярах. У трычатыры пагібелі згінайцеся тут, бо з паклонам

Дзіндофры! Вінцэнту Заблоцкаму і Разалі Заблоцкай трэба дары.

І ў хату зайшоўшы не расьсядайцеся надта, не раскідайце на бакі шырока, не выцягуйце наперад дзеська сваіх цыбатых — калі яны ў вас такія ног, бо цесна будзе. Выж не захочаце можа ў столь галазною ўпёршыся стаяць, прастарнейшае сабе ў гэтай цеснай хаце выбраўшы месца, бо, калі крыху завьсокі, і тут нагнуцца давядаецца.

Можа-б крыху і лепей, прастарней у Вінцэнтага было, каб ня печ. Вялікая а яе замінка ў гэтай шчыгульнай, у вабцяжку абудованай, хаце. Але няма на гэта ніякае рады — ня можа бяз печы абьсьціся гаспадарскі



Мейшы Юсэпаву брат, гаспадар татай хаты, на правдэ сказаўшы, і ня Вінцэнт амаўся, а Вінцэс. Не м чому яму даў такое імя, а даросламу. З Вінцэса на Вінцэнтага перахрысцілі, што не абі які чалавек быў ён у нас, што за сьвёе грамяне і з Баркаўцоў і з Баркаўцамі далёка на сьвеце славен быў. Дзе толькі людзі чулі што пра нашы Баркаўцы, там і Вінцэнтага азналі. Здалёк сьздзілі на яго, каб на вясельлі ці на іншай якой вяселай бясёдае пайграў. Ня было над Вінцэса ні златнейшага музыкі, ні лепшага чалавека. І дзіва тут нам, што далікатнейшае яму адумалі людзі імя.

За вясельлімі ды за йгрышчамі ня было калі Вінцэнтаму ні сваёй сьвяміцарнай гаспадаркі глядзець, ні вольна дыхнуць у сваёй хаце. Адно яму у руку было, што ў пост ня толькі на скорам, але і на людскую вяселасць пост быў. А даўней шмат пастоў людзі азналі і вялікі шасьць гідняў пасьнілі ды дробных пастоў усякіх розных яшчэ была чортака глець: пятроўка, іспасаўка, піліпаўка ды штогодня сьрада з пятніцаю. Толькі й жыў у пасты Вінцэнт — шхто да яго тады не сьвяміся.

Надта-ж мяккі Вінцэнт на далікатнае слова. Ня можа ён нічога чалавеку наперакор сказаць. Гатоў кінце сьвяміцаць ня каліпаю, сьвямі ня грабенас, кінце жыта ня аьвямінае, а ўкруціць цымбалы ў паводус, сьвямі чалавеку на воз, калі аддалек той па яго прыехаў, ды й махнуць з Баркаўцоў. Толькі яго тут і бачылі. Адно пыл закруціць.

Гіне Вінцэнт.

Гіне праз свой дур.

Ня любіў ён рыбы ні лавіць, ні есьці. Ня любіў, але мусіў.

— Хто яго ведае, недзе яе аьвалоксі, дык от ужо доўгі дзень як дома няма, — маўна. Вінцэска прыежджаю чалавеку, што распытваўся у яе:

Дзе ж пці чалавек! Можна-б ён палеау пайграць нам

А Вінцэнт гэтым часам, каб ад абрыдзонага чалавека адкасьніцца, браў даўнае вуды ды туляючыся, на загарадзёх уцякву на рэчку

Закіне Заблоцкі сьвёе рыбацкае начынне ў ваду. Надапра плячыма старую абшывелую плешыну, сьдзе конна на яе караніях, што павымывала ў паводку вада. Сьдзіць і думіць цяжкія думы пра сьвёе марны лёс. І ні разу ён на паводок ня зьне. сьхавіўся той ці наьверсе наьвдае ляжыць. Каб завялася ў баркаўскай рацэ дурная рыба, каб дарашты высахлі яе невялікія мазгі, каб наважыла яна сьбе з сьвету абшываць, дык от—як мела нешавца магла б зачэпіцца на Вінцэнтаў зазубень!). тут сабе сьмерці пашукаць. Цяжкі быў-бы канец таёй рыбе. Давялося-б ёй зьнісьці на Вінцэнтавым зазубні, пакуль-бы той агледзіўся, што нешта злавілася ў яго. Толькі не вьдзасца дурной рыбы ў нашай рацэ. І ня ловіцца нічога ў нашага музыкі. Ды дзе там будзе брацца што на яго зазубень, калі Вінцэнт часта ня толькі пра рыбу, але і пра чарыяка,

1) Зазубень—кручок.







заўтра ўсім „памяшным“ трэба рава на газале быць. Потым яшчэ на гаварыў пісар німаў чаго ад сябе. Самае-ж галоўнае — пра шапкі.

Канечне тады рускаму цару — як пісар казаву, хацелася японцаў шпінкамі закідаць, а то яму тады перад другімі царамі будзе ня гоніць. Гэта слова добра саагавілі баркаўчане, а далей пісаравай мовы яны добра не разабралі — надта ж хуценька гаварыў. Ці тыя шапкі будуць казніныя у войску даваць, ці сьве а дому браць трэба, ня ведалі.

Вячаслаўчы расказаў Разэлю Вініцкаму, што чула на сходзе. А калі яна дзе на якім пераза лад хітрым слоўе увапрэца, там брат ей мала чаго лепей паможа.

— Можа гэтак? — папытае.

Падзякуе і за стала Вініцкі ча сваю шапку, што ў парозе вісела на круку. Сім Забалоцкі мужык, а шапку шляхецкую насу. Мала яна была у яго Верху чужь аздад „Дзе ты гэтакімі шапкамі японцаў закідаеш?!

На адного японца іх трабіт нязлічоны лік, а дзе тых шапак на далге войска набярэшся?!

От кат такіх шапкі патрэбны былі, што ім чужа б было ад японскае кулі сабе згата, чыць? Таго дзя шпінкі сьціпаю чадзюк у вёску б адставіраў і а дому б узяў, каб меў. А то японцаў закідаць? Некаму надта галава б'юць, што іху ня гоніць будзе? І дзе на яму чадзюку ча сьціпа, брат ці за адным сталом гарэлку п'юць ж у Воекавай карэм?

## V

Незвычайна сям'я ў Відэні Забалоцкага. Нязнастроі, як пошлое саагавітваецца, дэкі і няма з кэм. Адна Разэля. От ужо чадзюкты год на вясельлі пашоу, чадзюкты год, як Разэля з Ткачыншкі на Забалоцкую не, абжытваецца, з Копацу дэкі а талася сюды, у Воекаўцы. Ня было у іх хале ні разу сьмеці, за тэды гады і аш сям і не пабольшал. На адны грэбля ды на свае абжытвае грабне сьціпа майстар Вініцкі.

Аставаеся здарова ды ня журыся надта, — сказаў ён Разэлі на ад'свядзе.

Селі яны ўдвох з Алесем на воз ды паехалі.

Адна Разэля доўга стаяла у варотах, уцірала рэжком хусткі пільготныя вочы.

А быў якраз ветах. Пад раніцу была відная ноч. Ехалі яны і маўчалі. Вініцкі плакаў у адан бок, Алесь у другі. Першы, унурыўшы ўніз галаву, заўважаў іншай, лепшай работы ня маючы, як побмаікам пад гразьно шукле сабе колацвярдой дарогі — расхінзе гразь на бакі, каб другому, хто потым на гэтым месцы будзе ехаць, спрытней было. Другі на бакі глядзёў дзе што ў каго пасежна было: дзе якое ржышча, дзе якая — мялчэйшая, глыбейшая ралля.









І ня марнае Разаліна чаканьне было. Нейкагеўзабаве пр'ехаў на пармы коняй у вялікіх багатырскіх карах Ігнась Струсінскі. Пазнакала Разалі Юстана з большым сынам, з Пархімам. Паставілі ўчацьвярых дзяжы, пад самае века напаканьны, куфар на вол. А клункі, вандэзакі ўжо яны і удабах. Разалі з Стусінскім — заахмылі на кары. Пустую дату нисьдзяж кнулі яны паленаваліся лачынціць. Сеў Стусінскі у перадку коні караваць, села заду на тых карах Разалі. Сьбіжучыся п'ехала яна на засьцецак.

Там, на засіданку, Раззеля ні то за молодшу, ні то за старішу налітку аставася. Їй було ніяката над сю арымусу. У ноних ватра-  
лосьм на скрпюх чарайках нах іждаті Ступітскіх кля дому. А зодвас  
прыгляданні с кля дому ходзячы, пойдзе на поле па межх пасомы  
рэнны, паладзець на пыр ія пакупшыцкія<sup>1)</sup>, пазуітскія ніль

[illegible]

спадзяючыся на такое здарэнне, радуючыся яму.

[illegible]

Баркаўскія брахлівыя людзі пра гэта як у звод біблійнага історыка Міхаіла Лернера на чатырохціху і ўжо не раз пераказвалі тым жа дзішэй, далікатней, але пагаваравалі, што:

- Гэта, зашэці, ня так...  
— Дае бачылі, панстра!? Гэта на ішты варожыць.  
— Куга-а!..—у Стусінскіх у хаце аказалася...

У Пакупшчына—багатыр (кулач), што адсуткавае ў п'якоў сьмале, як тым брацьмаеся  
 у карты брацьмаеся.

2) Грунт — кадзел, вучастак зямлі

А што! А мы не казалі?! — смялей, ма іней загаварыла тады глянц-ная шляхта.

А што тут і па вайне было. Не сабрау рускі цар шыбак, калі яму трэба было Пагадзеу на японцаў — імаг падала сібравася. Тымог ім ня грэш. Не памглі круўцы шапашнікам і не нашылі тым шыбак і солкі на вайну трэба было.

Барце, кажа тады рускі цар на японцаў, — што вам трэба, ды сядзіце там на сваіх высях сьціхатою. Сьмела заідайце сабе у мора свае вуды. Я і слова не скажу. Калі дзе й мой шыпак на наш адзубінь позмерца — толькі таго! Ці я гадаваў яго? Гэта от, каб чыс выпрадаў. Але няма калі мне з вамі дацкацца. Унь ужо дома у мяне самаго пано-раваць пачалі.

Васьлі Вінцэнта на Амур-раку. Мелася быць з ім такое адарэньне. Але засьліныліся з мірам. З паўдарогі вярнулі Вінцэнта назад. Так і не данёдо, я яму на Амуре павыць, пагад сьць далі май незнамай ракі. Ня адарылася з ім гэтага адарэньня.

Ня толькі ня чуў Вінцэнт адарэньня ў дароце, але і сама да яго мала ў пярэці яму праз Сьцягоху і шьдасьці перы? Сібіру ня бачыў ён. Змою гэта было. Рокна ў японцах тады парэбілася, як мед-вядзі, на кох, калі ня дзей, панамыраааа лёду на іх. Дык Вінцэнт ад пер-шай станцыі, дзе загналі іх у цялянікі, як лег снаць толькі пад'есьці устанав з свайго кутка. Мала было нашаму Заблоцкаму гэтага шьдасьці, сьць у Баркаўдох: за вясельлямі ды ад йгрышчамі няк ня мо. Ён са-гнаць з яго ахроту. А у цяляніку добра было гэтаю рэб-таю зніца. Тут дзе сабе на станцыях, пакалыхаааа ў дароце як да ня ў казасьці, толькі радасна праз сон расхінуў Вінцэнт у шьдасьці ўсьменш-у сьне деляшчэстыя, талэстыя губы. І ня чуў пават калі арэб-лася дзярама-ааа мазгоу яго дэрозе, калі закруцілася ды пашла яна тым сьцьым следом напад. Так і ня спрэдзілася Разаліна надзея. Уратаваўся сном Вінцэнт ад усянх благіх адарэньняў: ня чуў і ня бачыў нічога у дароце.

— Ну, та а! устаней! — капынуу яго зводны, як Мяску міналі. І пачуў Вінцэнт ізноу над сабою вайсковую дысцыпліну. Горэда праханіўся, на ногі стаў.

Га? ш? добра 'шча не раскурстаўшыся, зьбіўшыся з трону, па вьсковаму пытаўся ваяка Заблоцкі.

Пратрымалі яго 'шча крыху ў кашарах недзе ў Расіі ды пусьцілі дадому.

Прынёс Вінцэнт з тасей праспанай вайны шыналь, цяжкую салдацкую зімовую шапку і новыя, моцныя боты. Ня з пустымі рукамі вярнулася тады і Разалі з засьценкі. Прынесла яна ў лубку сына, на нагах вастра-иосся чаранікі на скрыпах і далікатнае з засьценку прынесла сабе імя — Рузэ. Тры рачы прынёс хожан сем'янін дадому.

Потым, як сын крыху падкачаўся ды пачаў распытвацца: што тады было, як яго ня было, і як ён у Заблоцкіх завёўся, усякі па спайму



Замість того, щоб виступати за єдину хату і шість дачок.  
Замість того, щоб виступати за двоповерхові будинки з двох сторін вулиці.  
**Ізавою Юлікам — самосейкам.**

Алі да годоу ковакі з ба ірса, нема чато і тата шкодаць. Не да-  
ла ж а, думу а тата под дом, і аз стой час, усе бяжымся мы

Кому война, кому доля! Ах, а Сашку гулі. Загубилися таке  
близькі нешта люди — не виста у доріжки за роботу. Ніхто як я трохи  
не х. несі на складовым помі казали свою працю. Дави мі, не виста —  
ні го ні аксох, ктоті сках ходіти несли саціямістия. Цікаво, бачио  
людям было. А маючу Сашку усе гата ня у голосі, а як крику на-  
вильну ня у намян. Ня у людехи тако, ктоті услухаєт, улаєт, а у  
нашреху, а на нешх гадітсх ч. лы м. б. Такое запляк, ское у н. д. та  
удітсх д. р. Ах, Сашку у д. р. аксох не тар не м. д. н. с. а не шх  
у д. р. сміну на а. о. н. п. а. н. р. а. Цікаво яму было, як ид. а. м. т. y. д. н. р.  
с. д. н. п. а. н. r. а. ж у сам. а. н. о. к. л. д. y. м. n. a. ж, як д. н. e. ц. н. e. a. r. a. e. і н. y. m. a. б.  
х. a. n. e. а. n. o. y. г. a. t. a. k. с. a. m. a. п. р. y. s. k. o. y. u. n. y. a. y. a. k. o. y. t. i. n. a. n. a. z. o. n. i. y. u. n. o. v. n. a. x. п. a.  
v. i. r. a. n. c. y. Цікаво было як там а. м. e. p. y. n. a. c. a. t. y. a. д. y. т. a. r. a.т. a. a. k. d. a.і. с.к.а.  
д. a. n. c. a. Сам себе, адліи а. n. a. x. o. d. y. a. b.а.у.у. З. a.л.о.н.и.х. м. a.л.ы.

А улетку, як удаляжымся на сяло хадзіць, як узяліся «жэні», ня то што, каб устарачыя гаворкі, у шэсты праз застасці ды прасцяялістых услухаванна, але і есці кінзу Савосга дадому хадзіць Прыняжыць, як выгаладаецца, аддзяра скарынку ад хлеба — у руку схапіў ды кулем аціць на вуліцу, на сяло. Няшчасная тады булка хлеба была ў Юста-павых на стала—а абудвых бакоў абадрына.

На друге лета ўжо завялік быў Савоста на „коі“. Ужо адгуляў у іх. Разам ён цяпер у „пікара“ з рэчку да печара. „Пікар“ быў на выгане, свінныя пасучы, „пікар“ не змяняўся і дадому прыгнаўшы Гўльня не змянялася, а лета на посьвё змянялася хутка—і не аглядзіўся Савоста, калі гэта здарылася. Ды ня толькі ён, але і бацькі не аглядзіліся, калі надышлі Пакровы. Гэта-ж сьвята людзям, у каго малыя ёсьць, пра школу рупяць давала.











Ды й пара была тымчасем: ні дасцьцё веры?! засінінаны год ад першай прачыстай пашу хлопцу. Цяпер з гэтага дэва Адаўней гэта не паршыня была. Па дванаццаць, па ч тырнаццаць год некаторыя цягаліся ў пачатковую школу. Усё скончыць яе не маглі ніяк.

Дык от: стаіць Клемка Філончык сам у сабе хлапец на заручычах над Заблоцкіх бяроваю і на усё поле сьпінае. (От бачыце, таварыш чытач, мы загаважыліся пра ёсё, пра тое: пра чаралкі, пра немагчымую ладкадку на зямлі, пра патлемныя кладкі ў гэтым гразкім месцы і пра іншую драбязь, і ня чулі Клемкі за паўгадзі ад яго стоячы. І гэтак ён можа і даўно тут чытаў! Можна ж было нам многа раней яго пачуць).

Мы-а, ма; мы-а; мама. Мы-а, мы, аы-а, аа; мыла. Ры-а, ра, мы-у-му; раму. Мама мыла раму, такі пабуджаў сяк так. Аж палягчала Клемку, як пачуў, што на волі цяпер яго розум, не зашыты ўжо ён у яго Весаляеў зірнуў на сьвет Філончык. Але не надоўга выславы быў яго нагляд. Ubачыў Клемка малаці Кістапчыка на заручычах.

І ты у школе? пытае у яго Савоста проста, на сяброўску:

От тут і на усёй Філончыкавай радзестці было ішоў найшла хмара над яго яснымі, віднымі вачыма.

— У школу,—неяк не падумавшы саргалася ў яго слова з языка. Напэсьдуся Клемка ды, як рэчаму Савосту адказаў. І сам ён гэтаму быў ня рад.

— І я-ж у школу йду!

— Смаркач! Пайдзі шчы сьвінныя вапасі. Які цябе дурань прыме?

— Той самы, што я цябе прымае.

Быў Клемка дужаваты хлопец. Ужо цехенка ад Савосты на вачорні хадзіў. І росту ня вобыдзь было у яго. А Савоста Кістапчык проці яго саўсім дая. Не выпадае Філончыку з ім разам у школу йсці. І напрабавав Клемка перш крыху шырае распусьціць сваё дэбёта галы. Але вачма рады Заблоцкіх мала бягом усьлед бачыць. Тады Клемка нагава нагу напрабаву і быі. Ідзе з ім перадуе і Савоста, як там і што ў школе, распытасца. Тады стаў Філончык. І Заблоцкіх стаіць, ня ідзе.

— Адыдзі, жаба, ато як плюну зараз—згарыш!

О! гэта памагло:

Савоста, як мовы, папярэдае насёг, а Клемка—многа за яго стаўлейшы адзіні, сам сабе, памаліньку ладду за ім пасунуўся.

Не саўсім так, як летась, пачаўся сяголетні Клемкаў першы дасень у школе. Тымі самымі словамі яго Зубрыцкі стрэў, толькі вытывулася у клясу з-за дэверы й дэбра знаёмая настаўніку шапка, тымі самымі чатырма лапамі ў падну руку дэве і у другую дэве ён з ім прывітаўся. Ды ня тое, што летась на першы дасень было ў Клемкі чытаньне. І далей перайначылася крыху настаўнік на мову.

— Пачынаўся-ж я наперад табе даўшні гасьцінца. Не зарабіў ты яго ў мяне сягоння,—сказаў справядлівы Зубрыцкі.—Але: дармо! Некалі









[illegible]

Ху-ди-ходо-вь. Три' було б звеселі. Як ти думаєш, стар-я?

— Не мрієш, а знаєш собі! Усе одна твоя грашми не запахидаєся, сказала багатырка Прузына.— Колькі там за яго будзе?!

Дяк усім за здоров'я було Коталу Забісикаму. Розсудив яно ў  
та ім мосты годь і каб не забільш. Адажым яно наддай моста мамі  
и а і а і а Цяер паландім, што у нас а удиканым пасол дліліш.

Дык от

Діти виступили услід адв'язу наставника. Першим з них був Юста — у селі відомим паці. Підмалював Зубрицькому, що а дідусь дарує йому плащик. Нешта цікаво писав, наскільки у свідомості мішався пам'ятки. Угамі я, прислав і підмалював йому на шкідливі окарми. Сюди ж, історичний, у. Уто він тутай, б'є і з дідусь, прислав — я ведаю Зубрицькі. І рад був наставник што:

"[...] в той же мере історична згадка про "Господи Ісусе Христе..."

Знаєш, Зустріла у п'яно. Німа блясу ад папастаскоу. П'яна аголь  
у іх. Да і агольшэ адаткам туды, ся у Зу іна кага надзея: хто ято  
вдае, хіба жэ „Ніва“ спрудаць. Мож і адтуль рачеіа прадства  
бе, се в на туды кама жінцы. Года ак парадзеіа. А рачеіа пале  
аголь і там сьці істатіа іна пачаміа Сцямірськ і рачеіа татаму  
Зу іна кага ад іна неа асмы казалех у хаце, істатіа іна „Ніва“  
хвігу і ўсім яе дваровым адаткам.

— А знай! Не табе мене жаждь у свас героі. Іншає, лепшає пачы-  
тае паче, каб сам сабе, каб нікога болей у ханс ня было, скажу-бы  
так. Злучы нас з намі, татарыш чытач, ён не пасаромаяе-б.

[illegible]







- Што як?
- Як-жа твой акзамінт?
- Так, як трэба.
- Здаў?
- Здаў. А вы як думалі?

Усе былі рады ў Заблоцкіх. Юстас, Пархім, Прузына. Рад быў і сам Савоста. Толькі не аднакія яны рабілі з сваёй радасці высновы. Пархім бачыць, што больш навінаў ня будзе. Чаго яму, скажэце, дома тарчаць? Яму ўвечар на сяло ўлетку штодзень схадзіць трэба. Узяў ён шапку з цыліка, жакетку з шастка ды, надзеўшы, напранушы, машар на вуліцу. (От удаўся паланца! Ніколі лішняй хвіліны не забавіцца дома. Ня дасьць прыгледзіцца, што ён за хлапец).

— Ну й добра, — на Пархімавым адыходзе казала Прузына. — От грошы адлічыць увагнаў і будзе з рыбе. А ты цяпер, бацька, пакрысе дакладай да работы. Пакажы як баранаваць, каб ня пушчаў уарохаў. Пакажы каб з канем заварнуцца, закіравацца умеў. Пакажы як плуг у руках трымаць, каб роўная скрозь скіба выходзіла.

Але нешта нахшае думаў Юстас Заблоцкі.

— Яшчэ паглядзім, цымяна і нявыразна ён сказаў. От пасыцца ды владзецца спаць: ужо ня цепенся.

На ўтрое з раніцы быў вечар з туманом у Баркаўнох. Людзі ў печак падлілі. Слаўся дым па вуліцы, а праз яго, чунь запаметым, ішоу Зубрыцкі па вёсцы. І пытаўся тае раніцы у людзей настаўнік:

- Дзе тут Заблоцкі жыве?
- Тут два Заблоцкіх ёсць. Каторага вам трэба?
- Таго, што сын у школу хадзіў.

— Гэта Юстас. То заходзьце онь у гэту хату а прычокам, — праз дым паказалі Зубрыцкаму асядласць баркаўскога багатыра.

Была таго дня ні то нядзеля, ні то так нейкае пядлікатасе свята. А чаму свята? Бо пякліся бліны — першая прыкмета, бо спаў яшчэ ў ложку Пархім — большы Юстасчык. Ня будзіў яго гэтага дня стары Заблоцкі. Спагадаў, што позна учора гуляў хлапец, ды сам дное сваіх багатырскіх коняў на балота завёў.

На гарачыя скавароды налівала Прузына а дзежкі аяллонікам цеста, стоячы пры печы.

— Папяку, папяку!.. — гравілі цесту скавароды.

Шмат Прузыне работы было: глядзець у печы бліна, каб не прыгарэў трэба ды й паслухаць, што настаўнік кажа, хацелася. Пакуль Зубрыцкі Савосту за акзамінт хваліў, добрыя, жаўтаватыя бліны скідала Юста-

— Трэба яму дзець яец дзесяткі са два пасыціцца — думала багатырка.

Перш на адным бліне раскладала яна на скарачы, што па задліку засланы быў, а як крыху прастынуць, тады у касцёр іх клала. А пачаў

Зубрыцкі малёгаць, каб аддалі яны свайго хлопца да Хлюпску ў гарадзкое, вабылася Прузына ладу дч птрадку ў блінох глядзець. З чалялою ў руках распачала яна перакорную гаворку.

— Дзе вы бачылі! Ці гэта нашага брата работа над кніжкаю марнець, сухотаў на сваю галаву старацца?! Хай паны вучацца. Яны ўжо да гэтага авыклі. Дзяды, прададзны іх на навуцы зубы пазьядалі.

І падгарыў за гэтым разам у Прузыны блін на скавародзе, ды так дурна, што мусіла яна яго ў рашку выфінуць.

Пабудзіў Савосту гоман, што быў у хаце. Зірнуў ён, працінуўшыся, сядзіць у іх на лаве настаўнік. Прислухаўся Савоста пра яго гаворка. Прапаў поаны, смачны сон. Не давялося яму украсьці сабе у дні раніцы. Удвух яны з Пархімам спалі, але не аднакі быў у іх сон. Пархім ні паху ад сьвежых бліна, ні гоману ў хаце не чуў. За учарашні прытуляны печар хачелася яму нагнаць. Толькі рап за ўсю раніцу на другі бок перавярнуўся, каб вачыма да сцяны, у цяжэйшы куток, быць і спаў. Так другія і пшаніцу прадашы ня сьвяць. Пшаніцу прадашы банію, каб хто грошай не падсёдаў. А Пархіму што? Ён яшчэ ні сваіх грошай, ні гаспадарскага класпату ня меў.

І ня блізка была Прузына аддаваць малюга ў навуку. Зубрыцкі што-нішто, нічога ня помач. Не угаворку кабеты Учай адыходзіў ён, а Юстасіха казала:

Ог хай жыць, як дэсд. бацька жму. Хай глядаць гаспадаркі і добра будзе. Ато—дзе гэта відана...

Мелася Прузына даць гаспадарку настаўніку. Але зьнешнепідасла рывер яна Зубрыцкага зч яго мову. І толькі сама сабе падумала.

За што данаш? А трасу! скулу! Ня апаала-б дзіця яго аксаміту, шчасьлівейшае-б было.

Юстасіха найбольш маўчаў гэтай раніцы. Калі й скажа ўрадкую слова два, дык ні сюды, ні туды выходзіла ў яго. Цяжка было разабраць Юстасіху думку.

— Яны будзем бачыць. Савостава усё шчы наперадзе.

Сядзеў ён на ложку ў запыку. Курчы ды плеваў у гаршчэчак з плавішамі. Толькі летась пажажылі падлогу ў сваёй старой хаце багатыры Заблоцкія. І шакавалі яны ле лепш, як вока ў ілбе.

Учора толькі перад вечарам перацігнулі крыху Юстасіху падлогу на краю ануцаю, а каб сягоньня за рэзідэ грама яна стала на ей, па-старалася яна Юстасу гаршчэчка.

Так было, пакуль быў настаўнік у хаце, а як пашоў?

А што ты думаеш стараць? папытаўся Юстас у Прузыны. Можна прада! Хай бы Савоста ў людзі йшоў, а нас з табой і Пархім да сьмерці дахавае.

Прузына ніяка кабета. Але дала яна Юстасу пыталю, як пачула, што ня толькі на вуліцы, але і ў іх хату увабседа неавідны "курч".



— Ой, агубіш бацька!.. агубіш хаанна! Век з яго чалавек ня будзе. Ты слухаш, што там як: шалхвост чого наганорыць. Пляюць на гэта і нагою затры. Прыходзіць, каб далі што. Думаеш чаго? Але не папаў. От ты паглядзіш цинер. Ніякага гараджога ён табе болей не ўспаміне. Аомінаць будзе, калі дзе убачыць. Ты таго ня думай! Усякі чорт тольк глядаць, каб пацягнуць з нашага чалавека, так прайграла свайго мужыка багатырка Заблоцкая.

І на Савосту наспарылася іна, як той начарпла у конаўку пады, я падсунуў бліжэй да давы сьвіное вядро, каб памыцца над ім.

Ня слухай, Савоста! От цільнуўся гаспадаркі будзе лепш. Я на благое цябе ня вучу.

І не дала яна яму памыцца ў хаце.

Гага-ж і на двара цёпла. Пашоў бы да студні ў карыт, што коні пьнуць. Ато будзе тут мне у хаце на чыстую падлогу наліваць.

Ад таго разу не пашоў болей. Зубрыцкі да Заблоцкіх. Але і ня спраўдзілася Прузына слова. Не абыходзіў настаўнік Юстапа. Разоў са два за усе лета страціўся блізім. І абудва разы пра Савосту ўспамінаў Зубрыцкі.

— Ну як-жа ваш малы?

Усякі раз не забываўся сказаць:

Вам яго капечне треба аддаць у навуку. Проста граць будзе, калі вы яго пры сабе будзеце трымаць.

Хляпскае гарадзкое лепш як Несьвіжскую сямінарыю раў ён казаў:

— Скончыўшы гарадзкое многа прастарнейшы яму будзе сьвет.

Усе лета было ціха ў Заблоцкіх, а як прыйшла восень, дык і скарка алашлася ў іх хаце. Толькі як ні браліся Прузына, а Юстапа яна не пераставіла. Як наважыў, свайго такі дамогся ён. Як прыйшоў верасень, аддаў Юстап Заблоцкі свайго Савосту ў гарадзкое да Хляпску. Хоць і ня любіла Прузына слухаць яго мовы пра Савоставу навуку, але быў у Юстапа прыячэчка хваліцца ёй, што ён калі надумаўся рабіць, і таму сама лепш зрабіць так, як ён хоць і. што ён калі таго разу багатыр Заблоцкі.

Яно можа й прауду кажа, настаўнік, і п. о. п. астарнейшы яму у гарадзім будзе сьвет. Ды тут і нам сьпірытней. Праўда, старая? Усе бліжэй як у Несьвіжы на настаўніка вучыць. Тут і яду, і адаслу аручней падаць, а там—у Несьвіжы—усё з капейкі жыць треба.

Ды ня так з ядою, як з адаслаю цяжканата было баркаўскаму багатыру. Дзіней значылі вучняў, як тых апец: баяліся каб хача дзе яны не адбіліся, ды да другога, няшкольнага, статку ня прысталі, каб, калі гэта і здарыцца, спытней было іх вылучыць адтуль. А речкам вучым рожуць анкі чапляюць, а вучняў значылі адміннага ізіпкаю, аднастай

дому казачьим. 1-й этаж 6 штук из слез гробы справить тра было  
Привозился небладе Кутаисский багатырской кнати

Друг на дуці Пружане пераніс тудася без Савомы. Яна дзень міне,  
го... адлучала да іх у пятым годзе, што на д-уноўшчаму так і  
зваўся—пятніце, пачала яна ганяць Юстана.

[illegible]

А дзё п'яні і с'хую адна ішоўку і астражыта днэ. А су-  
ткі і дзё была суці ( ) адны, як і са с'ху я здымаю сонца  
і абцяня б'лагу і Зісавазу і да Максыму, і пака на нядрало  
**Савосту додому.**

Здесь в 1812 году Николай под видом Савицкого укрывался для  
отказа от службы. Здесь же в 1812 году было написано письмо к  
нашему брату, а именно в свое собственное, с дачи и т.д.

— Ну што? Як табе паводзіцца?

А ще чітко треба знати, що в Україні є тільки один Крим, і тільки там у нас його можна.

[illegible]

— Ну а як-жа табе? ня цяжка?

любію пахваліўца Савоста Юстанчык.

— А тады што?

Тоды рогъ ил Нухъ юж. мотъ къ хсхдѣ ть нилъ . помя востанови  
рогъ. Сяджу на кватары.

[illegible]

— Дык дзе-ж ваш той занятак?

— Пачакай. Зараз дабяру.

Доуга капався у книжках Заб'ячки в місця на місця даремськи да-  
датки перахату. І нікого не знашов такі рад'мі. Мусіть тых додатку  
здобаць цѣлы стус.

— От вазы! хоть гатыя. Няма лепшых... Якія ёсць

Курчмъ Савосту курч у гарадзком, а цяпер яшчэ й дома на свасей ахвоце пачу гнуць яго ў крук над тымі, ад настаўніка уядаенымі, дармовымі дадаткам. Так шмат ён іх тады прывалокад Зубрыцкага; так надоуга было яму іх чытаць, што аж лехаця ехаў ужо Савоста у Баркаўцы. Як калі прыедзе па яго Юстан у суботу, дык

— Дарма вы, тата, толма колі газяце, скажа на баньку крыху падпучаны сын. Штод яму перамадкі усё-б прачытаў балонак колькі. Але, каб не саўсім марна сьвердзіся сьвяточныя дні, ён возьме з сабою дадаткаў.

Бывае, памаліць іх узяць. Прачытае ды й выбежа з работы Юстпчык.

Можа б ты, Савоста, дзе на гэту сходаў, — пагань яму Прузына, як убачыць, што нямэ малі. Ато табе збрыдзе дома аднаму.

— Нешта ня хмарна, — адказа Савоста. І, калі няма у завесе шводнага дармогата дадату, сядзе пад акном, будзе шэстыма сядзець, глядзць недзе далёка на пачобленыя павозы, пшчакны там ужо раніую туманую носець хараства пры, оды ў гравкой чорнай раллі. І дождж пасылае — не уцяча ён а акна: будзе сядзець і лічыць буйныя, аборныя кроплі, што спадаюць з капяжа.

— Можа ты нездароў? — папытаецца Прузына.

— Ат. Што вы эдумлюеце, мамка?!

— Дык што-ж ты маўчыш, нічога не газорыш?

— А што я з вамі галарыць буду?!

— Хоць што.

Забылася пры курч Прузына і ніяк не разьбярэ: што яму, гэтаму хлопцу даляг, с? каля журба у яго на сэрцы есьць? І раіць яна апошні самы лепшы сродак:

— Мож-б ты лёг паспэў? Ці не паласпала-б тады, ці не павесляеў-бы.

— А лязеце вы! Мне й тут добра.

Усяго баркаўскага, у гарадзком пабыўшы, дабываюца пачуў Савоста Забло чыи. Свайх людзей, на месцы страўны, не па-паваў ён; цхенька, слова ні да каго не прагаварыўшы, сунуся Юстпчык куды яму траў было. Ды й само места пачу аыходзіць. Хоць крыху кружыць сыдо па загуменьню, дама ад гарадкаго на кватэру, як мястэчкам цераз места, але любэ Савоста гэтую адзінскую дарогу і тудую хадіну пакуль сынегам сыцелкі не завес.

На то, каб каго Калому Філончыка не пазнаваў Савоста. Два разы яму трапілася Галому у Халонску страў. І абуде разы Забло чыи не адан з друшч пучыць з гарадкаго шэў. Дык і да таго, што не па-паваў, але яшчэ у дурнах адоўрыўся, каб хата той ня улічы. Савосту у свасей люд і дзе не знаварыў, не асармаду не ад таварыччя. Баяўся Юстпчык каб не пачу, маі галры, што з простых людзю суні і ніякага хвальбарку няма ў яго бацькі.





## ЗАРАНКАВЫЯ ПЕСЬНІ

Т. Курбацкі

1

З далніх гор на сутонныя далі  
Выплывае ліонае раньне.  
Абудзіліся лісьці вяршалін,  
Зашуршалі ў шэрым тумане.

Вішні долу губляюць пялёсткі,  
На шырокі, колгасны двор..  
... Рэзкі говар, парады і лёскат  
Гэта ўстаў вартаўнічы дазор.

Яму шмат руплівых прац.  
Мяккі сьцеленца цень пад нагамі.  
Калі просінь пачне сьмяяцца.  
— Па паедуць у поле з плугамі.

Коні тупаюць... Просяцца коні  
На прасторы ў пагоні ліхія,  
Надзяюць замуты непакойна  
На іх буйныя, моцныя шыі.

Утаймуюць, за цуглі і—к плугу  
Людзі дзеюць на тварах румянцам..  
... Запраглі і раўнюсенькім цугам  
— Добрым часам у поле на працу!

Плугары разьліваюць вяёлкі  
У парывістай музыцы сьмеху,  
Колькі радасьці, шчырасьці колькі,  
Маладога жыцця і пацехі.

Можа змора ахутаць захоча;  
Мы змаганьнем мацнелі, жылі.  
Ды ці-ж цяжка жыць працаю творчай,  
Ды на творчай, калгаснай зямлі...

## II

Глеба чорная, чорная глеба  
Над ёй сонца спусьціла моністы,  
Патане яна ў хвалях хлеба,  
У калосьсях буйных, залацістых.

Глебу рэжуць, ўзймаюць плугамі,  
Коні ходзяць раўняюсенькім статкам,  
А за гата адарыць снапамі,  
Ды зямля хлебадавая матка.

Конскі гарт гату далеч узьняў,  
Але-ж ведаюць коні ўтому;  
Хутка зьмекім мы іх на кая,  
Што ні есьць ні аўса, ні салома.

Хвалі пылу, такая сьпякота,  
У небе хмаркі-бы студзеньскі сьнег,  
Толькі сонца палі пазалотай  
Ціха лашчыць у водынным сьне.

Змора... смага... ліе пот у вочы  
Але-ж мы ў змаганьні жылі.  
Ды-ці-ж цяжка жыць працаю творчай  
Ды на творчай, колгаснай зямлі.

Глеба чорная, чорная глеба  
На ёй сонца спусьціла моністы,  
Патане яна ў хвалях хлеба,  
У калосьсях буйных, залацістых.



## ПОШЧАК З УСХОБАЎ

Сяргей Астрэйка

Учалесьніках даляў ня гаснуць агні,  
Шугаюць агні няўпынёна.  
Мінулага постаць скапыта, вугніць  
Умуках страшэннага скону.

Ад працы заўзятай усхоны шасьцяць:—  
У прышласьць выводзіцца прокід.  
З сямнаццатай даты ў краіне наўсцяж  
Чутны рэвалюцыйні крокі.

Віхор перашкод ня стрыножыць яе,  
У прорву блуканьняў ня скіне,  
Яна нясьціжана усюды снуе,  
Не знае ўварэды, спачыну.

Краіну узводзіць на сонечным тракт,  
На затхласьць маланку красае.  
І вось падыходзіць яна пад вятрак,  
У пыл пашчапаны часамі.

Стаіць адатыкованы пасынак ніў:  
Пабэрсаны думы і мары.  
Дашчэнтэ зьнябыўся, дазваньня падгніў,  
Спрэс мохам агорнены чмарым.

Навылет відно, што жыцьця не дадуць,  
Ніколі ніякія лекі.  
Вятрак пачувае трывогу, бяду,  
Канцы адрывае лага веку.

Па цэле збудзьвелым мурашкі паўзаць.  
Ўспадзе пудлівая замляць...  
Ў зьялямозе варовіце, напруджвае зух,  
Каб іх абагнаць крыламі.

І чуе, як нехта абуха занёс:  
Хвіліны адлічвае скону,  
І раптам ад стогну ўскідаецца плёс,  
Зрываецца крык на усхоны...

Вятрак адрыпеў і назаўжды заціх,  
Памкнулася ў небыт старое.  
На полі загоен глыбокі націм,  
Пашастаны гіблыя строі.

Шчапаецца ціша балотных грагал,  
Ускліпвае шэрасьць выжарын.  
Каб не траў балотных нашчадкі ўблагаць,  
Турбіны поўзаць на амшары.

Распорвае грудзі іржавых балот  
Рыдлёўка жалезным ускраем.  
Узмахвае зырок пранізаным крылом,  
Ад роспачы зубы сьціскае.

У багне паважыўся ён аблажыць  
Усе няўпынісныя высьцігі.  
Зіяюць вачэй агнялыя пажы,  
Трасецца выбаньнем ён лісьцэвым.

Туманымі сваімі вокны балот  
Загортвае ў нэрваным спрыце.  
Туды рэвалюцыю ён завалок-бы,  
Калі-б яна вышла упрыцем.

Разносяць падзеі у пэтрах, ушчэнт  
І гэту нязвычайную брудасьць.  
На зблочаных нетрах што раз, то ярчэй  
Зараюць агні Асінбуду.

Ні вораг,  
ні змрок,  
ні халодны туман  
Ня скрышыць купчастыя ўскходы,  
У шляхох рэвалюцыю не затрымаць:—  
Сячэ яна ў пыл непагоду.

Кладзе працяробы уласьніцкіх дум,  
Стагодзьдзяў выконвае міты.  
Напорна працоўныя ў прытхласьць ідуць,  
І шлях іх змаганьнем спавіты.

А зіркі бягуць з праварынаў вачэй,  
Страчаюць агні будучыны.

Складаюць цагліны, моструюць ачэс,  
Падмурак узводзяць няспынна.

Ад працы заўзятай усёны шасьцяць,  
Іх пошчак лунае далёка,

На шырах Савецкай краіны наўсёцяж  
Чутым рэвалюцыі крокі.



## ДАЛЁКА ПЯЮЦЬ АСНАЧЫ

Сяргей Астроўка

Змбаюцца станы цыбрых ракіт.  
Да вербаў густых змбягаюць пяскі.

Вячорнае сонца ў надзе, як тапелец.  
Ужо вочар палотны на беліва сьцэле

Зачуўся бярозы надломанай крык,  
І спуджаным зайцам бяжыць у бары.

Вар'юецца пушча, ня моўкнуць аальсі  
(Піла 'шчэ ня скончыла дрэвы касіць).

Шмбуге замораны дзень на спачыні...  
Далёка у пушчы пяюць асначы

Да мора кіруюць віціны, плыты.  
Іх сьпоў завісае на гольбі густым.

Дрыжняны дэіды узвняўшым высока,  
Пакрмўджаным зіркам глядзяць Налібокі.

На голай лабэціне ўзгоркаў сухіх,  
Як струпы, тырчаць дэ-ні-дзе пачукі.

Работа варшаўская ўсюды відна:  
Ступае „культура“ па прошах радна

— Усходнія крэсы — няпаўная рэч,  
Багацьці з іх выдліць траба скарэй

Затым, што пажару рабіннага почат  
Люструецца страхам на вобліку ночы..

Ангельшчыне ўзвчылі шчырыя пушчы.  
Ад страху трасецца дрымотная гушчар.

Далары ў панскіх шамраць пулярэсах.—  
Дашчэнту папаяжаны Усходнія крэсы.

■

Плывуць туманамі, імжакай, слатой  
Па Нёмнавых грудзях рабрыны плытоў.

Зайходзяцца болем хваіна, нягнойка,  
Іх крык перакусвае віты палоск.

На большы мацунам зьвіняць ланцугі.  
Малююцца неба ў той чорнай смугі.

Няўрымсьціцца дрэва, скіголіць, трашчыць...  
У пушчы спрадвечнай пяюць аспачы.

Траляюць бяровеньне ў нязьмерную далеч,  
Іх Нёмнавы хвалі вадой абліваюць.

Нязломная дужасьць напрых рамён,  
Іх студні вачэй палымнеюць агнём.

Сьвіціцца там крыўды нязьмернае жар,  
І помсты пісакі на тварах ляжаць.

Імкне наструковым сьпеў нацянькі,  
Што з паискае ласкі яны парабкі.

Уголос ім пушча ускіпнае зарам,  
Мядёлкамі хвоеў зьмятаючы хмары.

А вочы бліскучыя з прагнасьцю сочаць,  
Як зьле пажару рабіннага почат.

Плывуць аспачы ўнапруджаным чоканьні—  
Ня век-жа ім быць парабкімі.

✱

Пад змрочным крылом учарнедае ночы  
Сьвіціцца пажару рабіннага почат.

Зыбаюцца сталы цыбрых ракіт.  
Ад спалоху хвалі імкнуць на пяскі.

Агнём сіняватым пылаюць карчы.  
На Нёмне пяюць парабкі—аспачы.

## ШУМІЦЬ БЯРЭЗІНКА

Аповесць

В. Станіўскі

Шуміць бярэзінка!

Шуміць яна на вузенькім дварэ. Туліцца галінка да галінкі, лісточак да лісточка.

Калышыцца яна.

Шуміць!

Былі гэта шум, такі гулявы, урачысты. А гэтая бярэзінка шуміць глыбокай скаргаю, сьлязьмі і стогнам свайго гаспадара.

Побач — нахіленая хатка з пайшалаю страхою.

Адтуль прарваўся крык: ррату уйце.

Дрыжаць у сенцах дзверы, дрыжаць косыя вушакі. Нехта з сярэ-  
дзіны хоча прарвацца на двор.

Хруснула закрутка. Расчыніліся.

Гэта уяўнае я свае хаты гаспадар Марцін. На высокім, пасечаным  
зверху парозе замітусіліся два мужчыны: гаспадар і жандар. Першы  
з іх вырываўся на двор, на святло, на людзі, другі — ашарэнушы за  
шпю, цягнуў назад у сенцы. Ён уперся абсадам у высокі парог, а той  
схапіўся аберуч за вушак.

— Ррату-йце, душцы!

Захісталася ўся сьціна. Выскачму жандар з сянец, адарваў гаспадар  
ад вушака.

Абарваўся крык.

Пад бярэзінкай упаў Марцін. Галавой аб цвёрдую зямлю. Здаецца  
адрыгнулася зямля.

А на дварэ было ціха.

З пачырванелым тварам, вавольнымі шырокімі крокамі набліжаўся  
жандар.

І шумела тагды бярэзінка марней. Яна клікала сьведак. Ёй жудасна  
было адной глядзець на смерць свайго гаспадара. А тут запыханы  
жандар яшчэ прыперся да яе. Захісталася маладая бярэзінка, напружвае  
сваё карэньне, каб ня ўпасць!

У гародзе была гаспадыня. Яна ня ведала, што робіцца ў хаце, на  
дварэ.

— Ці твой Марцін дома? — запыталася суседка.





пускає таке процесі. і чимось підпадає, як рахувати на усяк;  
буде вездь.

Потім маленькія шибкі большага аkenца пішла на фуражку ханчына. Яна тримала каля свайх грудзей сваё даце. І што яна казала яму ніхто ня ведае. А Марцініха, тая Марцініха, якая тоды вельмі таму назад магла крычаць, заліваючы сльозамі, цяпер ішла мяду на пятнаццать крокаў ад коней і ні аднай сьлязінкі, ні адной расінькі Казюць людзі, што ў не скамініла сэрца. А ногай нейкі сямі ступілі, аж да канца вёскі, да несеньні. А потым спынілася і ногі Фурманга ханчкіла у перахреску, а вочы ўсе дзіва глядзели ў той бок. Цяпер яны выглядалі большым чым звычайна, а вітога ня бачылі.

Тільки дух хапчучок. Наукових товаришів назав у як у ділаєси  
у їх чалади і раб, якого лязансьцю біліє іх сүйиния сарця да гых,  
що згодом Маршита. Нині збоггах, дити народи напирол. Іх ширкія  
мечи праскакє, а ад Маршита да конаньх. Адан а іх схачіу у руки  
раменючєх, але спаткауся а поладіт. Іх випускє, тах сьчєх  
сєбе під ноги і студієся за нєр тє. За зєснєнєми яни кідє, поладіт  
зєтєкєнє, мє вам напєчєнє. Мє кам а дєрєм".

Скам'янілу ю жанчыну абудзіў голас.

— Ідзце, мама, дадому. Ідзце, мам...

Жанчына глянула на Паўліка

— Дадому?

→ Я-ж... ага, так... Гл

Два дудні дамоу ідуць у сям братаў і двух тых людзях,  
аб двух конях, і тым стоіць у думе ў катэдрах іх.  
Дума  
аб сабам бярэцца. Думага і іх суму ўзя падыр-завану маю

### Гаварыў Паўлік матцы:

Ама, т. е. ма, не по своєму висукує. Не дає йому усе, чого він хоче, а тільки те, що йому треба. Інакше, прикладі свій, дитині, рині, і ти знаєш, чому не можна давати їй усе, чого вона хоче. Ади, чотобді хитрості батьку, напайна будиць біць і моза...

— Не, сынок, можа я сама пайду, а ты пабудзеш дома,

[illegible]

— А нашто пытацца. Турма-ж вялікая—убачу.

[illegible]

А ты яшчэ малы, ды ягубішся дзе.

— Ай, гаворыце вы, мамка, няведана што, гэта я медас магу

...ж ня разу ня быў у горадзе.

...ма я бы,

[illegible]

Так нібы сціглася маці з сынам, каму з іх ісьці наведзець блізьку. Яна педала, што годзе Паўлік, яна аб гэтым думала раней, але не хацела казці, не хадзлася самой выраўняць. А супярэчала яна толькі таму, каб навуць Паўліка быць пакорлівым, спакойным. Раілася яна з суседзямі. Усе паказвалі на Паўліка:

— Ён знойдзе код, хлопец разьбітны.

Паўлік рыхтаваўся ў дар гу. Да панятовага гораду Ё яму трэ' было прайці ачэш ста кіламетраў, а то больш вузкімі дарогамі, праз лясы, узгоркі. Ісьць у вёсцы чалавек Захарык ён перамераў гэтую дарогу ад свай хаты да турмы некалькі разоў. Цяпер ён пачалецаны. На полегці на сенажаць ня йдзе, дома, у агародчыку капаецца.

Звычайна для яго Паўліка і пачацца пра дарогу. Захарык пералічыў усе вёскі, масточки, лясы, павуці, і для яснасьці негялічкім дручком наладзіў на гідцы плянік. Паўлік занатаваў сабе гэты плянік на паперы і палажыў у шапку пад цырату.

Ён хацеў ужо іці, але Захарык так напору гядае у Паўлікавы вочы, што нельга было ідці. Здаецца, што ён сьжа якую тым-шчу, макліча нешта сграшнае. Паўлік нарэзва мружыу бровы і прыцискае у пальцах цырату шапкі.

— Значыць ты пойдзеш туды?

— Пайду,—адказаў Паўлік.

— Та-ак. Ёну я там, можа і яшчэ дзевядзеціцца. ну, што-ж, ня смаячаць яны мяне.

— Яны-ж там скалечылі вас.

— Яны калечыць, каб вылечыць, а тут не памагае. Я хворы і я здаровы. Я мацней ненавіджу іх. О-о, сыноч Дзмія мяне турмамі, ніхт мучылі, а ўсё роўна не дрэйлі такім якія ім падобны. Няма ў сьрэце такое турмы, якая б пераварочвала на свай бо. Турма, браце, ня выратуе таго, хто яе будзе. Не такі цяпер сьвет.

Захарык гаворыў і к'даў спакойны пачада на вуліцы на дроты, на хаты, аднак, ён быў настолькі ўважлівым, што ачуў, калі чалавека прыкмешту бы нават тады, калі б гэты чалавек набліжаўся зааду. Захарык напучылі бачыць п'жол сябе і тады, калі ён ня, ужома ўгядаеца ў адну кропку. Вачы Паўліка сьмілі прышыты да гэтага чалавека. Ён, бы мог доуга-доўга слухаць. Ды ё сач дзядзька Захарык, нібы збывся, што перад ім стайць маладое хланчанё, гатоў быў расказаць пра турму, пра павоў, жандаріў, пра ўсё жыццё, паказаць нутро гэтага жыцця, паказаць яго болькі.

Звычайна ён я малымі ня гутарыў на такія тэмы: „ніхай не забіваюць галовы, ніхай растуць з яснымі, вольнымі думкамі, ніхай будуць радаснымі...“

Але-ж дзе тая радасць у іх, нашых дзяцей? Вось твар аднаго з іх— твар Паўліка: нарэзва сьціснуты губы, у вачох неадгоннае пытаньне.

За што забраці мійго бацьку? За што п'якалечамі прбѣ, дзідэчка? Ці доўга будзе гуляць жаніцкі бізун? Ці скоро пінуцца выдэскі?

Не адказваць на пытанні неслыга. Дзіця аб гэтым думае і яму трэба даць правільны адказ. „Гэй не рэволюцыянер, хто не перадаець патымкам волю і наказу змагацца з капіталам“ — кажа Захарык яшчэ ў турме.

— Дык вось, саколік, так пойдзеш, як я табе раскажаў, а як пераеся, заходзь да мяне, пагутарым.

— Дзякую, дзядзечка, зайду, — адказаў Паўлік. Высокі частакол агарэдняка разлучы іх. На вуліцы нікога ня відаць было, але Паўлік пачуў сабе так, нібы на яго ўгледжюцца з кожнага аўка, гоман хаты. Ён шпарка набліжаўся да варот свайго двара, прычыну іх існу, погляд на вокны бліжэйшых суседзяў. Нікога няма. Толькі праз адно акно, уяўся абідны прыдурок надвычайнага сонна, выталаў кот Ён, Сідзік, стаіць ся ложка ўчось дзень у хатэ, яму міротно стала адзім, Вось ён і выйдзе, і скажа кахачна і пада гаспадыня, прыносяць каронку, тады заперка працаваць малако і ён сваім шаўкавым хвосцікам так шчырка дамытка дэманстра да нафобаваных соннам яе ног: калі ж яна не пачуе гэтага дэманстра, ён тады м'якне, а калі і гэта ня будзе адувакна захапачацэ гаспадыня, ён тады аганька драгне на снадзім і аддэжэна да чарыка, нічыта пачажа куды ўліць малака. О, хігун, коні! А калі павячэе, тады яго у хатэ ня утрымаеш. Абабяжыць і свой і суседні двор, аблачыць кленік і паліны і бярэзінку. А пасадзіць хосны і дзвучаты пад вішняю, ён заахэць на вішню і высядзіць там пакуль не паразыходзіцца ўсё. „Добра гэтому кату“ падумаў Паўлік.

А, ліха яго бярэ з кагом, — адказаў ён сам сабе і пайшоў у хату. Над сталом і на вокнах гулі мукі. Яны густа поўзалі па сямейным абрусе і стараліся пралезці пад яго, каб напасці на акраец хлеса.

— А сю у-у! — лухнуў Паўлік, махнуў рукою, узагнаў іх уверх і адламаў кавалак скарынікі. Рэшту яшчэ лепей уклучіў у абрус.

Ад маленкага люстэрка, што пісела на сьцяне, бліснуу на твары Паўліка зайчык. Ён дастаў паперку плянкі дарогі і пачаў за гэтак люстэрка.

Грызучы скарыніку хлеба, ён выходзіў за віску. Яго таварышы на выгане пасьвілі каровы і лузунамі шпарылі кацёлку.

— Гэй, Паўлік, сюды на кацёлку!

— Да нас, да нас, Паўлікі!

Кожная партыя кацёлачыкаў старалася зманіць Паўліка да сябе. Падыходзячы блэй ён, нават крыху ўсьміхнуўся:

— Вось табе лузун.

— У іх ярундацкія лузуны, вось бяры з нашае партыі.

Паўлік глянуў на таварышоў:







Але Паўлік не варушыўся. Гэтае пытаньне было зусім нечаканым, і дзіўным, яно ашарашыла яго.

— Ну, дык варушыся.

— Я дастаю. Ды вузь яна за люстэрэчкам.

Маці дастала кавадзачак паперкі, разгарнула, накруціла яго ў руках і задумалася. У Паўліка прабег лёганькі сьмяшок, але ў м мант ён стрымнуўся і пашкадліваў, што маці няграмадная. Прачытала лягчай было-б тлумачыць.

— А дзе ляморвар?

— Ляморвар? Што вы, мама, які ў мяне ляморвар?

— Паўлік, ня губі сябе, кажы дзе ён?

— Мама!..

— Паўлік! Пасадзілі бацьку, а ты сам сябе хочаш загнаць туды.

Паўліку стала горка. Ён маўчаў. На яго зрэону кахшулю ўпала некалькі буйных сьлязінак.

— У Захарыка быў?

— Быў.

— Што ён табе даў?

— Нічога ён мне не даваў.

— А гэта паперка? Каму ты гаворыш?

— Чога вы спыталіся гэтае паперкі? Тут-жа нічога страшнага няма. Пакажаце яе каму хочаце.

— Што тут накрэйзана?

— Я вам раскіжу: я распытваў у Захарыка дарогу ў горад, каб да турмы дайці, каб правесдаць татку. Ён расказаў мне, а я запісаў. Восё і усе. А вы пра нейкі ляморвар. Хто гэта выдумав?

— А кніжкі, якія ён табе раскладваў?

— Ніякіх кніжак я ня бачыў. Маці задумалася.

— І тут яшчэ з гэтаю кацёлкаю... скардзіцца чалавек, і ўсё на цябе. Някаб-бы на каго іншага.

За вакном пачуўся голас: „выяжджай, Паўлік“.

Паўлік хутка ашушкаўся і вышаў на двор. Другім часам, дык ён не звярнуў бы увагі на гэты голас, бо гэта гукаў самы раньні і старэйшы начлешнік дзед Трыгубіца, які заўсёды выяжджаў тады, калі хлопцы і ня думалі яшчэ. Празддз праз усю лёску, пагукае, пастаіць каля кожнага гурту і старых і маладых, пакурыць, пагутарыць, а то бывае і ясьне сядзячы на сваім дэршы. Тады хлопцы ціхенька падыдуць, здымуць з каня аброць і наяжджаюць гуртам, каб увабраць яго ў сярадзіну. Правінецца дзед, пачне тузаць каня, каб выехаць з гуртку, бо любіў ехаць азад, а конь і вухам не нядае. Сьмяюцца тады хлопцы, жартуюць: „едэс, як езусак на асьло“.

Паўлік любіў начлег. Любіў корпацца каля агню і слухаць расказы пра партызан, іх спрытных атаманаў, іх геройства ў змаганьні з жандар-

рамі, асідніхімі яму ўяўлялася, як нешта пельмі вясёлае. Паўлік шырока раскрываў вочы, калі слухаў: „дык вось абкружылі яны Івана Бірана, такія іх няма пыхадзі. Х ваўся хваціся іх кусты, а пазеля бачыць, што ў яго такія іго, адзін жандар, н оны выжаа, так і смагаць па сьлядох. Лет тады Іван, тик што нол пры дзёжжы, каб відць былі а тудам а та чыа, бодыш у кусты падаўся. Ідэ жандар здраушы галаву і пестунае та д, т Іван не пярэшыцца. Жандар штурхець нагою, не ваушыцца. Значыць ня жывы. Ён тады нагнінеча, адхіляе галівкі, каб глянуць на галаву чалавека, а Іван ляз рварыкам тыл яму ў няс. Жандар і сёу Іванка бярэ ў яго стрэльбу. „А цяпер здымай мундыр і шапку“. І гэта ўсё ціха і мірна. Падлеу Іван гэтую форму, начапу стрэльбу і кажа жандару: „Я магу зрабіць, што ты ніколі больш яе не аддзеш і не пачнешся з гэтага месца, але у цябе мусіць ёсць маляч дзеці?“ „Ёсць панюк дзяткі, пашкадуйце“, пачау маляч жандар „Я не панюк, а Іван Бірана, — дай мне слова, што ніколі больш такога мундыра не аддзеш і панюм служыць ня будзеш“. Жандар пачау клясціся што не ададзе. Іван падау яму руку і паншю. Ступ у гэта ён некалькі крокю, пасустрач ідзе асіднік з дубалю, каю — таксама памогае лязь Івану пан сьнянуса і махнуў рукою, као асіднік, вычыць падшыа да яго. Асіднік ідзе. Падыйшоу і бачыць, што незнаемы „жандар“. „Нш спрашам, я нс не адувіжу“ — пачау асіднік. „Трыба заўважыць“ адказау Іван. „Якая у вас фузя (стрэльба)“ „А ншто сабе“ адказвае асіднік. „Паклажце“ кажа Іван. Асіднік дае стрэльбу. Іван нсшае яе сабе на плячо, пасаджае рэвольвар і камадуе: „нацяніа ў той боі!“ Асіднік хацеу нешта запытаць, але Іван сказаў, хто ен такі, дык ён айкалау сь і паншю туды, куды Іван загадау. Адуу ён яго дачей ад тых двух жандарау, што наблікаліся, ншвёу на ўскрай лесу і сказаў: „калі проста па сена жаці і не аарайся, а сам закучыу і паншю куды яму треба“.

Паўлік надскакнае, слухаючы такое апавяданьне. Да таго, што ён чуў, яго фантазія дадавала яшчэ шмат новых цікавых малянкау. Раскавалячы сном таварышом, якія ня ездзяць на начлег і ня чулі якога-небудзь расказу, ён стараўся перадаць усё найбольш яскрава, найбольш цікава, нават з дапаўненьнем сваіх малянкау. Ён інсцэнізавау „Ты судзеш жандар. Ты ідзеш і шукаеш Івана Бірана. А ты асіднік, такі пляюгавы чалавек, са стральбаю за плячыча. Сабе ён пакідау ролю атамана і выконвау яе надзвычайна цікава. Калі таварышы протэставалі і браліся за выкананьне гэтых ролі, у іх так ня выходзіла.

Сёньня выехау Паўлік на начлег з другім настроем. Сёньня ён ня прымаў удзелу ў жартах. Прынес сваю долю дроў і моўчкі сядзеў каля агню. А ў думках вілася дарога да бацькі. Усплывала гутарка з Захаркам, з маткаю. „Адкуль яна ведае пра запісачку? Чаму яна пытае пра нейкі рэвольвар? Я ж ня Іван Бірана. А Івану крута прыходзілася? Паўлік пачау разважаць, што ня так Івану вясела, калі за іх ходзяць









выйдзе з хаты. Але час ішоў і з хаты ніхто ня выходзіў. Сыцёпка пабег дадому, узяў сваю гімнастычную ўчора дудку з дзевяцю перабіваўкамі і пачаў іграць. Ідзе паў: Паўлікавы вароты і быццам не глядзіць, толькі маціней іграе, каб той пачуў. Адно толькі няшчасце, калі ён дзёмухе слаба, павольна, дык дудка дае прыемны ціхі гук, але ціхі і дзёмухе маціней, дык яна тады дае высокі, але пісклявы тон, а ўжо Сыцёпку вядома, што Паўлік такога тону ня любіць. Тады Сыцёпка стаў на лэфку і быццам паглядае далёка ў канец вуліцы і ў гэты час іграе ніжкім голасам. Ды нават уся дудка нідна Паўліку.

Скрынулі дзверы. Сыцёпка не абарочываецца. Іграе.

— Пакажы дудку,—пачуў ён голас Паўліка.

— Гэта ў мяне новая, лутка адказаў Сыцёпка і дае Паўліку на вышук. Паўлік не асабліва любіў хваліць чужыя рэчы, але пакруціўшы ў руках гэту дудку сказаў:

— Ніштаватая. Пойдзем на рэчку.

Была позняя нядадзённая раніца. На рэчцы было шумна. Мужчыны куналі коні. Дзеці з кніжкам на бродзе ланілі пяскурку. Паўлік на хвалю спыніўся каля мужчын і пашоў на сенажаці сядзежаю пауз бераг. Сыцёпка ні ведаў куды ён ідзе, але стараўся не адставіць. Далёка ў ляс, дзе відаць бэлы сямейны кабылань, Паўлік туды і накіраваўся. Падыйшоўшы лясам і аднаго, ён раптам павярнуўся і пашоў назад.

— Чаго гэта ты назад?—запытаў Сыцёпка.

— А чаго я пайду далей?

— Я-ж ня ведаю, ты-ж нечага ішоў.

Ішоў, бо думаў, што тут будзе дзядзька Захарык, адно гэта дзед Трыгубіца.

Сыцёпка, бачыў ня пытаўся і муні за ім ішоў. Рантам Паўлік спыніўся:

— А ведаеш што, Сыцёпка, я зараз пайду.

— Куды?

— Да таткі.

— А маці пускас?

— Усё роўна. Пайду і усё.

Дык і цяпер кінуту справяду, заланатаў Сыцёпка, я пашоў-бы з таварою скарбы, але тата будзе дзідэваць мяне, дык я правяду цябе ды вярнуся, добра?

Добра, хацеў я толькі яшчэ раз пабачыць дзядзьку Захарыка, але яго няма дома.

Хлопцы накіраваліся дадому.

Была нікая, павольная раніца. Сёння ніхто не працуе, не сьпяшасца. Сяк там на лаўках пад дрэўцамі сядзяць мужчыны, жанчыны. Хлопцы ўыходзілі на Паўлікаў двор. Пад бярэзінкаю сядзела маці. Яны лускім ціхенька ўвайшлі ў хату і маці іх не заўважыла.



Яе думала, за гэтым вудзеным дыком на шырскіх павесах сядзібе. Можна выйдзе пці, тады кісьціца ідз яму, саго і будзе прасіць, каб вярнуу Марціна. Але-ж, праўда, сямі ўжо такіх, што хадзілі і прасілі, а пасыла пракашалі сябе за гэта. Панскія слова перадавалі дваровыя сабахі. Думка вярнулася з панскімі дзядзінчу на свой дворык. Погляду на тое месца, дзе ляжау Марцін. Восем тут, на гэтых месцах еі няжывым ляжаў. Тут пад гэтай бярэзнікаю жандарскі бот дзенуу яго да зялілі. Ты ж чула, бярэзінка, ты шумела, кадызалася, і нанат з агароду ўбачыла. І цябе параніў ён шабляю.

Схілялася цвер маладая бярэзінка і ціха, але трывожна шыла, а за сваім маладым лісьцем.

У сенцах суседняе хаты даяўчаты сыпалі.

У нядзёску раменнаю  
Узышло сонца крывеська.  
Татка коніка пойдз,  
Дума жаласка плача

З хаты з торбачкаю выходз Паўлік. За ім азіраючыся Сыценка. Еі ціхенька прычыйнуу у сенцах даўверы і меркаваў драпануць у вароты, але на яго здзіўленне, Паўлік стау ля даўвярай як укопаны.

Уцякайма, яна ня бачыць, прышліптау Сыценка. Паўлік яшчэ хнілінку пастаюу, паглядзеу на матку і накірануся да яе. Сыценка не пакоіўся.

Весёлой няжывесла маладая бярэзінка сваім маладым лісьцем.

Глянула маці на Паўліка. Стаіць хлопчэк і тым ня кажа, толькі панавялілася у руках торбачка. тужай заціснуў не паясок, а ў вачох маці нявага дакору. З глыбіні самоганага сэрца бліснула іскарка радасьці, іскарка ўсёхі сваім дацём. Гэту няпрымкестную для дарослых уцеху добра разумеюць дзеці і Паўлік адразу адказаў непакорлівым марганьнем вачэй.

Усміхалася бярэзінка маладою, сонечнай раніцай!

Паднялася маці.

Ну, ідзі, сыноч. Ці ўсё-ж ты ўзяў?

Усё мамачка, голыя, каб дзе грош з грывы. Снях у мяне ня больш за два золоты.

Маці пашла з хаты. Да Паўліка сямядой падбег Сыценка.

— Пускаюць?

— Пускаюць. Пашлі шукаць грошай.

— Ёх шкада, што я аддаў свае грошы на чмаценыя гвезды а тое пазычыу бы табе. Але чакай, я вяртаю пасправу у дзеда. Добра? Ты пачакаеш? Я скоранька.

Паўлік толькі кінуу газавую і Сыценка з тым тая кацалка, выскачыў за вароты.





— Ён мне абарве лыткі? то ці пазьбірае ён аўты,— і Сыцёпка ухвпіў каменчык і кінат выпіў наперад. Паўліку стала забаўна, ён з палкаю ў руках прымушаны быў іці эваду.

Нявясцікі, чорны касматы сабака, нейкаю чорнаю бомбаю, каціўся да іх. Зігарэліся Сыцёпковы вочы:

— На, патрымай дуку!

Ён скораніка перадаў яе Паўліку і сям адвёў руку з каменчыкам. Ён рапту салткаў прапінніка за пазганік. Штуку каменчы, нагнуўся, каб схапіць другі, але ў такіх гарачых выпадках, звычайна, патрымае роты пад рукамі і няма, а калі сьцьць баўка, дык не зачэсвае заўважыш. Паўлік Сыцёпка круціўся на месцы, дык чорненькая „гаспа“ была каля ног. Паўлік паўзе аднаго. Ён паста махае перад сабою палкаю і ідзе далей. Але сабака хітр і дагледзіў у бок. Сыцёпка, схаваньне за іх, лік, таксама скоча у бак. Сабака заўважыў што і кінуўся на іх. Сыцёпка паўну злосчынш наперад. Рапту шчэць паўлік Сыцёпка. Паўлік ён нічога не заўважыў, як Паўлік, махаючы палкаю, а значаўу цюнуу яму па нязе і толькі за другім разам крыкнуў: „ня біся!“

— Гэта ж ня я,—адказаў Паўлік. Сабака адбегся.

— Гэта ён уштыпнуў цябе.

Калі гэта ён пасьпеў,—што я не бачыў?—пакрыўджана сказаў Сыцёпка.

— Ну, падымі калочу.

Сыцёпка падняў калочу і уштып сінявата шараватым зьліці Сыцёпка сьце хараў і толькі, каб не адразу шаравае зьліці і адлопцымі аббіўся і, вільна і абдымаючыся, падняўся і ідзе да дадому.

— Ну, яе табе яе дарую!—пагразіў Сыцёпка на сабаку.

— На тваю дудку, варніся, бо толькі клопат мне з табою.

Так сьціпаць, гэта значыць падшты хвост харава іці далей. Сыцёпка трымаўся за пахусьніе месца і цяпер раптам разануў.

Вуш сабака, сабака панёс дадому аўты, жартатаў Паўлік.

— А ты думаеш я яму дарую?

— А што ты яму зробіш?

— Я такі ўбіру яго ў свае рукі, не цяпер, дык у чацвёр.

Ну, хва ў чацвёр, а цяпер беры дудку і сьмілі дадому.

— А вот і пайду далей.

— Беры, кажу, дудку,—цвёўда заявіў Паўлік.

— Дудку я магу ўзяць,—нясьмела адказаў Сыцёпка.

Іці дадому і нэжому не кажы, каб ня ведала мая мамка, а то падумае, што і мяне пакусаў.

Ну, добра, я пайду, але.. але дудку вазьмі з сабою, бо калі пайграеш дзе, а я абыдуся, добра?

— Ну, добра.

Хлопцы разьвіталіся.





дашла гэтая дарога. Але ж дзядзька, гэтак не памікала. А ён яшчэ сказаў: „пайдзеш па прысадах“.

**Пайшоў Паўлік.**

Просьбенькая, роўненькая дарога. А як цяжка па ёй іці. Нават страіна. На дарозе адзіны Паўлік. Абапал высачэзныя маўклівыя тапчалі. Роўненька стаяць. Не варушацца. Гэта-ж пастаўлена нейкая варта. А да самае брамы Здаецца, што яны прапускаюць цябе, а зааду гэтая для рады шчыльна зачыняецца і назад табе дарогі не дадуць.

**Паўлік жадліва азіраўся.**

Ён цяпер заўважаў, што на адным баку дарогі крыху на ўсход ляжалі даўжэньныя цэні.

**Цішыня.**

Адны жукі кудысьці імчаліся, гаманілі, раўлі на розныя галасы. Грудзі знадаць куды яны імчаліся і што за песьню выводзіў кожны з іх. Толькі Паўлік заўважаў, што яны чамусьці сьнавалі накол яго да самае брамы.

Чатыры мураваныя шарыя слупы. Ад двух краінніх, крыху меншых адыходзілі старыя высачэзныя, густа сідзеныя дзялянаю плато. Брама рэчывіненая. За ёю абапал талшчэзныя дрыны сваім гальбём зыходзілі ў гары. На дарозе ў гэтым месцы, амаль заўсёды пільготна. Халадком абдала Паўлікаў запацелы твар. Ён зняў шапку, выцер рукавом лоб і ў гэты час кінуў наўкола свой голад. Абапал ягоры. Толькі з аднаго боку высокая, пукая, з невялікім, над страхом іскіямі, а з другога шырокая, ажышная, але з большымі вокнамі. Прыглядаецца, на акно другое абгоры: адна шыба заткнёна нейкім халатам, а вост і шыба дзвярны. Значыць тут жыюць людзі, а не паны. Падышоў бліжэй, і ў гэты момант Тут жыюць парабкі. З аднаго дзвярэй выскочыла ў доўгіх аражных кашулях тры дзяцкі і пабеглі да нейкае фігары. Адкуль не ў дзед, зны ў момант дзяцкі і абчалі яго. Песня-ей стала і Паўлік ён таксама шпарчэй накіроўваўся да дзеда.

**Ці дзедка, дзедка, засьценач Качаны?** пытае Паўлік.

Дзед нічога не адказвае, ідзе сабе далей. Паўлік ізноў:

**— Ці далёка, дзедка, Качаны?**

Дзед не адказвае, толькі нешта гаворыць дзедкам. Нарэшце, С... дзяўчынка заўважыла, што Паўлік ідзе за імі і спыніла дзеда. Паўлік яшчэ раз зыгатаў. Тады дзед нагнуўся, дзяўчынка абхапіла яго за шыю прылажыла свае губы да вуха, ды на ўвесь голас:

**Ка-ча-ны!!!**

**— А в, Качаны** ісадыка, дзёве вярсты. Вось сюды, пасадзі мяне пад фігурку,—паўз гумію, ды праз лясек.

Падышоў Паўлік да фігуркі, што за ліха нейкае вялікае кола нім у малатарню, і вал таўсты. Прыглядаецца аж да яго па вярхоўцы прышчэплена нейкая невялікая бочачка, а з яе цуркоча вада.

— „Во-о-о, дык гэта-ж калодасж“. Паўлікавы засмаглыя губы пацягнуліся пад халодныя струмень глыбокае задзіцця.

Густы бэз з чаромхаю закрывалі шырокі газон і панскі дом. Толькі прашоўшы крыху, Паўлік заўважыў бляск, мусіць на верандзе, і пачуў жаночы сьмех. Ён ціхенька ступаў, нават не апіраўся на палачку, каб ня стукнула аб каменьчык. Баўся ён людзей з гэтага дому, але лічэ больш баўся іх сабак, а вядома—дзе паны, там ёсьць і сабакі. Паўлік медзе чуў, што калі ня дыхаць, дык сабака ня счуе чалавеча і ён стараўся ня дыхаць.

А вось і другая меншая брама, а за ёю больш музкія і меншыя прысадны. Шпарчэй і сьмялей пайшоў Паўлік. Здаецца відней стала на дварэ, калі ён выбраўся з панскае сядзібы. Аднак поўны змрок ярабіў навокругныя прадметы нявыразнымі, а набліжацца да зусім незнаёмага лесу тра' было мець ня толькі смеласьць, але і упартасьць. Паўліку моў і тое і другое, але іці далей яму было цяжка.

Рантам у цемні лясное заслоні бліснуў агеньчык. Паўлік прыгнуўся, ступіў крыху у бок ад галінастага дрэва і ўбачыў даволі вялікі агонь.

Начлешнікі,—казаў ён сам сабе.

Цяпер яму неатрыбна ніякая вёска, ні хата! Начлешны агонь улетку—найлепшая, найвеселячшая хата. Ён ішоў нібы да кастра начлешнікаў свае вёскі, напат хацеўся гукнуць таварышоў па імя А вось і мост. Якраз як у іх. Э-э, толькі-ж кароценькі, слабая рэчка.

Агонь павялічваўся.

Набліжаецца Паўлік, прыслухоўваецца—ціха. Ня відаць нідзі і коняй А што калі нікога няма? Тады аднаму каля агню яшчэ больш страшна, бо цёмна ўсёкі можа бачыць, а ты нікога. Чуе стук сякеры А мо' цыганіны? Траіх ціхенька падыйці. Паўлік пакідае дарогу, гана-тоўвае толкі месца і накіроўваецца проста да кастра. Ціхенька ён праціснуўся праз маладзенькі сасновы гушчарык і прытуліўся да старога галіністага ежкі. Адсюль добра відаць усё, што робіцца каля кастра.

Вось адзін чалавек расьцілае коудру. Значыць начлешнікі. Паўлік падышоў. У гэты час чалавек рываў коудру з намаляваным тырам. Прыгожы коудра дыван. Другі чалавек, з боку складае пасечаныя карчы. Спачатку гэтыя людзі так былі заняты, што нейкі момант нібы не заўважалі Паўліка.

„Негэтыя дзіўныя начлешнікі“, мільганула ў думцы Паўліка, можа ўцячы пакуль не заўважалі.

У гэты момант, той што расьцілаў „тыгру“, не падымачы галавы.

— Што скажаш, хлапец?

— Тут, дзядзька начлешнікі?—пытас Паўлік.

— Начлешнікі. А табе што?

— Я іду ў Качаны, ало. . цёмна стала дык я... мо' я тутак пабыў-бы, пакуль развядніцца.

Хочаш пабыць тут? Добра, добра. Вось сядзеш на гэты дыпан. Я-ж ведаў, што ты прыдзеш, дык вось для цябе і разаслаў.

Паўлік адчуў насыменку і калі гэты чалавек павярнуўся, дык мяма яго маргада. Толькі хлапец крануўся з месца і ступіў тры крокі каб пакінуць гэтых таемных начлешнікаў.

— „Стоі!“—пракаціўся па лесе густым моцным голас.

Да Паўліка набліжаўся той чалавек, што складаў кнрчы. Гэта быў высокі, худы, сярэдніх гадоў мужчына.

Не знякай, падыйдзі сюды, кажа гэты чалавек, і скажы мне што ты за чалавек?

Я, дзядзечка, па дарозе... Я ў Качаны... —спужана адказваў Паўлік

Напершае, ты ня пугайся і значыць толкам скажы адкуль ты і што ты?

— Я іду да таткі, ён у горадзе.

— А што ён там робіць?

— Ён у турме, дык я хачу пабачыцца.

Падыйшоў і той, што расьцілаў „тыгра“. Разгаварыліся

Доўгая-ж табе дарога, сыноч, — зусім іншым тонам сказаў гэты чалавек.—Толькі ня траба хадзіць уначы.

Я хачу падначалаць, але там быў маітак, а я хачу, каб дайці да вёскі.

— Не, галубок, да вёскі яшчэ ня так блізка.

А мне дзед у маітку казаў што ўсяго дзеве вярсты.

— О-о-о, гэты дзед ходзіць снаёю сьнежкаю, ты на ёй заблытаешся і ўдзень.

Збоку маітку зноў пачуўся мясмы Паўліку жаночы сьмех Чувіць быў мужчынскі рогат, топат коней.

Ну вось едуць і начлешнікі,—сказаў адзін мужчына.

— О, дык я тут і падначую,—сказаў Паўлік.

Мужчыны ўсміхнуліся.

Не, галубок, табе тут ня будзе месца. Вось што я табе раю. Вярніся ў маітак і пераначуй у мяне. Запытаеш там кватэру Сымона: табе кожны пакажа, а там скажаш майму хлапцу Аляксею, што я цябе прыслаў. Адразу ня выходзь на дарогу, няхай праседуць, тады пойдзеш.

Пачакай мы зробім лепей, — сказаў высокі мужчына, — ты стань там пад ёлкаю, а я табе скажу калі іці.

Гэты мужчына гаварыў хутка, бо і сам сьпяшаўся іці ад агню. Паўлік адышоўся пад ёлку. Страшна стала яму. „Траба ўцякаць“. Авірнуўся вакол. Яму здалося, што гэты лес напоўнены нейкімі жывымі істотамі, ад якіх ён нідае не славаецца, што лны завядуць яго далёка ў глыб лесу і будуць рагатаць. Жаночы сьмех пачуўся зусім блізка. Захрапілі коні

— Сюды, сюды!—загукаў мужчынскі голас.



Чамусьці Паўліку кинулася думка, што тут напэўна будуць каго біць, ці рэзаць. Ён адскочыў і ўкленчыў за невялікім густым кусцікам. Тут яго ня ўбачыць той высокі мужчына.

А вось ён ідзе на да кастра, а за ім пара стасных коняў. У фэатоне, жанчыны, мужчыны. Тапырацца коні на агонь, ня хочучь надыходаць блізка. Да фэатону падбег той мужчына, што запрашаў Паўліка начаваць. Усе вылезлі з фэатона. Два мужчыны са стрэльбамі. Адна ў вайскавай форме. Адна жанчына падбегла да агню і пачала пішчаць і дрыгаць нагамі. Мусіць яна сккала, бо ўлетку не павінны памерэнуць ногі. На „тыгра“ панастаўлялі нейкіх прыгожых кошыкаў. Да жанчыны падбег нейкі алегандзік у капялюшы.

— Ну, як вам падабаецца мой парк?

— Цудоўны, цудоўны! адгала яна і рагоча.

— Ня сьмейцеся, пана Мільвіна гэты натуральны кавалак прыроды будзе залучаны з майм штучным паркам спецыяльнымі асяямі і такім чынам...

Далей Паўлік не разабраў, бо другая паненка пачала нешта гукіць панове, панове!..

Цяпер Паўлік зразумеў, што гэта за начлежнікі.

— Панове, гляньце сюды, — паказала яна рукою на ёлку, — вы бачыце?

Паўлік зусім прылёг да зямлі.

— „Наўжо яна ўбачыла“ Усё ўтаропіліся ў той бок.

— Дзе, што, што? загаманілі яны, а вайсковы нават схпіў стрэльбу.

А яна:

— Якое цудоўнае дрэва!

Паўлік пачаў ажываць. Зноў падняў галаву. Да ёлкі набліжаўся той высокі мужчына. Ён жа сказаў пачкаць тут, так умаўляліся, але паказвацца яму на вочы страшна.

Паны гаманілі сьмяяліся вымалі нешта з кошыкаў. Высокі мужчына тупаў каля ёлкі і напіраў, каб знайці Паўліка. Кешлянуў. Наблізіўся да таго кусціка, дзе быў Паўлік. Хлапец ня недоў, дзе яму дзецца. Пашаваліўся. Мужчына нагнуўся.

— Вылазь, я-ж цябе шукаю. Пасдэшт начаваць. Паўлік дрыжаў і нічога не адказаў.

— Ня бойся, ідзі.

У ёлку прый дарога стаяў фэатон. Мужчына падвёў да яго Паўліка.

— Сядзея, фурман цябе дачызе і пакажа Сымонаву кватару.

— Садзіся, — сказаў фурман.

Пара добрых каней ічцім фэатон, а ў ім, стуліўшыся, з аднаго боку, на шырокім раскошным сядзеньні сядзе Паўлік. Ніякае прыемнасці ён не адчуваў. Дзе яны за дзень, а дзе за „дзядзешкамі“, ён яшчэ ня мог зразумець, што за дзеянне. Калі да брамаю у мястэчку спыніліся коні, Паўлік дачызе да фэатону. Фурман панянуўся.

Вуль, батэту ў камені? Там побач двое дабвяраў Пондэшт у прывыя. Там Сымонава кватара.

Фостон пакаціўся далей.

Зноў ціхенька лшчэ з болейшю трывегаю набліжўся Паўлік да знаёмага калодзежа. Паглядзеў на акенца і асьцярожна ўзяўся за клімку дзвярэй. Дзвянька і зусім не страшна браанула яна. Ступіў хлапец у сенцы нібы ў гам'окую разорку Церна. Мацае ён хатнія дзверы, шукае клімкі. У хаце пачулі, што нехта шарыць у сенцах.

— Хто там?—пачуўся юнацкі голас з хаты.

— Я,—адказвае Паўлік.

Расчыніліся дзверы.

Сустраў Паўліка дзесьнігадом Аляксей Болей у хаце нікога ня відаць было.

Твой татка сказаўлі мнэ, даказваў, я іх бачыў каля агню, пачаў Паўлік.

— А ты адзі?—запытаў гаспадар.

Адаін.

— І ты адзі?—запытаў Паўлік.

— А вунь лшчэ адзі,—паказаў Аляксей на стол.

За сталом, за сінім радзім і шчотці пачыналася. З-за яго дзвянька стуліўшыся выйшаў на сьветлавы брацкі Аляксей. Адным сьловам тут Паўлік самы старэйшы. Вытад хатні і ён гаспадароў гаварыў за тое, што тут ён з сваёй асобе і асобе судзе сьмела адначыць. Запакіўшы сваю напачатковую думку, Паўлік прыгледзеўся наставіў у качарэжнік палачку і сеў на ўслончыку ля стала.

Вячаралі разам. Моцна тух на стала і накол іх мукі Ціха гаманілі хлопцы, але ня доўга.

Блакітным чыстым лложкім небам, невялікаю зарсцю пачынаўся дзень. Значок абуджаў маентак. Падымаўся лодзі. Бравагалі клямкі, засаўкі у хатах, аборах, стайнях. Не расшчэпаліся ў Аляксея вочы, ён побмацкам, набігаві накручвае на нагу каравую анучку. Абуу ланці. Будзіць трыба „гасьця“—Паўліка і шкада. Аляксей тух, стараўся грукнуць чым, каб той сам прачнуўся. Не паматзе. Не у памог настух. Ён падышоў да вакна пабудіць свайго памочніка Аляксея. Забарабаніў у шыбу і раб будзіў Паўліка. Хлапец у момант стаў на ногі і бяднячка чужь устоіў, нібы згінула ў іх пруткасьць.

— Ты хачеў ранейшэ ўстаць, дык тое і парэ ўжо, — сказаў Аляксей, — а як будзеш ісьці назад, дык ізноў заходзь пачаваць.

Выйшлі хлопцы з хаты.

— Там за брамаю пачакае мнэ, сказаў Аляксей, — я цябе праваду і пакажу простую дарогу на Качаны.

Абуджаўся маентак, выходзілі людзі з абору кватэр, выходзілі на шырокія лугі, палеткі, на доўгі, доўгі дзень.

Праз кусты базу, чаромхі Паўлік сёння лесей разгледзеў той высокі белы дом, дзе ўчора бурна рагатала нейкая жанчына. Цяпер там цішыня. Там яшчэ ня рыпнулі ні адны дзверы. Там сьпяць. Там адпачываюць тыя „начлежнікі“, якія ўчора у фэатоне выяжджалі ў лес. Смачна сьпяць і позна будуць спаць, ніхто будзіць іх не пасьмее. А ўстануць — смачна пасьнедаюць і будуць думаць як ім прагуляць гэты дзень. Гарачынёю ў парку ў тамаках, ну, а пад вечар мажэцца гаспадар прапануе гасьцём прагуляцца конна і да ганку ў момант пададуць сядлавыя стаеньнікаў.

Каля лесу Рыгор, Дзям'ян, Тодар параконнымі плугамі ўздымаюць зямлю. Многа перавярнулі за дзень. І чым больш узаруць, тым мацней стаіць панскі палац.

Паўла лес едуць кончыя. Наперадзе — пан Стась і паниа Мальвіна. А побач на полі Стась скідае гной, а Мальвіна разьбівае гаты гной на полі. У Стася ў руках жалезны крук у пана Стася стік Рукі Мальвіны ў гнаі рукі паниа Мальвіны ў мякенькіх пальчатках.

Усе чалавекі. Усе раздзіліся па аднаму закону прыроды — голенькімі. Паехалі паны дарожкаю, каля лясной сыяны.

Стась скідае гной. Мальвіна разьбівае.

Рыгор, Дзям'ян, Тодар вруць панскую зямлю.

Аруць зямлю і ўзборнаеца цаліна глыбокіх думак аб жыцці і праўдзе на зямлі. Чорная зямля чкае чырвонае баразны.

У гарадох выкоўваюцца бальшавіцкія плугі.

Сьнеце, паны, каб вы не пауставлі, сказаў Паўлік, пакідаючы браму гэтага маёнтку.

Ой, як жа баліць ногі! Як сёння цяжка йці!

Падбег Аляксей.

Ну, вось, я зараз пакажу, як карацей прайці у Качаны. А цяпер глянем на тое месца, дзе паны гулялі.

Над густым маладым сасоньнікам, побач з вядомай Паўліку сакаю, уздымаўся дымок.

— А можа там яшчэ ёсьць хто! — выказаў думку Паўлік.

— Не, я думаю, што ўжо ў доме, — адказаў Аляксей. Цяпер Паўлік усім сьмелем набліжаўся да агню. Праўда, наперадзе ішоў Аляксей. Падыйшлі.

На вялікім вогнішчы дыміўся дым карчы. Там дзе Аляксею бацька расьцілаў „тыгыз“ ляжалі каліна і будак, вяганы, каў'асы, крыжык, вольна-вялікія ронныя бутэлькі. Падыйшлі да сьці, а тут парасеяныя цукеры.

— Аж не пасці усіх, — заагавіў Паўлік. — А вось тут над гатым кустыкам я сядзеў і капаўся, бо ня ведаў, што тут робіцца.

Хаюны пазьбіралі цукеркі Паўлік яшчэ ўкінуў у саю торбачку кавалак каўбасы і крыху булкі, патуналі яшчэ крыху каля вогнішча, Аляксей вывеў Паўліка на дарожку і тады разьвіталіся. Разьвіталіся, як даўно знаёмыя, як лепшыя сябры.

(Працяг будзе).

## РАХІЛЬ

Віктар Кавлоўскі

(Лірычная ваянь)

І-шы влянок.

Мне часта марыцца,  
Мне часта, часта сьніцца  
Далёкая мінуўшчына падзеяй,  
Калі душой  
Згараў я ў навальніцах  
І ў вочы сьмерці  
З распачу глядзеў.

Калі ішоў  
З распаленаю помстаў  
Шукаць аямлі  
Расьпітую красу,  
Калі жыўця  
Патоптаную лотаць  
Перад зарой  
Выносіў я на суд.

Стрывожан я  
Душою маладою,  
Адвечная бяссоньніца ў вачох...  
А дні ідуць  
Напружанай хадой,  
Жалезнай зброяй  
Бразгае жыцьцё.

Здаецца зноў  
Маўкаваю такою  
Стаіць Рахіль  
Ля схіляных сляней.  
Цвітуць вачэй  
Чароўныя куколі  
Пад чорнымі  
Завялі брывей.



Здаецца зноў  
 Увечары на ганку  
 Я чую твой  
 Надломаны напеў.  
 І погляд твой—  
 Пужлівае дзікаркі—  
 Здаваўся мне  
 Ад сонечных лясей.

Здаецца, зноў  
 Выходзіць на спатканьне  
 З букетам руж  
 Кудлатых на руках.  
 Шляхі-ж твае  
 Завесены пяскамі.  
 Ня прыдзеш зноў  
 Мяне ты сустракаць.

І як цяпер, дось,  
 Любіла, любіла...  
 Пра жоўтыя  
 Мне восеньскія дні...  
 Кружылася  
 Скрываўленнае лісьце—  
 У...

дні.

уліць...

Згару...

дні...

уліць.

Пылаві дні,  
 Пылаві дні.  
 І гасьці.  
 Пылава ты  
 Прад раньняю красой.  
 Ішлі мы ў сьвет,  
 Ішлі шукаць мы шчасця.  
 Ішлі мы сум  
 Таптаць ў сыры пясок.

А месяц паму,  
 А месяц паму

і  
плакаў.

Расьсьпеўвалі  
Начніцы ў цішыні...  
Ці празьвініш  
Э-оў эломанаю кляйкай?  
Ці выйдзеш зноў  
Мне дэверы адчыніць?

Ці будзеш зноў  
Увечары ля ганку  
Зьбіраць дзяўчат  
Вясёлы карагод?  
І ўсьмешкамі  
Пужлівымі дзікары  
Ўзьнімаць душы  
Руйнуючы агонь?

Я чуў як часта  
Срабнымі ключамі  
Эпаніла поўнач  
Ля маіх вакон.  
І я ішоў...  
Цябе-ж не сустрачаў я.  
Ня чуў твай—„эпон  
Заплясьця“ над ракой.

Бывала йшоў  
Я ўвечары з пакосу,  
Яна стаяла  
Моўчкі ля вакна.  
Прад ёй айцец—  
Абрам сьнавалосы  
Сваю старую  
Галаву схінаў.

Яна часала  
Пальцамі худымі  
Яго асмуглы  
Кужаль галыны.  
І толькі змрок  
Дыміўся прад дэвярма  
Зялёна палом  
Скошанай травы.

Абрам стаў  
Стамлёны непакоў

Тулій тугу  
 Адцьвіўшага жыцця.  
 І толькі дум  
 Закізаных коні  
 Ірваліся нястрымана ў прасьцяг.

— А што-ж калі  
 Рахіль мяне пакіне?  
 Дык хто-ж маю  
 Прыхіліць галаву?..  
 У даль пайду  
 З бярозавым я кіем  
 Раскідаць дэбн  
 Пажоўклаю траву.

І моўчкі я  
 З-за чорнай ваканіцы  
 Яе усьмешкі  
 Палкія скрадаў,  
 Хацелася  
 Яе красою ўпіцца  
 І ўсё жыццё  
 За шорак воч  
 аддаць.

Ня журавоў  
 Трывожных вераніцы  
 Ляцелі з далніх  
 Змучаных вямель  
 Сьпіваць вяду  
 Халодную ў крыніцах,  
 Сьпіваць спакою  
 Вольнага струмень.

То поглядаў  
 Яе вясёлых стаі  
 Садзіліся на ружах  
 Воч маіх.  
 Зачараваным  
 Прад вакном  
 Стаяў я,  
 Паўстаўшым мар  
 Зьяяволёных таіў.

Падходзіла,  
 Мне рукі падавала  
 І крала сэрца  
 Юнае ў палон.  
 І песьні мне  
 Па свайму расьпявала.  
 Я захапляўся  
 Музыкаю слоў.

„А ліба гэйтцях он  
 Фум ашмэйхалэ.  
 Фум ашмэйхалэ біз акус.  
 А ліба нямт он  
 ба дэр шэістэр дэм сэйхалэ.  
 Дэр шэістэр майдэлэ  
 мах дос цум нішт...<sup>1)</sup>  
 Тар-ля-тар-ля,  
 та-ля-ля-ля.  
 Та-ля-ля-ля  
 тар-ля-тар-ля“.

І першы раз  
 Вучыўся пазнаваць я  
 Таемнасць гэтых  
 Нячуваных слоў.  
 І адчуваў  
 Наведанае шчасце,  
 Як да яе  
 Я з гэтай песьняй шоў

І ўмела мне  
 Яна сьпяваць на-паску  
 Пра руку-цвет  
 І сумную вярбу.  
 І я выбіраў  
 Расквецаныя краскі  
 Яе красы  
 Пад гоманамі бур.

\*) Казаньне пачынаецца ад усьмешкі.  
 Ад усьмешкі да зацалуна.  
 Казаньне адкінае ў найпрыгожэйшай

роўні  
 Гэтую найпрыгожэйшую дзяўчыну  
 зводзіць на нішто



А пот-зладзейка  
Чорнымі рукамі  
Зрывала зор  
Жывую прыгажосць.  
Мяне Рахіль  
Чамусьці папракала,  
Што я ня ўмеў  
Кунежыць маладосць.

Ой, чаравала  
Чорнымі вачыма.  
Запал вачэй  
Я з распачу хватаў...

І вноў зьвінела  
Швайная машына  
І калаўротак  
Лёгка сакагаў.

І часта-часта  
Стомленыя вокны  
Гублялі бляск  
Тужлівы ў далечынь.  
І ткала ноч  
Маўклівых сноў палотны  
Над коўдрамі  
Шумлівымі лагчыня.

І кожны дзень  
Ад раньня  
І да змроку.  
І кожную ноч  
Ад змроку  
Да віда  
Чуваць машыны  
Стомленае лёскаў  
І неспакойны  
Звон верацяна.

І дагарала  
Ціхая газэціца,  
На стол спадала  
Смуглае святло.

РАХІЛЬ

— „Ах, майн готт!  
Ах, дэ да шчасця выйсце!  
дэ ж знайду  
Акрадзены мой лёс,

Ня толькі мы,—  
Нас тысячы гаротных.  
Ой, катуе  
Нас жорсткае жыццё...”

І з вышні  
У расхлістаных вокны  
Халодны змрок  
Праменьні зор прасьцёр.

— „Пакінь, пакінь,  
Дачушка дарагая!  
Дагарваюць  
Зарпцы ў вышні.  
Я чую авон  
Сьвітаньня за гарамі...  
А гутэ нахті..  
Засьні...  
Засьні...”

Сталёнім сон  
Забрагае нажамі,  
Рахіль прац ім  
Нахіліць галаву.  
Абрам глядзіць  
На змучаную з жалом.  
І толькі думак  
Лябядзі плывуць.

Падмідзе шоўкі,  
У скроні пацалуе  
І завіе асмуглую касу...  
І зноў машына  
Швейная ніцуе  
Аблемаваньне срабнаа кашуль.

## 2-гі вянок.

І ўсё прайшло.—  
 І ўсё адшалясьцела.  
 Жыццё людзей  
 На землю прывяло,  
 Каб прыгашаць  
 У адвечным латуценні,  
 Схілаць прыроду  
 Прад сваім чалом.

Жыццё й агонь,  
 Агонь, краса  
 І шчасцё  
 Узьнімаецца...

Дагарвае... І няма

Былых вякоў.  
 Натруджаныя пальцы  
 Да далніх зор  
 Працягвае зніма.

Шляхі-ж бягуць,  
 Зьбягаюцца край сьвету,  
 А людзі з імі  
 Мчацца ў далечынь.  
 Маёй душы  
 Ускудлачаная цьвечень  
 Губляецца зарніцамі ўначы.

Шляхі і дні,  
 Шляхі і дні,  
 І юнацтва  
 Губляюцца ў прасторах некавых.  
 Ня ўмею я  
 Ні плакаць,  
 Ні сьмяяцца,  
 Ні ў распачы нахільваць галавы.

Ня ўмею я  
 Над іншымі гламіцца  
 І тугою рэдаць  
 Катаваць чыюсь..  
 Зямля красу дала  
 Ці-ж для карысьці?  
 Ці-ж для карысьці  
 Жаўранкі плюць?

Які ўспамін!—  
Сьпяваюць быццам флейты.  
Пад гэты сьпеў  
Юнацтва я страчаў.  
Цяжар жыцця  
Разьбітага дашчэнт.  
Я ўзьнімаў  
На згорбленых плечах.

Ліхіх людзей  
Зьвяроджаных ўсьмешкі  
Спакою мне  
Спрасоньня не даюць.  
Апоўначы бадзяюся па ўзьмежах,  
Дзе сустракаў  
Прыгожую маю.

Я не тужу,  
Ня клічу...  
І навошта?  
Ня сьвідуюца  
Зноў нашыя шляхі.  
Была ты гэткай  
Ціхаю і прастай,  
Рахіль мая!  
Каханая Рахіль!

Пад шэlest ніў  
Я часта ўспамінаю  
Шум кос тваіх,  
Пазычаны ў пісьноў.  
І толькі дум  
Трывожнае паўстаньне  
Ўзьняло падзеі  
Мінулых перазвон.

І вось, калі  
Жыццё ўсё маладзее,  
Калі пакут  
Зруйнованы Крыжы,  
Я ўспам'януў  
Адпавушныя падзеі,  
Жахлівых  
Паўсталі шіражы.



## 3-ці вянок.

## МІРАЖЫ МІНУЮШЧЫНЫ

Туман, туман,  
 Туман  
 І зырок,  
 І холад.  
 Туман, туман.  
 А сосны шалясьцяць.  
 Змаўкае сьмех  
 І шчасьця юны шалах,  
 Змаўкае звон  
 Раздольнага жыцьця.

А я бы ў сьне  
 Бадзяўся ў амшарах.  
 Наўкол зьяв'е  
 Зубамі дэкаціць.  
 Вятры! вятры!  
 Чарнее неба ў хмарах.  
 Душа сьпівае  
 Помсты нікаціі.

Галосіць чайка  
 Дэсьці над лугамі.  
 Узьнімаюцца  
 Начасныя агні.  
 У раздум'і дуб  
 Схіліўся над курганам:  
 Загаманіў...  
                     Замоўх...  
                                     Загаманіў.

Дэжджы!  
 Дэжджы!  
 Ліхія навальніцы!  
 А зырок ўзьятае  
 Тысячамі крыл...  
 Вятры!  
 Вятры!  
 Скаголяць і скавмчуць.  
 Вятры!  
 Вятры!  
 Страшэнім вятры!

Што-дзень,  
Што-дзень  
Чарнее колер твару.  
Што-дзень,  
Што-дзень  
На сэрцы болей плям.  
Мая зямля  
Дагарвае ў пажарах,  
Мая зямля!..  
Мая зямля.

А мора сьлэ,—  
Крыві  
Ўдымала штормы.  
І карабель свабоды выплываў  
І гнесьна пырскі  
Кідаў у прасторы  
Апошні вал—  
Дзевяты вал.

Ідуць рабы  
З затоснаю помстай,  
Ідуць зямлю  
Жыццём амаладаіць.  
І гэткі цвёрды  
Нясупынны поступ.  
Нішто ня зможа  
Сілу іх спыніць.

Ідуць палкі  
Магутныя паўстанцаў.  
Іх кожны крок  
Акуплены крывёй.  
Ідуць за волю  
Гордую змагацца.  
Ідуць у бой,  
Апошні бой.

А ворагаў  
Спалоханыя орды  
Ўцякалі  
Ожэл бялы каб схаваць.  
І чуўся стог  
Над зёскаю і горадам.  
І чуўся энк  
І плач.

І на шляху  
 Усё нішчылі дашчэнту.  
 — „Ты камуністы?  
     Хаоп?  
     — Біл.. куваю ў лёбі..

Пярэчыць будзеш  
 Ты яшчэ тут?  
 Калі так усіх нас—  
 Буву ня было-б“...

Заржалі ў цэму  
 Ўстрывожанымі коні.  
 А над сялом  
 Зьлятае стук  
 Паломаных падкоў.  
 А над сялом,  
 Затомленым і сонным.  
 Зьвініць папар  
 Пажоўклым лязком.

А над сялом  
 Нырцуе цэма начная.  
 А над сялом  
 І алмазны, і крык,  
 Бы тысячы  
 Людзкіх галоў сьцінаюць.  
 Бы караблі  
 Расьцёрліся між крыг.

Адна Рахіль  
 Затомленая ў сенцах  
 Туліла сон ялаодым да грудзей.  
 Абрам у сьвет  
 Пашоў з машынай дзесьці  
 Знайсці кавалак  
 Шчасся між людзей.

Чатыры лютых  
 Злыдні—афіцэры  
 — Прый боку шаблі.  
 Браўнінг ў руцэ—  
 Пабілі вокны,  
 Выламані дзверы...

Хапала пал  
 Памятае пасьцель...

Агонь жыцця,  
Букет красы забралі..  
І павялі кудысьці за сяло.  
Рахіль у зыямозе  
Клікала Абрама.  
„О, маін фатэр!“  
Клікала да сьлёз.

І за сялом,  
У полі аздаічальным  
Узнімаўся сніг,  
Трывожны тупат ног...

Ці-ж не з зарою  
Землю павянчалі  
Пад дзікі крык  
Раззюшаных званоў?

## 4-ты вышук.

Хацелася мне ў росквіт  
Волі верыць.  
Хацелася  
Жыццём адважных жыць..  
Пайшоў у сьвет  
Я з лютым сэрцам зьвера.  
Зьляталі дум  
Халодныя дажджы.

І я пазнаў  
Хто ворагам быў наскім.  
Хто йшоў наш край  
Свабоды расьпінаць.  
Крывавы дзень  
Зубамі помсты ляскаў  
Ішоў заладзены  
Голавы сьцінаць.

І я стаў,  
Дзе колішнія осяцы.  
Браджалі косьці  
Страшныя руіны.



З маіх грудзей  
Паранскае сэрца  
Я даставаў  
Атрутай шпайць.

. . . . .  
. . . . .

Назаўтра,  
Сонца йшчэ не засьвяціла,  
Яшчэ рыдала  
У роспачы зяра,  
Прыйшоў з машынай  
Швейнай за плячыма  
Да родных хат  
Расхлістаны Абрам.

Аж толькі дым.  
Аж толькі чорны попел.  
Аж толькі клён  
З асмуглай галавой.  
А небасхіл  
У сонечным патоце  
Губляе шум  
Усьпенських трывог.

Стаяць Абрам  
Над гурбаю асмалаў  
І павітае свой колішні прытул.  
— „Было дагэтуль  
Шчасьця для нас мала...  
Апошнیه няхай кажа тут“.

І доўга, доўга  
Стоялены ля клёну  
Стары Абрам  
Задуманым стаў.  
Сьціскалі кій,  
Касьцістыя далоні.  
І бушаваў пачуцьцям ахіл.

З трывогаю  
Выходзіў на дарогу.  
Глядзеў тупавата  
У дальнія шляхі.

— „Куды ўцякла?  
Ці ж кінула стирого?  
Рахіль мая...  
Рахіль!..  
Рахіль“.

Расхлістаны.  
Пажоўклы галавою.  
Ідзе бадняцца  
У дальнія палі.  
А між палёў  
Заплаканая хвоя  
Узьнімае жаль  
Скрываўленай зямлі.

— „Куды ж пайду?  
Да любася Рахілі?  
І дзе ж знайду?  
Пайду я ў белы сьвет.  
Ніхто мяне  
Сягоньня не прыхіціць.  
Ніхто дадому  
Спаць не пакажа.“

Куды пайду?  
Я выпятраў душою.  
Вяргінь маіх  
Асыпала я зьвень.  
Мно чуюцца  
Вятроў шалёныя шалах...  
Здаецца ў даль  
Яна мяне заве?..

О, дзе знайду  
Дачушкі дарагую?  
Ах, вы, мае  
Аплаканыя дні!  
А ўвечары  
Зноў выйду за гару я,—  
Яе расьпеў  
Ізноў не празьвініць.

Я не магу...  
Ніколі ня паверу,  
Што ёсьць краса,  
І радасьць на зямлі.

Я падружыў-бы  
З самым лютым зьверам.  
Халодны-б камень  
Сэрцам распаліў.

І хто пасьмеў  
Глуміцца над красуней?  
І хто пасьмеў  
Сьмяяцца над жыццём?..  
Зноў не заўю  
Асмуглую касу ёй  
Ня ўчую звон  
Звычайны верацён.

Пашарам жореткім  
Жальбы дагару я.  
Дал'ю пакут  
Усьпемены кіліх  
І лірніку  
Прыду я падарую  
Сваёй душы затросены кілім

Даджы!  
Даджы!  
Вятры!  
Вятры ліхіх.  
Куды ісьці  
Мне змучанаму ў сьвет?  
Ніхто мяне  
Сягоньня ня прыхіліць  
Ніхто мяне  
Спатчыць не пазаво".

Незнаёмы голас:

„Замоўклі струны  
Маёй гітары.  
Сьціскаюць пальцы  
Разьбіты грыф.  
Ня кліч красуні,  
Старанькі старац.  
Яе ня ўзьніме  
І звон зары".

Абрам стаяў  
Прад гордаю сасною,  
А на сасне...  
Хістаюць труп вятры...  
І зуснаў пал,  
Абсыпаны зямлёю,  
Разьвезены  
Парвакны страі...

„Ці-ж ты?...  
Няўжо-ж?..

Гладзе!..

Сьмерць...

Няма ўжо...

І дагараў  
Тваіх вачэй агонь.  
Дай кучараў  
Сярабраную пражу  
Абсыпаць звонам  
Жалобным пілонь..."

І ўліпі вусны  
У зражаныя ськроці.  
Гладзеў у змрок  
Астуджаных вачэй...  
— „Вятры!  
Вятры!  
О, дайце мне застрою!  
Пайду я душу  
Вырыдаць нашчэнт.

Пайду я зграі  
Ворагаў зруйную.  
Пайду зямлю  
Крывёю напайць.  
За юны сьвет,  
За волю маладую  
Адам жыцьцё,  
Я рэшты сіл сваіх.

Зымвайце сьвет  
Ліхія кавальніцы.  
Зымвайце крыўду  
Змучаную хат  
О, сьвет!

Завий галоднаю ваучыдай!  
О, сьмейся, сьвет!

Шалей.

Ха-ха!

Ха-ха!..

Атруты мне!  
Прагорклае стрыхліны!  
О, распаідзь-бы  
Прагнае утро...  
— Ня крой-жа, кат,  
Растрэлянай краіны!  
У астрог яго!  
Праклятага у астрогі..

— О, пролетар!  
Адчытай прыгаворы..  
О, пролетар!  
Крычы на ўвесь сусьвет...  
Памрэ, памрэ,  
Хто бедным люты вораг,  
Зруйнуем чорнай  
Крыўды мы і сьлоді..

— Пагром...

Пах-х.

Ашчэранныя зубы...

Іржуць.

Іржуць

Худыя касьцякі...

Аддайце мне  
Жыццё дачушкі любай..  
Пакінь, о, сьмерць!..  
Рахіль маю пакінь!..

Цяпер мае  
Супыненыя сьцёжкі  
І цьвет падзей  
Маіх пазасыхаў...  
Дажджы валос  
Зьліваюцца на пясчкі..  
О, плач, сусьвет!  
О, сьмейся!  
Ха-ха-ха!



Рыдай, зарай  
Трывогу грайце, горны.  
Дазвольце мне  
Зямлю перавярнуць!  
А чалавек прыкраўся  
Чорны-чорны!  
Здымае з плеч  
Жалезную труну.

Чаго стаіш  
З нажом над галавою?  
Чаго іржэш,  
Разыюшаны кашчэй?..  
Бяжыць за мной  
Скалечаная хвоя;—  
— „Няхай Рахіль  
Прыхіліцца яшчэ!

Няхай касой  
Асмуглаю красуня  
Абвее вноў  
Па-колішняму сум.  
Няхай сваёю  
Зрабітаю кашуляй  
Збірае кроз  
Халодную красу“.

І вноў Абрам  
Укленчыў на калоні,  
Цалуе рук  
Астуджаную зысь.  
Вачэй чароўных  
Чорнае зацьменьне  
Акурвае асмужаную зысь.

— „Ці-ж гэткая  
Ты стала сёння гордай?  
Чаго-ж маўчыш,  
Зязюленька мая?  
Хіба-ж цяпер  
Табе мяне ня шкода?  
Цябе-ж...

Няма...

Няма...

Няма...

Кленчыць і плача:  
— „Ах, пальчыкі, пальчыкі,  
Белыя пальчыкі,  
Вас я калісь цалаваў.  
Помню маленькаю  
Бегала з мячыкам  
Айстрай цувіла галава“.

Старац (Абрам).

Крывёй прапахлую зямлю

Пастух на жалейцы.

Ту-лю, ту-лю.  
Ту-лю-нь-лю-лю.

Старац.

З тугой да сэрца прытулю

Жалейка.

Ту-лю, ту-лю.  
Ту-лю-нь-лю-лю.

Абрам.

„Пайду жабрачыць.  
Душой галоднай,  
Зьбіраць скарынкі  
Крывавых мук.  
Зноў ня ўзьніму  
Дачушкі роднай.  
Як не разьвесю  
Начую цьму“.

Толькі падаюць сьлёзы

Ў халодым пясок—

Адна...

За...

Адвю...

Адна...

За...

Аднэй.

Толькі зоркі латуць,

Разьважаюць красой—

Ади..

За...

Адию

Ади..

За...

Адию.

Лісьце сиплецца з драў.

Лісьце сьцелецца ніц.—

Ады..

За...

Адымі...

Ады...

За...

Адымі.

Дні за днямі лятуць,

У далях губяцца дні.

Дні

За

Днямі

Ады...

За...

Адымі

Невпаёмы голас.

„Змоўклі струны

Маёй гітары.

Сьцёкаюць пальцы

Разьбіты грыф.

Ня плач па дочцы,

Старэнькі старац,

Жыцьцё па свому гармуць

Абрам.

Жыцьцё гармуць,

Ды толькі не пасвойму,

Жыцьцё выходзіць

З вызначаных рэйк...

І грамадой

У апошні пойдзем

Бой мы,

Я пролетар!

Эмагар,

Я чалавек.

Я чую йдуць,  
 Ідуць з Усходу людзі.  
 Нясучь зару  
 Свабоды на руках.  
 Ніхто зары  
 Свабоды не астудаіць.  
 І ня зруйнае  
 Грозных барыкады

#### Незнаёмы голас.

Замоўклі струны  
 Маёй гітары  
 Сьціскаюць пальцы  
 Разьбіты грыф...  
 Паўстане грозны  
 Пролетары,  
 Зямлю сагрэе  
 Агнём зары.

. . . . .

Ідуць за палкамі  
 Палкі,  
 Імчыцца чырвоная коньніца.  
 Вось яны—  
 БАЛЬШАВІКІ  
 За белымі зграямі  
 Гоняцца.

— Хто там?  
 — Хто там?  
 — Хто там?  
 Дарогу чырвоным ротам!  
 Праз кроў...  
 Праз сьмерць...  
 Праз труп...  
 Пад гром трывожны труб  
 Пойдзем страчаць зару...

Ідуць за палкамі палкі  
 Імчыцца чырвоная коньніца...  
 — Слухай каманду!  
 На штыкі.

## Ні кроку назад!



Пакуль, 'што зброя ў руках,  
Штурмуй вямляю і неба.  
Упарта трэ'сьмерца сустракаць  
Упарта адавацца ў небыт.

— Хто там?  
— Хто там?  
Хто там?  
Дарогу чырвоным ротам!  
Дарогу!  
Дарогу!  
Дарогу!

Грайдзе гарністыя перамогу!  
Тру-ру-ру-ру  
Тра-ра-ра-ра...

Раз!

Два!

Левая!

Левая!

Левая!

Давай, запявала, сьпевы..  
Уздыхамі творчых сіл,  
Паходам вялікіх армій  
Створым мы край красы  
Прыйдзем да берагу чар мы.  
Адважней!

Адважней

і ўпарцей

Мы будзем ствараць край красы,  
За край юнай волі змагацца,  
Старое дашчэнту крышыць.

Цвёрды і горды крокі  
Стройна трымайце рытм!  
Разьвеем мы чорны амрок  
Пахараў-агіём зары.

Адважней!

Адважней

і ўпарцей

Мы будзем ствараць край красы,  
За край юнай волі змагацца,  
Старое дашчэнту крышыць.

Пройдемо цярністы шлях,  
Будзем мы жыць інакш.  
Зьнішчым законы плах...

Музыка—

Музыка—

Марш!

Тру-ру ру-ру-ру  
Тра-ра-ра, а-ра...

А з лесу—настрэчу Абрам.

— Хто вы такія?

— Стой!

— Я—дар!

Я уладх!

Болей я не жабрак!

Мне прэчыць ня сьмее ніхто!

Рахіль мая дасьці адна

Сьпіць пад сасною няхай.

Прыдзе мяне абяць...

Дачушка...

Устань!

Зьнікла чорная ноч...

Устань!

Ды весела сьмейся са мной

Ха-ха-ха,

Ха-ха-ха...

Прыйдзі, ж мяне, старца, абяць...

Устань!

... Сьпіні горкі мой плач!

— Стой, стары!

Супакойся!

— Адуць?

Хто прытомнасьць тваю адняў?

Ці мо' ты

Ад гарызт

І куць

Гэты рогат лікі перавяў?!  
Абрам.

— „Прышлі яны,

Ліхія ліхадзеі,

Горш ад зьвяроў,

Ад лютых впадамій.

Маю Рэшэль,  
 Маю пацеху за нішто...  
 Нажамі грудзі  
 Юныя спаролі...  
 Аж—ні цяпер  
 Чуваць жахлівыя стогі,  
 Праглівыя ляск  
 Разыюшанае зброі..."

А ў гэты час  
 З ампару на паляну  
 Вярхом угрун  
 Бяз шпораў і стрымён  
 Чырвоныя імчацца партызаны.  
 А зброя—  
     Кіб,  
     Бярдапка,  
     Кулямёт.

І першаю—  
 Дзяўчына са штандарам  
 (Крыжэй амаганьня  
 Быццям-бы абліт)...  
 — „Мы рэвалюцыі  
 Бураю—пажарам  
 Эдабудзем волю  
 Фабрыцы і аямлі“.

І блізняца.  
 А смуглая дзяўчына  
 Узьнімае горда  
 Вышыты свой сьцяг.  
 Настрэчу ім  
 Бяжыць Абрам няспынна,  
 Прасьцьдёршы рукі  
 Хілія ў прасьцяг.

Бліжэй...  
     Бліжэй...  
 Знаёмая дзяўчына.  
 І іссыю нам  
 Знаёмую пяс...

— „Акуль?..  
О, як?..  
Скажи, яким-жа чынам?—  
Абрам Разіль  
Адразу пазнае.

Дык гэта ты?  
О, любая Рашэлы  
Няверыцца..  
Наўжо ты ажыла?  
Узвыімай-жа сьцягі  
Ўзвыімай

Вышэй,  
Вышэй!

Красуй, сьпявай  
Свабодная зямля!

Кажы хутчэй  
І як та магло стацца?  
Расстрэлянай  
Ляжала-ж ля сасны.  
О, майно тохтэр.  
Майно гутэ шчасьце...  
А... можа...

Зданыно?..

А можа...  
Я сасьніў?

Падай руку...  
Дык прыхілі-ж старога.  
О, так...

Бліжэй...

Мне сэрца заспакой.

Я змучаны,  
Я сплакан да зьнямогі.  
Журбою мне  
Ўсю душу замякло.

— „Мяне вялі  
На сьмерць белападыкі.  
Вялі ў даліну  
„Суму і журбы“.  
А тут амшар  
Ля чорнае палыкі—  
Там штаб  
Чырвоных партызанаў быў.

Пачулі крык--  
 Прыйшлі на дапамогу.  
 Знайшлі мяне  
 Пры сьмерці на зямлі.  
 Блудзіла сьмерць  
 І роспач па разлогах  
 І кроў  
 Пяскі прагліва  
 Пілі.

А там ляжыць  
 Замучанай другая,  
 Ішлі мы з ёю  
 Разам паміраць.  
 Адпомсціць катам  
 Лютым як прагла я?  
 Пылала з намі  
 Помстаю зара.

А ты аплакаў  
 Мерцвяцоў . комуны.  
 Аплакаў ты  
 Расстраляную быль.  
 Ня ўкляпчыць сьвет  
 Адноўлены і юны  
 Прад крыжам  
 Зьдэкаў,  
 Крыўды  
 І журбы.

Глядзі!  
 Штандар чырвоны  
 Па-над краем  
 Узьняла рука  
 Магутных перамог!  
 КАСТРЫЧНІКА

НІХТО

НЕ

РАССТРАЛЯЕ!

ПРАД ІМ

І СЬМЕРЦЬ

ПРЫЙШЛА

Ў ПЕРАПАЛОХ.

.....  
 .....  
 .....



Команда.

— Армія!

Фронт!

Узвод!

У лавы

Рухтуйся

Паход!..

А р м і я.

... — Дык ат дайгі

Да брытанскіх марэй

Армія чырвоная

Усіх мадзей.

Дык хай чырвоная

Свой штык гартованы

Трымае моцнаю рукою.

І ўсе павінны

Мы бязупынка

Ісьці ў сьмяртэльны, апошні бой?..

. — У апошні бой..

✽

Зямля ў агні,

Зямля ў агні паўстаньня.

Зямля ў агні

Ўстрыжваных радзей.

Пажоўклых даён

Падстраляныя стаі

Губляюцца аплаканымі дзесь.

Плывуць чаўны,

Плывуць чаўны в аддалаў.

Плывуць чаўны

Ізакшага жыцьця.

Жывой крывёй

Усьпененыя хвалі

Нязьведанае шчасьце шаласьцяць,

І ў адвiтаньне

Песьняй лебядзінай

Над сёламі заплакала бяда.

Якая даль

Зноў знойдзецца радзіма?

Якая даль?

Якая даль?

А людзі йдуць,  
А людзі йдуць край сьвету,  
Шукаюць зьяў  
Незведаных дасюль.  
Ідуць у даль  
Да вызначанай мэты  
Зьбіраць жыцця  
Чароўную красу.

✱

— Глядзі!  
Цягнік імчыцца нясупынна.  
Ты чуеш рытм напруджаны калёс.  
Далёкі шлях,

Што вокам не акінеш—  
На тысячы, мільёны вёрст.

Ніхто размах  
Сталёвых ног ня спыніць,  
Ніхто цягнік  
Ня зьверне пад адкос.  
Цягнік імчыцца  
У дальнюю краіну—  
У краіну мар,  
У краіну шчасся й крова.

Ня зьменіць шлях  
Наш верны машыніст.  
Ня перадасць  
Чужынцам свой ён жэз.  
І толькі ў даль  
Трывожна галасіста  
Жалезны конь  
Разьлюшана іржа.

Імчыць цягнік,  
Імчыць палкі паўстапуаў.  
Ён абміне  
Вятры і дні, і сьмерць.  
Прымчыцца удаль  
Да вызначанай станцыі  
Да станцыі  
СССР <sup>1)</sup>.

11/V-29—14/VI-30 г.

Менск.

<sup>1)</sup> СССР—Сусветны Саюз Сав. Сав. Респ.

## САЙДУН

(Уривки з автопрон поезми аб примусовай працы)

### 3. Бандарыка

Опсби Гор- гуманны міністр.  
„Але мы заўсёды будзем казаць  
пра гуманнае“.

Рубану

кавуном

крыгу,

Прымусу мяцеліцу

воўкам

галадным выць...

Там дзе сонца

спаліла пустыр...

Мацеры туземцаў,

Калі загаворыце

ны?!

Там дзе сонца

спаліла пустыр:

— Мы сеем рыс,

Мы збіраем рыс...

Мы ніколі не ямо рысу.

Абет, абет!!!)

Вось адсуль ад грудзей

Яны адарвалі дзіцёнка ..

Абет, абет!

Вось забралі нашых мужэй

У Нана-Пу да прыэмдэнта Кінга.

Абет, абет!!

Яны паміраюць там,

Мы гінем тут...

Абет, абет!!

Яны паміраюць там,

Мы гінем тут.

Сінь бяздонная  
     „Ці-ха-га акіяну  
 Пяшчоты тропіка...  
 Бананам...  
 „Белы чалавек“,  
     „Белы чалавек“...  
 Маці туземка  
     над мёртвым дзіцём шапоча  
         „белы чалавек“...  
 Сьмерчам эмоцый  
 штурмам агіды  
     Нянапісьць  
         Наша моц  
 да „белых—гу-ма-ных“ лідараў.  
 Жанчыны Лібэрні,  
     маткі Баррабо  
 Ня верце,  
     Ня верце „беламу чалавеку“  
 Жалчыны Лібэрні,  
     маткі Баррабо  
 Паўстаньце!  
     Праз Чорнае мора,  
         Дняпро і Дунай  
 Паўстаньце!  
     За вамі паўстане ўвесь краі

Мора  
     і сонца  
 Сонца і далі...  
 Далей,  
     далей!  
 Мяккай бавоўнай,  
     белай бавоўнай  
 у карабу  
 лёг хлапок...  
 Доўга,  
     ці доўга  
 хмарай бяздоннай...  
 Каменем скаргі  
     мора затопіць...  
 — Сайд-Уі,  
     Сайд-Уі!

Звярнеце мне сына.

Сына дайце!.

Хвалі похымем

Лікуць калеші,

Полымя

шугае з роту:

— Сайд Уі,

Сайд Уіі!

Звярнеце

мне сына.

Сына дайце!!!

Чорная жанчына

у лахманых адрэсках

Кінулася ў мора

за параходам.

Хвалі боць сольлю скавалі

Іодавыя водарасьлі

рану ня згояць...

Там у Бедабо

дзіце ~~на~~ ~~мала~~

У рабства

кляўмілі сягодня!

— Сонца! ты

сьвеціш??!

Ты, зноў

усміхаешся вета?!

О хвалі,

о вецер,

Крышаце,

~~хвалі~~

У цэлым Сусьвеце...

Там у Бедабо

арганізаваным

першым

стачачным комітэтам,

Там у Бедабо

над акіянам

слова таямнічае:

— Коміятэры...

Хвалімі і ў плянтацыі

Пырскімі у сэрцы:

Ліга надый

з сібe патрабуем адказу

за пералічаныя сьмерці



Табе пракабнім

голым.

асірацелым матам...

Нянавісьць бяздомных,

помста паўстаўшых.

О хвалі.

о вецер.

Крышэце, дамайце.

У цэлым Сусьвеце!

Там у Бедабо

над акіянам

Куляю вагністаю запала

мэта і імкненьне:

— К о м і н т э р и !!!

Масква 31 г.

## ПЕРШОГА <sup>1)</sup>

А. Якімовіч

### ЧАСТКА ДРУГАЯ

#### 1. Колгас хліча!

Раннім гарадком толькі што прачынаўся. Звонка бразгацелі жалезныя дзверы, раскрылася акашцы. З хат выглядвалі заспаныя людзі, працівалі прылягнучыя ногы і дыйліся, якая сёння пагода. Уночы прайшоў дождж. Німоцныя камяны вуліцы ў шпанах набравлі граю. Хмары над гарадком яшчэ не разьв'яліся, хоць дожджом і не сыяліся. В селі імгненна, як у мяшку, стайка, нярухома, у вялікім задуменьні, шбы разлажваючы, пастаяць яшчэ тут ці салысці дзе у другое месца?

На вуліцы першымі выходзілі козы і каровы. Каля плітоў зацёпляюць жадаючыю ноч адеко была крохля, сняя зяленая росная траўка. А былі такія і сухія вуліцы, дзе тэла рэкла зсырае, як на мурыхным прытуісеньні. Звычайна тут і пасьвілася праз усё лета жывёла.

Каля акашці гудок леснішны і нечужыне патрывожыў рнішнюю яшчэ тапавую цешню гарадка, майстры і фабрыкі былі ужо гатовымі да новага працоунага дня.

У няважкім друкарні газеты „Комунар“ наборшчык М. аўскі борзь і чытка выхатывау праваю рукою з наборнай касы ланіскі корпус і роўнасьці шычыла склада, што ў вяртатку, якую трымаў у левай руцэ.

Звычайна спакойны і задумены, М. аўскі на гэты раз чымусіці вельмі сьмяяўся і хваляўся. Смугла-жоўты, густа маршчысты, твар яго перама на увагу, што быў вельмі рады, заістраўся крыжыным крупінкамі. Рукі ад нервовасці калаціліся.

У наборнай планала несуная цахата. Ёсё зліхаліся, ніхто, аданалася, ня гутарку натае са сваім суседам. Гутарка многа пераікадае ў рабоце наборшчыка. Варта толькі пачыць думць аб чым іншым, ці загадка шчы, гэта адразу выявіцца ў рабоце: граўкі будуць перапоўнены па мыскамі, у вяртатку пачнуць скакаць непатрэбныя літары і блытаць словы. Та усёй рабоце будзе адчувацца гэтая звычайная гутарка наборшчыка. Былае, што з наборнай адлучыцца куды старшы на цаху. Тэле-

<sup>1)</sup> Калер. Пачатак гледзі у № 5.

фонны званок тады можа трашчаць ходзь галэіну яго амаль што не пачуюць. Уся ўвага, уся пільнасьць наборшчыка паглынаецца яго работай.

Калі Міляўскі пачаў хвалявацца, ён сам заўважыў, што гэты набор упершыню за апошнія гады будзе з бракам. Міляўскі—ударнік. Яго работа павінна быць узорам для іншых.

А памылак тут не схаваш: корэктурна зловіць і выявіць кожны недагляд наборшчыка.

Стрымліваючы гарачае абурэньне, Міляўскі набіраў:

*„Ахвяра кулацкіх драпежнікаў.*

*Забойства старшыні колгасу „Перамога“.*

Уночы з 15 на 16 ліпеня сын мясцовага кулака Вінцяся Быліны зазек на сьмяротна асуджанага актывіста, старшыню колгасу „Перамога“ Язэпа Махнача.

Кулак Вінцяся у хаўрусі з падкулачнікам Трахімам, былым свайм парабкам і былым старшынёю Ёрскага сельсавету Баравіком праз увесь час змагаўся супроць колгасу. Гэта рабілася з іх боку гадка і чыста і таму доўгі час ніхто з колгаснікаў пра гэта ня ведаў. Кулак Вінцяся угаджаў свайго былога бятрака, цемнага, недзевачанага бедняка Трахіма трымаўца яго рукі, ня ішоў у колгас. А нораг колгасу ён аднаго кулака з Смаленшчыны, старшыня сельсавету Баравік скарыстаў такі выпадак і не дапу ёй у асуджанага хутаранна Вінцяся, што канешне патрабіла было зрабіць пры суцэльнай калектывізацыі. Баравік угаваў колгаснікаў, што няма такога закону выгнаць ворага Вінцяся, бо жыве яшчэ бедняк Трахім, які не ў колгасе. І што, такім чынам, веска яшчэ ня ўсё ў калектыве. Колгаснікі былі паверылі яму, як старшыня сельсавету. А гэта дзяло „Перамогу“ да разбуреньня. Трэйка перагаў колгасу выкары тоўвала ўсё, каб разбурэць „Перамогу“. Дзяля гэтага блізі спалены колгасныя стагі сена, пагруданы сьвітані, і дзялены толькі што збудаваны чамы і інш.

Старшыню сельсавету Баравіком пашыраліся розныя плёткі пра аб'ядленьне Польшчы і ўз'яў. Наш колгас знаходзіцца ўсім блізка каля граніцы. Населіцтва было перапахонна і многа хто пасьля гэтага вышаў з колгасу.

Толькі дзякуючы сыну падкулачніка Трахіма, Сыцінку, удалося выкрыць шаўку ворагаў і разбрацца ва ўсім, што нярабілася.

Сыцінка ведаў пра шкодную работу „тройки“. Доўгі час маўчаў, хоць ня мала пакутваў праз гэта. Сыцінка прасіўся вясною, каб прыняці яго ў колгас бяз бацькі. Але яго ня прынялі па малавяснасьці. Да бацькі пр'ехаць ён ня мог, і ад колгасу яго адкінулі. Таму гак і здаваўся, што Сыцінка доўга ня ведаў што рабіць, ня мог адназначна сказаць пра ўсё, што ідэ ў ён доўга выстрайваўся ў колгасам і бацькам—да ім пайсці ў гэтым змаганьні? На-

решіє. Сьцёпка усё-ж адрокся ад падкулачніка—бацькі і расказаў старшынні колгасу т. Язэпу Махначу і другім праўду аб усім, што адарылася і што рабілася.

Ворагі былі злоўлены самімі колгаснікамі ў час банкету ў Він-цэсе і перададзены ўладзе. У гэтай схватцы і ворагам і загинуў наш лепшы таварыш Язэп Махнач.

Цяпер колгас ажыўся. Але мы ня маем другога таварыша Язэпа. Няма каму добра, так, як нябошчык, пакіраваць колгасам у час такой вялікай будоўлі і змаганьня з нашымі ворагамі.

Мы спадзяемся, што нашы шафы—работыя друкарні—адгукнуцца на гэта, прыплюдзі і ў наш колгас для працы „дваццаціпціны сятніка“ як гэта ўжо ёсьць у суседнім колгасе.

Сялякору Юз'ік Лаўрыновіч і Сьцёпка Парабкоўскі

„Падшафны колгас кліча! Колгас тая ж фабрыка, фабрыка хлеба Ён гэтаў фабрыкі мы ні шагу ня ступім уперад“. „Колектывізацыя павінна быць у асноўным скончана к канцу п'яцігодкі“,—розныя думкі загаманілі ў насіх селяў галаве наборчык Міляўскага.

І ён цьвёрда нарашыў варажжа прасіцца ў сваіх таварышоў адпусціць яго для працы ў падшафны колгас.

## II. У дарозе

Ужо сьветліць ў вагоне, Міляўскі ўспамінаў той нядаўны час, калі ён набіраў невялічкую, скупую заметку пра нялікты класавы змаганьне ў вёсцы, пра забойства чалавеча, якога ён едзі дзяніць. Прудка, тут ня было нішадзё... Гэта толькі кінчэзлова аформіла жаданні Міляўскага ехаць на колгасны фронт, які заклікаў да сябе лепшых рабочых-ударнікаў. Яму жыва ўспомніўся нядаўны найсковы фронт, калі ён разам з мільёнамі: такіх жа блізоў пад градам куляў і парадку змагаўся за права будаваньня і заводы і колгасы. На гэтае прэра, зацэпаньне ў агніх Кастрычніка і грамадзянскай вайны, асабіста ахвярамі соцян дзесяці лепшых людзей, пакінулі астатнія, тады жылі недалёкія, драгжнікі, каб агнем і мечом вырпаць гэтае права з рук мілынаў. Ахвяраў яго, спаліць, зааліць крывёю.

Міляўскага адпусьцілі адразу-ж. „Раз сам захароў гэта лепш, сказаў сакратар партыйнай ячэйкі. Толькі глядзі ты едзі на фронт, хоць людзей тваіх год на фронт па закону не пасылалі. Тут твая поўная добратхавотнасьць. Не забывайся пасаць паведамленьні. Мы заўсёды стам за тваёю свідэцыяю, ты рош і сваю і нашу справу. Пават і справу сусьветнай рэвалюцыі... Колгас „Перамога“—прызначны колгас“.

„Таварыш Жук, адказаў на гэта Міляўскі, мне ўжо мала засталося пажыць. І гэтае жыцьцё я не хачу патраціць без карысьці, якую я адолею яшчэ прынесці ў такі кіпучы час“...

Гутарка на гэтым скончылася. Жук добра ведаў свайго часна бізр-ячайкі таварыша Міляўскага. Цяпер ён асабліва выявіўся перад Жуком ва ўсёй сваёй постылі. Цынічны ваны Міляўскага гарэлі па юморызму, па пажаўтаным, маршчыністым твару красавалася ўсмішка ізлатісты

Адно толькі непакоіла пачыр Міляўскага гэта слабаватае грэмі-пастыць у селянскіх гаспадарцы. Дакно ўжо як аддзяліўся ад зямлі. Ды якая там зямля была? У сваім родным мястэчку ён быў больш багаты лям, чым у асяродкім. Потым, калі збіраў на вайну, гаспадарка яго пусцілася, дзедзі былі яшчэ лускім малым. Калі прыйшлося прадаць, каб пракарміць дзяцей.

Адначасна ўсю пачу, Міляўскі парашуў перастаць у горад. Усе роўна, треба было пачынаць жыць спачатку.

У колгасах нам патрабы ў першую чаргу добрыя арганізатары. якія змаглі б накіраваць экараію і толькі бядніцка сарадніцх іх не будаўніцтва сёлелькі, на лікіднае кулца як класы іа істот сучаснай колектывацы. А такім арганізатарам таварыш Міляўска можа быць, добра аазнаміў ён словы сакратара іаікі дукані, таў Жука на сходзе рабочых, прысьвечаным пачаму Міляўскага ў колгас „Перамога“.

Думкі Міляўскага перапыніліся дымным, галасістым яванком. На пв-роне людзі заварушыліся, мацней загаманілі, збегалі, заматалі рукамі.

Засьністаў галка паравоз і шумна дыхнуў на усе свае волацкія жалезныя грудзі. Ад гэтага подыху цягнік адрыгануўся, выпрастаўся, абразгатаў буферамі і рушыў уперад.

Спачатку пачольна, нібы боязна, цяжкаю ступню, а што далей — усе шпарчэй і гарэзней. Замахалі калёсы чых-чых-чых! Чых-чых-чых!

Міляўскі ў апошні раз зірнуў на маленькую станцыю, што хутка адбегалася ўзад, акінуў нжом свой зяа-агалоны, кучарыны гардэа і сп-койна ўсміхнуўся.

— Вы, мусць, на дачу? — запытаўся ў яго сусед па кубе-нікі, пухлы, карчакваты, крупны, як галедзі, зурай я поўным ротам залатых зубоў, а гладка падголенай барадою.

— Але... на дачу... неахвотна матнуў галачою Міляўскі, не адры-ючы вачоў ад вакна.

Гаварыць ня было ніякага жадання. Х пачаў думаць, марыць у і-мінаць пад гэтую цыную адна-тайную пачыню калёс.

— А дзе ж думаеце стыйцца?

— Ах у колгасе, ня бліжэй. — ноў неахвотна адказаў Міляўска.

— Як гэта — ах у колгасе? Дзе? У якім? — упарта пы-інуў таго цы-сусед з залатымі зубамі.

— А вы куды? — пацікавіўся ў сваю чаргу Міляўскі.

— Таксама у колгас... Вы ў які?



Дык вы зачытала, таксама ў колгасе? перапыту ён зацікаўлены чорт з вачэй на сьмерці. Я еду ў „Перамогу“—дадоў, крыху скажаўшы, Міляўскі.

У „Перамогу“? А я не даю, не даю. Я, значыцца, такі сусед, можна сказаць... Я живу... у колгасе... „Чырвоны Прамень“.

Члавек з залатымі зубамі зацікавіў Міляўскага. Мужчыны пазнаёміліся і разгаворыліся. Міляўскі разпытваў пра характар той месцовасці, куды ён едзе, пра людзей, пра апошніх адарваных ў колгасе „Перамога“. Чалавек з залатым ротам залатых зубоў нявяну сабе поўную асьвядомленасьць па ўсіх пытаньнях.

Так ідуць чытку, у тапчывы, прайшоў час. Значны, прарысаваны сьвістак і, з боку неўзабег паазадзім пасажыраў, што цягнік падыходзіць да станцыі.

Міляўскі арыў у вакно. Шырокае балота разгарнулася ў доўж палю і чыгуака. Кенскае балота—адно куп'е, дзець пакрытае радкую травічкаю.

— А дзе-ж станцыя?

Сьвіст, сьвіста яна. Збраз убачыце і якая станцыя! Поляскія цягнікі прыходзяць...—хваляўся чалавек з залатымі зубамі.

На станцыі Міляўскі наніў падваду і выехаў у „Перамогу“.

Гэты дзень урана. Сонца толькі што зварачала аблоды. Дзень да сьняжыцы ў сьнежыцы сьнег пад шчыю чыгуака і на зьбегу ды. Сьнежыцы дзень да сьняжыцы, дзень да сьняжыцы, са сьнежыцы по чым дзень. А ў сьнежыцы заліваліся песьнямі цыўркуны-жаваранкі.

„Чаму-ж гэты дзень да сьняжыцы не ідзе“,—адумаў Міляўскі. „З поля яшчэ ня ўсё прыбрана“.

Ён запытаўся аб гэтым у хурман.

Хурман сьмяяўся, дрыгнуў у перадаю, на прышчэды, праз сонца, і на сьнежыцы той сьнежыцы ход. Сьнег, ён вельмі чужа і часта моі сплюсцы гаварыць з чалавекам.

Чаму вы сьмяецеся?—спытаўся хурман ад голасу Міляўскага.

— Чаму гэта на полі нікога няма?

— Сьвята сьвята—нідзеля,—адказаў хурман.

Вось я! Зноў мяне не скажу бы які дзень. Ведаю чысла, свае выхадныя дні і ўсе. Тут прыдзецца яноў прылучыцца да ранейшага распарадку.

Хурман адказаў і зноў пачаў „кляваць“ носам аб камені. Міляўскі таксама замоўк.

Нейкая рідаснай урачыстасьцю панявала ад палёў. Грудзі лёгка разымаліся, каб уйраць у сабе здаровы летні сухавей. І якім шырокім ды трынабных адарванца гэты прастор пасьля цеснай, доўгай будыніны іхняе друкарні, пачыла густога дыму ад махоркі і цяжкага паветра з валавяным пахам! Голькі прывычка згладжвае вастрагу іэтага валавянага паху



пастаў у мастэчка сам. Доўга стаяў а качкамі на рынку. Усё трымаўся лямкай цины. Ужо зьмяркацца пачало, сонца на захадзе села, кірмаш-рачыхаўся, а бацюшка усё чакае багатага купца. Нарэшце дачакаўся. Падыходаць да вораў высокі, сур'ёзны малады чалавек, а шырокімі, як добрыя іяхі, галіфэ, зыфранчаным, пры манішчы.

Прадаеце, бацюшка?

— Прадаю.

— Колькі хочаце?

Ды, каб не тарапаванна, та чырвоны за штку, ня менш і ня больш. Пятнаццаць чырвоны за ўсю скрынку.

Дарагавата, бацюшка, але нічога. Я забяру.

Малады чалавек адразу ж выйшаў сябе вясёлым і гаворыў:

— Я заплачу вам, сядзеў ён асабіста даваў іх мне дахаты, у саўгас, „Замосьце“.

Бацюшка аздаваўся такому багатаму купцу, агадзіўся, тым больш што „Замосьце“ было якраз па дарозе.

Хоць малады чалавек і незнамы, але ня выкакаў у бацюшкі ніякай падазронасці. На дарозе малады чалавек расказаў, што ён тутэйшы загадчык саўгасу, што прыхаў сюды зусім нядоўна, і таму яго тут нічога мала хто ведае.

Да саўгасу ад мястэчка недалёка. Прыехалі шмат павіду.

Ні, вось тут мы спусцім качак, дагледзі малады чалавек на не-нялічкіе брудныя вострыя што знаходзілася блізка, па подшыбе ад саўгасу „Замосьце“.

— А яны не паўцякаюць?—здаўмеўся бацюшка.

Што вы—гэта ж не востры! Ням у мяне тут і жыць будуць, заспакоіў бацюшку малады чалавек.

Потым ён дастаў з кішэні кашава, адчыніў яго ды пачаў памаленьку, не спыняючыся, атыць грошы. Бацюшка ў гэты час ухапіўся за работу—даставаў з скрынкі качак і кідаў іх на пліт. Гня вясёла кпакалі, задаволеныя, што іх вызвалілі, і тхотна турчыталі у козера.

Ведаеце, бацюшка, сказаў сур'ёзным тонам малады чалавек, но вы загадчык саўгасу. —малагры сабе грошай, я скокну у кватэру і, пакуль вы ўсіх павыпускаеце, вярнуся з грашмыма.

Добры, таварыш загадчык, адкаціў бацюшка, захоплены свабёю работаю, а больш думкамі аб лямкай суме грошай, якая вось-вось пераплыве з кішэні загадчыка ў яго кішэню.

Я толькі вазьму адну, бацюшка, качку, няхай жонка рэжа ды гатуе вечару...

Бацюшка атэзіўся і з гэтым. Як-жа—трэба дагледзіць новаму загадчыку, усё ж начальства, можа і прыцерціся калі прыдзецца.

Малады чалавек выбраў самага большага качара і борада, не аглядаючыся на бакі, проста, траха мя падбегам, пашыбаваў пад будынкі.



Пасьям гэтага ён праяжаў два тыдні ў пасцелі, але нікому не сказаў аб сапраўднай прычыне хваробы.<sup>А</sup>

Вось якая гісторыя здарылася з бацюшковымі качкамі.

У той час, калі ён лачу гусей і ўспамінаў пра здараньне з качкамі, пачуўся заду псаломны голас:

— Што гэта, бацюшка, гусям рады не дасьце?

Бацюшка павярнуў назад галаву.

— Добры вечар!

— Добры вечар!—адказаў ашаломлены поп.

Ён падта здзіўлены, калі ўбачыў перад сабою гэтага чалавека.

Ніколі ніякага чаббістага высьвета з млынчаром Ёселем поп Куродым ня меў, хоць так чуу пра яго і у твар ведаў Малонь, звычайна, вазіў яго парабак Антося, стаў халасьзяк, бедняк, які п'ябытаўся да папа ў час вайны, прытык і так парабкам дажываў тут веку.

— Вы да мяне?—спытаўся, апытанымся, поп Куродым.

— Але, але, бацюшка, маю да вас важны інтарэс...

— Так.. так.. мармытаў поп, паглядаючы на Антося, які ваяваў з гусямі замест яго.

— Дай гэтаму чубатому гусюку па баку, дай яму аскабалка, не папскадуў, ня стэрвай бацюшка, уй чыўшы, што гусак вырваўся з-пад рук Антося ды імчаўся назад, пад сьвіронак.

Поп стрыва на рад быў такому госьцю, але „важны інтарэс“, нідцё, адразу зацікавіў яго.

Ну, то хадзеш у хату, адварнуўся ён да госьця. Папавата ўжо дэмна...

„Чаго яго чэрні прынеслі нанич, гэтага антыхрыста?“—бяктажыўся бацюшка. „Якія гэта могуць быць інтарэсы ў нехрысьці з хрышчоным чалавекам?“

Млынчар Ёсель, чалавек з поўным ротам залатых зубоў, у хаце зняў шапку, чаго ён звычайна ніколі не рабіў.

Вы ча мой прыход не спадзяваліся, бацюшка?—шпунцаўся млынчар Ёсель, круціў у руках штку, не затадзячы ёй месца.

Цяжкі было разгаворыцца такім даўным адзін другому людзям. Поп Куродым страшніна ня любіў людзей іншай веры. Ня вельмі ж любіў папа і Ёсель.

Дзіўлюся, дзіўлюся... мусіць, важны інтарэс у самога?

Але, бацюшка...—адказаў млынчар і абвёў пальца хату.

Поп заўважыў гэта:

— Можна сьмела, нікога няма...

— Я прышоў анарок пытаць у бацюшкі, што гэта будзе? Гэта-ж магіла і мне, і вам.. Нешта трэба рабіць...—пры гэтых словах млынчар Ёсель шахаў рукамі за вакно ў бок колгасу.



Бацюшка адразу згадаўся, аб чым тут гаворка. Ён чуў, што, як па будавалі ў колгасе мян, дык усе людзі адразу шуснулі сюды, бо тут і таней, і лепш меаюць, і што млын Еселя праз гэта ледзь ліпсу. Ёсель, такім парадкам, хоць і „антыхрыст“, але станавіўся бліжэй, сваім, родным цяпер для бацюшкі чалавекам. Гэта-ж думае пра колгас і сам пав Куродым. Гэткія ж трывожныя думкі ні на хвіліну не пакідаюць і яго. Колектывізацыя вакольных рэсак разлівалася бурлівай вясёльнай па подкай і вось-вось па ражала затапць ліпшыя уагоркі, на якіх яшчэ ледзьве ліняць і бацюшка Куродым, і яго сябар на няшчасці млынар Есель. — вырыцца і чакаць пустога для сябе канца, гэта значыла падаваць сябе жылым. Але, калі спыта даходзіць да смерці, ніколі чалавек ей спакойна ў рукі не дае. Чалавек доўга трапечацца амагачацца, чапаецца часта за саломку, каб адсунуць ад сябе смерць, хоць і не далёка. Так і ў пачом Куродым. Асвоіла востра дзякалі яго думкі аб страце ранейшага дабытку, калі аб гэтым хто напамінаў папу.

— Сядайце, сядайце, Есель, — замітусіўся пав Куродым, толкі цяпер разабраўшыся ва ўсё і жахліва і карысна для яго гэтага „антыхрыста“. Як гэта я раней ня ведаў, што вы жыліце іт сьведзе? Я з вамі зусім згодзен, згодзен, марытаў бездапамога, як даця, бацюшка Куродым, і нэрвова мітусіўся па пакоі. Я з вамі згодзен, Есель... але...

Але перабіў яго Есель. Вы многа страцілі! Мы страцілі Вініўск і Баравіка.. Мы там не дамычаліся да х. Вось ж, што траба нас быць Гэта так заўсёды: калі чалавеку лічце не прыпірае, дык ён не капаецца. Цяпер горш.. цяпер траба выбіраць стаіх людзей з усяго селі савету. Вы чулі, што Бюскі сельсавет з гэты пераходзіць на сучасную колектывізацыю? Як там гэта падобна, бацюшка? Пакуль што ў нас толькі адзін сур'ёзны вораг — „Перамога“. І амагача гэтага ворага, амагача адзін ахвоту ўсім у сельсавету ад гэтага проклятай колектывізацыі..

— Я ўсё чуў, Есель. Усё ведаю. Я многа думаю...

— Дык раз вы перамаглі, бацюшка, дык вы павінны пранесці іт аднае минуты да мя. У ітніх сэржых цяква, а гэта многа значыць. Слажце з „Перамогі“ шмат у вас веруючых?

Слаба.. слаба.. і з кожным тыднем людзі адступаюць.. Гэты „антыхрыст“ Міхасюк зусім абламуў іт прававерных.. І алота ўся пацала за ім, адцуралася ад усяго зорага бога... — разьбедаваўся пав, зашмўшы іт на гэты момант, перад кім ён так спавядаецца.

Дарогі бацюшка, — распавуўся ўсьмешкаю Есель, — гэты Міхасюк для вас найлепшы козыр. Яго нам проста сам бог прыслаў.. Ён хі? задаў пытаньне Есель, і сам жа адказаў: жыд! Камуніст! Хіба-ж вы ня можаце зрабіць з гэтага вывад? Для мяне гэта таксама найважнейшы козыр, хоць я з імі аднае нацыі. Але ня ў гэтым, бацюшка, справа. Справа ня ў нацыі. Цяпер на гэта не глядзіць. Цяпер такога свавітва па ітдзых

і встрах ня можа быць. Хто вам прыйцець, бацюшка — я ці колгаснікі, якія адракаюцца вашай царквы?

— Ну, дык дб гэтым і гаворкі ня можа быць, — нібы прасіў выбачэння поп Куродым. — Ясна, ясна, як божы дзень...

— Я з вамі гавару, як са сваім родным чалавекам, бо ведаю, што вы мой сеньня лепшы прыйцець. Я вам веру, а вы павінны верыць мне. У нас з вамі, бацюшка, адзін Бог. Ёсць паказуў паліцам на столь, і адзін чорт, — махнуў ён рукою ў бок колгасу. Давайце ж будзем трымацца адзін аднаго і рабіць адну справу...

Бацюшка Куродым зусім змякнуў і гатоў быў верыць хоць самому Майсее, абы толькі т. Я данамог яго, вартуць назад ранейшую павагу і ранейшы дабрабыт.

Добра, добра, я згодзен, Ёсее. Я зраблю ўсё, што змагу. А ў організацыі, пмыкайце мне, выслаўдайце лепшых і шых людзей.

Насяня багатай не падзявадай хазяра, бацюшка Куродым размытаў у Ёсеем, як самы лезавы, шыры даўно знаёмы яго прыйцець.

#### IV. Галіца будзе асушана

Міляўскі з першых жа дзён гэтага ўхашуся за новую работу. Ён па прасіў сакратара праўлення колгаснага Каліноўча падбіраць усе матэрыялы пра становішча колгасу: роўныя сямейны, пятаколы, паліны. Потым некалькі дзён падрад сядзеў доўгімі вечарамі, вывучаў спіс колгас. Трэба ведаць, з чым маеш справу. Трэба ведаць уласны, асабліва так, як на яву, як у іх доктрыні, да кожнага чалавек мае свае месца і работу, а к жывая работа сваю чаргу і час. Апрача таго, трэба х бра прадумань і прыватнае колгасны рэчы і кармесьні для агульнага развіцця. Трэба ў чым злучаць тым тэрмінам, якія шодзяць у боце.

Чым больш ведаў Міляўскі ў гэтых справах, тым зсёдай для яго складалася думка, што ў рабоце колгасу патрэбны неадкладныя змены. Перш за ўсё, яму гналася ў гэтым вялікая разбегнасць паміж формай амяслова і сённяшняю. Варта і амяслова амяслова ў колгасе 150 гектараў, а сённяшняй годкі 50. Значна ў гэтай мясцовасці ці ў большасці мясцовай, калёскай, і выглед для Міляўскага быў ясны. Браць курс на жыгеладолучую, а не на аянівую фабрыку. Варта можа быць толькі памочнікам у такой справе. Саман галоўнае кармезні баз.

У сёлым паліне нескі які прыглядаў Міляўскі, значылася вялімарная праталіна над балотам — яд балочам. Балота гэтае адікавіла яго.

— Якое гэта надобішча?

Сакратар растлумачыў, што такое балота сапраўды ёсць і лічыцца за іх колгасам, але кармезні з яго ніхто ніколі ня меў. Балота гніе, і трава на ім не расце.

— Трэба будзе расьці, — сказаў Міляўскі, выслаўдаўшы сакратара.

— Як гэта будзе? — задывіўся сакратар.













нас. Я ад імя праўлення для сёння нарад на асушы Галага балота. Праз дзесяць хвілін усе павінны сабрацца ў дарогу са спраўнымі рэчэўкамі...

Кліі Міляўскі скончыў, усе лаганаўлі адразу. З нялікага шуму больш выразна вылучаўся галасы, што бязупынна паўтараі:

— Гэта згуба для колгасу!

— Нікуды ня пойдзем!

— З нас, пане ты мой, людзі будуць сьмяяцца!..

— З гэтага піва квасу ня будзе...

Людзі атрапу пачаліся на два аягэр: адны заклікалі ісьці за рэчка, другія, нападчы на іх з лаянкамі, расьвінчаліся нема сроду вяду на работу.

Міляўскі трымаў сабе, як ніколі, спакойна і вытрымана. Камусьці гаманіліся, абвясціў:

— Хто ня згодзен можа астацца дома. Нікай другой работы няма. Астатнія праз дзесяць хвілін павінны выступіць.

Гэтыя словы зрабілі сваю справу. Грамада рэштам прывіхала, яны гэта былі ня словы Міляўскага, а неспадзяваным грым.

— Хадзем, Міхал, хадзем, хлопцы! гукаў Лявон, адыходзячыся ад людзей. Гэткі бо стрэх-Галіці! возымае гуртам за тыдзень лягчы канавы.

Ах, каб цябе аблажыла, ды не ўзяняло, зяцёк ты мой! вылафсёўся ўспасд іму Якімка Бандарчук. Людзі жыта зьбіраюцца сяць, а яны чорта ў балоте ідуць шукаць.

— Не чорта, а сена,—паправіў яго Лявон.

— Каб вы сабе вярнулі ча горла пазнаходзілі, каб вы там захапінуліся, каб вы...

Лявон больш ня слухаў гэтых «каб вы», і нічога не адказваў Якімку. Ён добра ведаў натуру цесця. З ім спрачацца ня врта.

Гурт людзей унутры рэдаў, расьсываўся. А праз колы трылі каля школы васталося толькі чалавек пяць нягодных. Яны жвава махалі рукамі, грабіліся, крычалі, і трэха ня вылі выкамі на тых што пачу хадзе Міляўскага, які пачаў іх у чортава балота, пакінуўшы неадказную работу на полі ў такі гарачы час.

Каго ж гэта мы слухаем! Міляўскі? Што ён ведае ў гэтым дзе? Ах, гэта галота гэта, канцак паяка. Лявон? З іх работы, куды піва ня будзе...—хваляваўся больш за ўсё Якімка.

— Ён свой колгас патрыбел, вось што,—сказаў цішком Цімох. Гэты будзе толькі, пане ты мой, кончыў ён і абгёў усіх пыталымі словамі.

— Праўду Цімох кажа,—жвава падхапілі астатнія.

Вылапаная Цімохым думка ў ім вельмі спадабалася. Гэта ж ня т, «ба лепш, свой колгас. Пяць чалавек есьць—і дыволі, на што яны больш.

Застаецца толькі выразаць патрэбны кавалак зямлі, аформіць справу і ўсё добра. Мужчыны так абрадаваліся гэтай думцы, што зусім забылі на гэтым час і пра балота, і пра Міляўскага, і пра сябу. Яны доўга яшчэ стаялі каля школьнага будынку, меркавалі пра свой новы колгас. Зараней выбралі сёбе за старшынню Якімку, вызначылі палетак (навозы, самае лепшае поле), тут жа склалі і плян будучай работы ў такім новым колгасе „нязгодных“... А колгас парашылі назваць „Новы шлях“, што, па думцы Якімкі, не зашкодзіць, а, наадварот, начальству спадабаецца, і пры такой умове лягчэй будзе пусціць у ход справу...

## VI. Трахім вярнуўся дахаты

Бацька Сыцкі Трахім вярнуўся праз месяц. Яму па суду далі ядрэ галоў турмы ўмоўна. Суд ужо пад уплывам яго паўны неспыядомасць, беднасць, шчырас накіраваны і тое, што Трахім стаў сяляноў ахвяраю кулака Вінцэся, ды зусім мякка аднісся да яго ўчынку. Трахім на судзе доўга кляўся, плакаў і прасіўся. Ён перад усімі хваліў свайго сына Сыцку, што той зрабіў правільна, калі адрокся ад бацькі, ратуючы колгас.

Але, вярнуўшыся дахаты, Трахім ніяк ня мог шчыра, як раней, глянуць у вочы ні людзям, ні сваім. Ён адчуваў сябе тут, як чужы і не-патрэбны.

Сын і цяпер так захапіўся работаю, што ніколі і ня стыкаўся дома. Ён ні разу нават не пагаварыў з бацькам аб усім, што адарылася. Усё гэта змяняла Трахімавы рукі, і ён адчуваў сябе дома не гаспадаром, а лішнім, дакучным, госьцем.

Пра гэтыя так некалькі дзён госьцем, Трахім пачаў думаць і аб рэбры. Калі ж маткаю працавалі ў колгасе. А цяпер уласную гаспадарку Трахім больш ня выбіраўся. Але што было рабіць? Як адважыцца і пайсці ў колгас ды прасіцца, каб прынялі на работу?

Колгасу русі патрэбны, — гаварыла яго жонка, — ідзі, пагавары. А можа і ты да людзей далучыся, калі прымуць? Дзе ж ты дзечыся...

Ні прымуць, мусяць... скута адказваў задумлены Трахім, апусціўшы ўніз вочы.

На гэтым гаворка іх і скончылася.

А пачэстра Трахім усё ж ня выцярпеў. Пашоў да Міляўскага. Міляўскі ўжо загадзя добра ведаў Трахіма, хоць у вочы яго і ня бачыў. Выслушаўшы Трафіма, ён сказаў:

На работу — калі ласка. А вот, што да прыёму ў колгас, аб гэтым падумаем на праўленні...

І з таго часу Трахім пачаў хадзіць на Галае балота. Кожны дзень, выходзячы з дому на работу, ён неяк міжвольна прыпыняўся каля Вінцэсвай хаты, занятай цяпер Лявонам Кушнёрам, унізе думкаў, круціў галавою

Віндвоя разам з сям'ею і Бараніком высладі. А ўся яго гаспадарка адшшла пад колгас.

## VII. Піонерскі колгас

К канцу лета пляц каля кур'ячага шалаша стракаціўся сотнямі піск-лівых стварэнняў. Страшэныя гарнідар узынімалі яны тут, асабліва калі відыходзіла піра карміць іх. Кур'яны не маглі стоўліцца ў адным месцы, пішчом лезьлі на ўсё шчыліны, на агароды. Хлопцы разрываліся, даглядаючы іх. Яны насілі ў драўляных вёдрах ваду, разлівалі яе ў карытцы, часта мянялі на сьвежую, падгатаўлівалі коўпаную кашу, даглядалі, каб усе кур'яны былі накормлены і напоены. Але работы з кожным днём прыбывала і прыбывала. Кур'яны раслі, а разам з гэтым расла і работа. Аднак Сыцёнка ніколі не адчуваў стомы. Наадварот, яму адпавядала, што тут якрая і не работа. Гэта ня тое, што араць камяністыя горы. Такая работа радала яго, захапляла.

Аднаго разу Сыцёнка сказаў Юзку:

— Чаму-б нам не завесці яшчэ трусікаў?

Ну, тут і гэта чарада рады ня дзе. — скрывіўся быў Юзк.

— Гэта не бядз. На гэта у нас сьць атрад, як пачуць што нічога ня робіць для колгасу. У атрадзе 20 піонэраў і калі кожны будзе працаваць так, як мы, тады сьмела можна да гэта чарады прыбавіць яшчэ сотню-другую трусікаў.

І на адных трусікаў, зацікавіўся потым Юзк, — а качак, гусей..

Ды мы тут свой піонерскі колгас арганізавем, — загаварыў новымі размахамі работы Сыцёнка. Вось што Дзьмі, Юнк, пагаворым аб гэтым на сьцеце атраду. Калі згодзяцца, правесім напэўна не пашкадуе нам ягон сьці, каб пачаць на развод трусікаў. Пра качак і гусей сьлёта гаварыць позна. А вось трусікі—гэта можна.

Ты праду кажаш, Сыцёнка. Мы часта на сьцеце атраду думаем аб грамадакаа работе піонэраў. Выбіраем іншы раз зусім бескарысную работу, а на тое, аб чым ты гаворыш, забываемся. Гэта-ж і будзе асноўнай работы атраду. Канешніе аб гэтым варта пагаварыць. І ня толькі пагаварыць—зараз-жа зрабіць.

Сыцёнка за апошні час на многа паставеў. Усё перажытае пачынала пакрыху зглажваць сваю нястрату. Ён заўважэў, як з кожным днём пачала разбурацца сьцяна недаверлівасці, што вырасла была між ім і колгаснікамі ў нядаўнія жудасныя дні. Яму дараваці цяжкую віну перад колгасам, прынялі яго з маткаю ў сваю сям'ю.

Але пачуццё думкі усё ж не пераставалі трывожыць Сыцёнку. „Як-гэта я ня мог адважыцца раней, колькі школы нарабіла колгасу мая неранучасць і плахлівасць перад бацькім Бодны, мілы дядзька Язві...“ Бо раз Язві, та жыве час а выдываў перад Сыцёнкам, адным з пі-



коўнікаў яго сьмерці. Значыцца, ён і ранейшаму такі-ж жывым, вясёлым, а цхай, ласкавым і прыемным усміешкай, нібы хоча сказаць Сыценку: „Не сумуй, хлопца, што зробіш, на тое вайна, вайна з раштымі ворагаў, з леташую будучыню для усіх нас.“ Цяжка Сыценку думаць пра гэта. Вялікія пакуты, грозныя новагі, дачагаюць яго мамчынне сэрца. Вочы — кругленькія, чорныя вуальныкі, з гаручымі іскрамі — туманяць ад нявыказанага жаля за мінулае.

У Вясяна сустралася жанка і трое дзяцей. Большы хлопчык Віця — піонэр, рыхав са Сыценкам у атэдае. Сустрэчы з ім і сям'ёй зацікаўлялі дзядазкі Язэпа — цяжкія для Сыцёпкі сустрэчы.

Ад гэтага разу Сыценку захацелася нескі напамінаць Відю пра блізка, як-небудзь п'які на перад сямі таварышам, сказаць тое, што яго часта трывожыла так мала сьвету ва ўвочы, і выказаць гора станавіцца лягчэйшым.

Блава гэта перад збогам атраду. Тады штосьці гадоўга спазьнілася павядырка Стэфка. Сыценка сам гэтым падшоў да Віці.

— Пешка Стэфкі няма, — загаварыў ён моцна, бо кругом вельмі шумелі і дуралі дзеці.

— Яна, мусіць, купаца паціла пад мамы? Сьветля гарачыня такая, — дачка Віці, аглядаючы Сыценку, нібы бачыў яго ўпершыню.

Сыценка ніколі не адважыўся загаварыць з ёю сама-сам да Віці, сьмела гадзічы яму ў вочы. Віця ведаў і адчуваў, што Сыцёпку цяжка кагоў з ім гаварыць.

У гэты час дзеці дружна звагалалі.

— Так, так, маладзец Волісь, — крычалі піонэры.

А Волісь, расчыракушыся, ляжаў наверх на Зьмітраку, трымаў яго моцна абедзвюма рукамі за шыю, прыскаў да зямлі і прыгаварваў:

Ну, будзеш дуждзіць са мной? Сьветка гэтка ахвіль усім!

Зьмітрок самі горады і сэрца, любіў дуждзіць, ніколі не прапусціць, каб не зацапіць. Барыўся дуждзіцца з кожным, хоць радка каго ўдавалася пацапаць. Але ніколі не здаваўся Зьмітроку, гораду ня траціць.

— А ўсё-ж такі і ты ляжаў на зямлі, — кажа ён, устаючы.

— Але хто падыспам?

Ма дачка разам, — апраўдвалася Зьмітрок, каб ня страціць гораду перад усімі.

У школу зайшла павядырка Стэфка.

Што, зноў дуждзіся? Дагэтуль гэта ты, Зьмітрок, будзеш гарачынь? Глядзі, каб больш ня прышлося гаварыць аб табе на сьветце атраду? — палаяла павядырка Зьмітрака.

— Гэта ня я, а Волісь дуждзіся...

— Ну, глядзі, ты ніколі не вінаваты, у цябе ўсё другія п'яваты...

Стэфка зашмыкала дзяцей да парадку і пачала прабіраць след.

Сыцёпку так і не ўдалося пагаварыць з Віцём.

— С'ньня нам, дзеці, треба абмеркаваць вельмі важнае пытаньне, кажааь Стэфка.

Дзеці сьцішыліся. Цікава, якое-ж гэта важнае пытаньне? Яны даўно врасілі Стэфу організаваць паход у колгас „Чырвоны прамень“, пад граміцу, дзе можна будзе ўбачыць многа цікалага, асабліва ж сапрадніх жывых жандараў, пра якіх яны так многа чулі апавяданьняў ад старэйшых. Мусіць, пра гэта і будзе с'ньня гаворка.

— Наш атрад, дзеці, яшчэ дагэтуль не знайшоў свайго пэўнага месца ў колгасе, гаварыла далей Стэфка. А гэта вельмі кепска.

— Праўда, што цікава. А дзе-ж ён, наш атрад, калі не ў колгасе? перапыніў яго Зьмітрок.

— Ціха, Зьмітрок, ле шчэ паслухай, потым будзеш гаварыць, дакорліва ўкінула яго Стэфка і казала далей: Мы больш займаліся рознымі гутаркамі і гульнямі, чым карыснай і для сябе і для колгасу работаю. Праўда, кожны з нас у наасобку не гуляе, сёе-тое робіць. Але ўвогуле нашай работы ня відаць. І вось мы на савеце атраду парашылі алучыць усю нашу работу. Мы парашылі ўзяць шэфства над гаданьнем курэй і цяляў у колгасе. Больш дакладна пра гэта нам раскажа Юзік. Мы яго і паслухаем. Толькі адна ўмова: слухаць уважліва і не перапыняць, як гэта робіць Зьмітрок.

— Я-ж і слухаю гэтах уважліва, як ты кажаш, не сьціраеў, каб не адгаварыцца Зьмітрок.

— Ну, гавары, Юзік,— дала слова павядырка Юзіку.

Юзіка дзеці заўсёды слухалі лепш, чым нават Стэфку, бо лічылі, што Юзік больш ведае ня толькі за іх, але і за ўсіх у колгасе. Ён жа адзін пакуль што з усіх вучыцца ў месцачкавай сям'іодцы. Яшчэ няма ніводнага чалавека ў колгасе, які пучыўся больш за Юзіка. Апрача таго, Юзіку даручана такая работа, якую ня кожны мог бы рабіць і з старэйшых. Яго работа ўжо набыла славу. Да яго часта прыяжджае нават сам атрад, гутарыць з ім, як з дарослым, навучае, дзе розныя цікавыя кніжкі на гадоўлі курэй. Чаму-ж не паслухаць Юзіка?

Юзік узяў у рукі маленькі кавалачак сьпісанай паперкі і пачаў расказаць.

За гэта лета мы выраслі прэз наш невялічкі інкубатар каля тысячы курэй. Гэта справа сапраўды выгадна і прыбытковая для колгасу. Страты на курэй у нас пакуль што зусім невялікія. І вось уякнец сабе, колькі птушынага мяса мы змогем даць дзяржаве толькі за адно лета? Але-ж на гэтым спыніцца нельга. Усе даводзіць аб тым, што гэтую справу мы павінны пашыраць і разьвіваць далей. Аднак, за курамі патрэбна догляд. Пакуль што мы спэруваліся траціць што уднаіх — я і Сьціпка. Цяпер-жа нам трудна дзе р дзі, апрача таго, увосень я іду вучыцца. І, мусіць, пойдзе таксама і Сьціпка. Вось атраду і треба падумаць хто застанеца на наша месца?

— Ми!—загаманілі піонеры.

Я так і думаю. Увесь атрад панісеі уварца і адказначае гэтую работу. Але на ўвесь атрад работы будзе малавата. Мы аб гэтым так сама думалі на саміцэ і нарашылі, каб піонеры узялі шафістаў ня толькі над курымі, а і над цялятамі, якіх цяпер даглядаюць нашы маткі. Мы гэтым самым аслабнем ад работы сваіх матак, якія змогуць рабіць іншую работу.

Вось гэта праўда! Чаму дагэтуль так не арабілі?—не сьцярыст Віця.

Зробім, зробім, яшчэ ня позна, — сьлішала яго Стэфка.

Ну, здаецца і ўсё,—скончыў Юзік.

— А пра трусікаў?—напомніў яму Сьцёпка.

Ага, я чужо не забыўся. Мы таварышці з Мухомы і ён дакаляраваў нам адпусьціць грошы на развод трусікаў.

Ой, якія яны харошаўкія! заклаўся піонэрка Галка. Я бачыла іх у Сымона...

Такіх, як у Сымона, мы раскодаць ня будзем, кажаў Юзік. У яго трусікі дробныя і гадзюны падчэпкаю, у парох Мыж разьвідаем аялікіх, буйнай пароды і паробім для іх кастак.

Трусікі, адарвацца, націкнуць іх касткамі ўсё. Пасыпалася выкрыкі, абое зашумеў.

Ну-ым, кажа Юзік скончыў, таварышці ўсё. Трудна было супакоць для цёй Гаварылі бая гавадку колектэдура, але гэта ўмавілі яны было яшчэ: усё за тое, каб атрад аарта жа уварца гэтую работу.

Кады ўсё нагамніліся ў вухоту, напярэку сьцёпкі Сьцёпка.

— Дайце Сьцёпку выказанца!

Нашы таварышці Сьцёпка! згаджаўся ўсё хоць ня было цярпелі васт і слухавалі іх, кады хацелася кожнаму іх чужо сьмерці.

Сьцёпка нічога не выстаўляў на зборах атрада. Усё сьцімаўся, баяўся што нягата гаварыць, не сказаў і з яго будучы сьцёпкава, ака і сьняня. Увесь час ня слускаў і з думак свайго падобна, а на іх для мой адпачынка, кады ўстаць і сказаць, што думавалі, кады кіндуць збор Сьцёпка падмо, кады нясьмелісьня іх падпартаных кады ўшчы сьвежым румянцам са да астахала та што вобнось і сьцява а труднай У першую хвіліну Сьцёпка раптам як-бы забыўся, а кады мой гаварыць, ніяк ня мо, выдуць іх гадзюна з таго ака чужо думка.

Ну, мы слухаем, Сьцёпка, гаворыць яму Стэфка, што трэба пачынаць.

Пачынаючы Сьцёпка раптам нічога не чуе і ад паднябення і ванарушыцца, іі сам, адавіцца, ня моу у гэтым часе станае голасу, ён гаварыць баягана і няскладна. Сьцёпка бачыць яго чым таварышу, таіу і няскладна у яго выходзіла. Піонеры у гэты час сядзілі слухалі яго неахвотна. Нічога не каната. Усё гэта ім вядома. Але калі Сьцёпка агава

рму аб Галицм, сябе і аб тым што трэба пачаць і абаяючы сьбе ударным і выкажаль на гэта спіх бэзкоў, хср дзыхлі. Многія лавлі Сьцёпхтвы словы ня толькі вушымо але і шырока рабавуемнымі ратамі.

Мы педзем, канчау сваю прадану Сьцёпху, на гэтах, што піонары ня толкі у ішоць сьняваць і маршыравань, а і рабць вялікую карысную рэбтву. Атрыды выкажалоць свых бэзкоў рэбчых і колгсьнікаў — на сьвободніцна. І гэта мнэя дапаматэ у праны. Так панінны зрабці і мы. У нас, у колгасе, праны шнога. А ці-ж усё добра, па пчы расці да адка у працуюць? Не, сьм-жа, адкаца. Сьцёпка на сьме запытае: А трэба, каб усё працавае якраз да адка? Тады мы і багата асущам і асущы пачынаем. Мы воляем ра сьм, асущаак акуратна даглядаць курці і цялят, а бабкі асущы багата і да не сн усеяцца. А раз бабкі асущы з мот такі дагавор чым судна старацца не падацца нам, — скончыў Сьцёпка.

Цяпер усё карэнь і яго твар, амыае. Сьцёпка сам у сьбе афужы, падняю пярменю. Канчау сн ня так як пачынаў. Гіжыт палыхлівасьці і ценю не засталося.

Стэфан і хвалялі праданую Сьцёпху а ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

### VIII. Каля дарквы на Іспаса

На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

Кожны год у гэты дзень ужо і дайных сьм пачынае адбываецца бэйкі гандаль са свабодніцна. На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

На Іспаса мамі рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця. І тут жа Стэфан асущаваала Сьцёпхаву праданую ў сьвободніцна. А даі сьвободніцна дагавору на сьвободніцна асущаваала канчаю к да ішоць рэбчак сьваю моту і яго думкамі і ўсём, волясця.

А так, не захачеў яму служыць, а царскі надзелу не парочаюць. Ужо з тыдзень, як выбыў з кагала іхняга і майго мне не аддаюць. Ні толькі я, ёсць яшчэ такія.

— А-а, вот як, табе твайго не аддаюць? — хітра паддакваў Ёсэль. — Што ж — забралаць ідзі...

Да возу падыходзіла больш людзей. Былі тут хаўрусныкі Якімі, быў і Трахім.

Самі пінаваты, — кажа Ёсэль, — каго вы слухаеце? Што ён — гаспа дарку ведае? Я яго знаю. Ён жа ў Цімавічах каналупам быў, а цяпер людзей шкурны хоча каналупіваць.. Маўчыце толькі, маўчыце яму, і вас усіх да торбы давадае. Каго вы слухаеце? Кожны казалаў, па скудаты, вамі камаідуе.. Ён мне сам кажаў, што шкурны з коняй і кіў... — хітра ідгаў Ёсэль.

Такія весткі пра Міляўскага мужчыны пачулі ўся шчыра, хоць і былі гэтага характарыстыкі неспавідавалі яго тым, што сэрвалі Ёсэля.

— Гэта-ж узій, гад, за горла і — канец. Чаго людзей балахуніць? Балота яму захачелася.. — расціпаўся Цімох Гарэва.

Яго падтрымлівалі і ўсё незадаволеныя, што тут сабраліся.

Толькі што ў царкве поп сказаў вялікую казіню, у яго прыклінаў імя бога ўсіх антыхрыстаў, што зводзяць у зман праваслаўным люд. Імя Міляўскага ён не ўспамінаў, але ўсім было вядома, пра каго гэта антыхрыста ідзе гаворка. Поп многа разоў успамінаў пра колгасны д'ябалава пасланца, пры антыхрыстаў, якіх сам чорт паслае, каб спыніць веруючых.

Млынар Ёсэль глыварыў тое-ж што і поп Кіродым. Гэта адразу пераклікала да яго прыхільнасць і павягу з боку тых, што сабраліся сюды маліцца і разам з папом прасіць у бога паратунку.

Ёсэль можа за ўсё цікавіўся гандлем. Ubачыўшы, што ўсё захолае і айнай гута-гай, спачываюць яму, Ёсэль прыгаворамі даставіў з іх у яблык і грэшы ды раздаваў іх грэшным так, дарма, прыгаворамі.

— Есць, есць, дэзныя людзі, усёроўна канец сьвету прыходзіць. Грошай на той сьвет не забярэш...

Ёсэль быў зацікаўлены. Ёсць яшчэ людзі, якія яму спачываюць? Ён не памыліўся, калі выбраў сваім штабам д'яла змаганьня царкву. Сядаць выбірэнцы яшчэ тым, хто яму патрэбен. Толькі з гэтага пазыцыі можна яшчэ змагацца супроць „Перамогі“.

Трахім слухаў Ёсэля з вялікім хваляваньнем. Гэта ж Ёсэль гаворыць тое самае, што і Вінцэс, што і Баранік... Ціраіда, яму, Трахіму, тут ніяк спачываць. Якічка часам гаворыць, што Трахіма крыўдзяць, прымушаюць зноў быць парабкам у колгасе, як негале ў Вінцэсе, і што траба Трахіму трымаць рукі гаспадароу, каб ня быць парабкам. Трахім на ўсё гэта маўчыць і толькі нешта заўсёды думае сам пра сябе. За тым дні, калі ён сядзеў у турме, Трахім многа перадумаў, шмат аб чым гаварылі з ім



у р'єне, і єн зразу меу быў, што глыбока памыляўся, што ў яго нічога агульнага ня можа быць з ворагамі бедняты. Але калі вярнуўся назад ды аб'язаўся з Якімкам, зноў пачаў мяняцца. Нігасе зачарованне гола хавіраўлася на яго жыццёвай дарога, і сн, сарваўшыся з ахмы, круціцца у гэтым коле, ня могучы з яго вызваліцца.

Трахіму да болю няводерпа было насць у сабе далей свае трымаючыя думкі. Ужо даўно хадзіўся парайма я кнм на шчырасці, але з тым чалавекам, які б я злучу яго, і дапамог у такіх трымаючыя хвіліны. Толькі-ж, апрача Якімкі, ня было ў яго такіх блізкіх знаемых прыяцеля. Колгаснікі глядзяць н. Тда ма усе яшчэ коса, як на свайго ворага, а не таварыша.

І ў той жа дзень, вярнуўшыся з цэрквы, Трахім парашыў паганарыць аб усім са Сьцёпкам.

Ён тавару думкачым голастм, нібы яго трасла ад сібінскага халоду. Сьцёпка надзіраў на яго зьдаўлены ад такой сапскавай перамены. Знайкана, сьцёпка сарваўся хоча вярнуцца ў свую сяню, ён пермянуся і нн Сьцёпку ня злучыць, надзіраў т, як бы прасіць у яго, маюга, дапамогі праць з мінулым, такім чорным і жудасным, ды ўмійсці на новую дарогу беспаваротна.

Наошты-ж ты хадзіш да Якіма? Што ён табе прыцель які, ці сваякі—сказаў Сьцёпка.

А да каго мн было ісьці. Адзін толькі ён і спачувуў маёй бяда, а іншыя так сабе... Для усіх я быў чужым і зьненавідным. Нават сямя... І та я адвярнулася...

«Але, усе гэта праўда, думу Сьцёпка, слухаючы бацьку—З бацькам ніхто ніколі не гаворыў аб гэтым сур'ёзна, апрача Якімкі. Але Якімкана спачуваньне было яго агоу напад, да ранейшага. Можа я сам больш вінаваты ў бацькавым бядзе і пакутах і яскравіх, чым ён—явбходзіўся з ім, як усе іншыя, з таго часу, калі бацька вярнуўся з турмы.»

Няв'омым жаль агарну. Сьцёпку Гэта-ж зноў праз яго, як думалася, магла адбыцца такая трагедыя, і яшчэ мо'куды большая, чым тады.. Ён ж зноў бацькавымі рукамі рыхтаваўся ворагі ўарваць колгас..

\*\*\*

Назаўтра Сьцёпка з бацькам зайшлі да Міляўскага. Міляўскі з увагаю выслухаў Трахіма.

«І веру, што табе было цэжка, адказаў Міляўскі, што ты ня мог зразіць, перамагчы ня толькі свайго цёмнага ўласныцкага, але і маюска свайго ворагаў, яны прыкідваліся перад табой шчырымі таварышамі ды кожны з іх стараўся выкарыстаць цябе для ачапленні супроць колгасу. Ты ж для іх быў козырам, ты бядзек. Мы, правда, забыліся пра цябе, каму патрэбна была таварыская дапамога ўсяго колгасу. А наш вораг гэта склыстаў. Але ўсё тое, што было, выдалі, пашло табе на карысць. Мне хочацца верыць, што ты ўжо наш

і болей на звяікнешся на гатай нораі для цябе дарозе, на якую ты ўзыходзіш з сёньнешняга дня.

— Я... я з даргой душы буду дзякаваць вам, тагарыш... Мне брыдка перад лан.. брыдка перад усімі людзьмі. Я прашу ўважы на увагу... Я не магу болей быць пасяродку... зачу да вас... у kolekтыў...

Трахім замоўк, выціраючы рукавом слязлівыя вочы.

— Добра, Трахім, прасітань, гэтым нікога не памочаш. Я сёння ж пагавару лі табе на прадусенні. Думай, — ты ўжо наш. Твой сын так сама выязіў сёбе з гэтым час, як шматга работніка, і гэтым значна змяжыў сваю цяжкую віну перад камасам. Ён нам прынеслі многа шкоды, але разам з гэтым і дапамагаў нашым сапраўдным ворагам, якіх мы бяблагісна знішчым і будам звяікаць да апошняга.

### IX. На поўны ход!

На Галаву прычлі мінгі з пазасельскіх дзяцей. У іх былі дэкачаныя цілі балота — высекалі кусты ды вазылі іх у сьціжарні.

— Нях і падохнуць, тагарыў Міляўскі. Калі скончым работу, тады запалім іх усе адразу.

На агаіцы ўсё чацэй з Галавы — жэсткая дамаж. А пач.

Чмелая, гадзіла дзун на ўжо ня так палыхала акдэй. Балота адразу вапрыгажэла, пааграбісела.

Галада паціла дзун, жартавалі мужычын. Ужо ня сорама і людзям паказаць і самому паглядзець.

Іначэ ня так закрэсуе наша бабушка, калі адзекенна нясною ў новую зялёную сукенку, — радаваўся Міляўскі.

І з першага ж дня пачала трапіцца ў акдэй (гэты) непарушную сёлу балота.

На так чорт страшан, як яго малююць. Ты перуднаючыся паўтараў Марцін, які вышаў на балота таксама неахотна.

Гэта так бывае: за што вадікае ні бреша, гэтаў няк бозна. Нінто та о што, у мяне ягніла была хата — тагарыў у час абду стары Мірэй. Колькі я перадумаў, колькі высунуў мазгу, страшна было прыступіцца. А потым — пачаў і скончыў. Так і ўсё.

Ты кажаў хату. Нінто даваў хадзіць Усёміні, як мы колгас стварілі, перапыну яго. Мінюка Саўчак. Ты, і друці, і пяты, дзесяты — каля думаў? Нінат, унч, удав. Нінатска у якой, як кажуць ні каля, ні двара, і та ж б чынш тоўга думіла, як абнада ўма састаўіць у колгас. А цяпер яна — самія іначаславая на сьвеце. А Трахім?..

— Трахіма Вінцэсь зводзіў.

— Зводзіў то зводзіў, гэта таўда, трмаеся сё думкі Мінюка, але ж Трахім і сёна га агунае. Гэта ўжо сё мінгіцу у нас так. Пакуль рушні не амадеш — дадуць ня водзіш. Раса абаў адной азнамы





Міляўскі з старшынні апынуўся ў роўні простага сьведкі гэтага нечаканага адарэньня. Што заставалася рабіць? Утаварнаць — ніхто не паслугае. Абяцаць даламоне з раёну? Ужо абяцаў два тыдні... І заставацца з боку ад усяго, што рэбілася, значыцца, прызнаць поўную няадаптнасьць кіраваньня колгасам. Тысячы розных думак мутуслася ў задуманай сьвай галаве друкара Міляўскага. Але ніводная з іх не давала надзейнай парады.

Апісьмаўшы гэтым адарэньнем, ён зьйшоў у сваю кватэру, прысеў на сталом і моцна задумаўся. Надыходзіў рэзультат міг для справы, якую ён распачаў...

А на чыкаўцы перад шкэлюю па ранейшаму скакаў, як шустры хлопчук, нясеў сеньня Якімка, а з ім і ўсё склад новага колгасу. Як жа было не радавацца? Сеньня сьпата на іхняй вуліцы! Міляўскі падзеў і яго граёў было штурханьне так, каб бачылі ня устаў, і гэтым самым расчысьціць дарогу для новага колгасу Якімкі...

Падзёк вярнуўся з работы ашчэрым Ён, не пераадажваючыся забедзі Міляўскага.

— Ну, чаго-ж ты сядзіш, стары?

Міляўскі нібы прачнуўся ад гэтага запытаньня.

— Пераста ня падіра, што раб іш. І ніколі гэтага са мною, чорт набыр, ня было... — адказаў ён.

Што рабіць? Зрэжжа хадзем у рэч і паставім пытаньне рубам намотуць яны нам, ці не? Калі няма надасі, сьмійм рабату на Галіцы

— Бачыш, ужо спынілі...

— Шкадай едуць не поле. Вярнуць нямод людася сьбьня нельга. Гэтым толькі можам пачынаць. Шкадай пачынаць вярнуць кайн, што кайн лесу.

— Добра, — згадаўся нарэшце ён. — Хадзем.

Калі Міляўскі абвясціў, што рабату на Галіцы яны на сьбьня спыніюць і што ўсе павінны выехаць у поле, Якімка з сваім „долгасам“ ня ведаў, дзе дзецца ад радасьці. Ён перамог! Ён-жа аб гэтым гаварыў тады, калі толькі пачыналі рабату . . . . .

.. Але, што гэта за гуд такі, апа мнэ паче ськаз-гора? І што раз — усе звычэй і выражэньне — гуд гуд. У гэты момант на твары застыла радаснае пытаньне: „Няўжо трактары?“

Але, так і сьбь Вонь ужо нямод, адна пачынаць яны на горцы кайн лесу. Куды-ж больш ім заходзіць, калі не ў „Перамогу“?

Міляўскі, убачыўшы трактары на іхняй дорозе, нямод іва ўсміхнуўся і па гэтай усмешцы ўсе зразумелі, што трактары паўздуць іменна ў „Перамогу“. Значыцца, ён не абмануў, як пра гэта ўвесь час крычаў Якімка





Між сні пераживаў дзеньня малаіны свайго жыцця. Ён апраўдаў  
судзіць паслаўных яго тэрыторыя. Пачатак зроблены. Суседнія вёскі  
милара маюць. Сельсавет перажывае на сучасную коменты гэтаю.

Мамітр Ёсель р. ам з п.пом К. родымам былі сасланы, як с.праф.  
дзяль ворасі колгасу, якая з.к.с.с. А на п.скоднай казанчы кр.са  
пчусі чырвоны сьдні. Крыху ня.а, над д.ч.рыма, вісела шырокая  
вялікая шымада:

КЛЮБ

Борскага Сельсавету.

Заручыўся Ю.а.кам ця.ср.разам б.а.а.лі ў сямігодку.

Метод — 1930 г.

## 10 ТЫСЯЧ ГЭКТАРАЎ

Клім Грышэвіч

### МАЛЮНАК СТАРОГА БАЛОТА

Дзе бярозы ветрамі  
Плёваюць лістоту.  
Дзесяць тысяч гектараў  
Чорнага балота—  
Зелянелі лотаці,  
Часам зацвіталі...  
Воўк цыбатай постаўцю  
І шчырыўся

У аддалі...

Журавіны плесняю  
Засьцілалі подал.  
І жалівых песень  
Вандравала постаць...  
І жалівых песень  
Ня сьціхалі рытмы...  
Сьмерць ваўсёды  
Несла

Злая малярка...  
А ваўчыха шэрая  
Ад ціхуткіх шорахаў—  
Зубы хціва шчырыла  
На атлаву

Зорак...

Дзе бярозы ветрамі  
Плёваюць лістоту—  
Дзесяць тысяч гектараў  
Чорнага балота.

### МАЛЮНАК ПРАЦЫ НА БАЛОЦЕ

Людзі

ад ночы

да раньня—

капалі,

Вазілі,

грузілі,

кідалі

караньне...

Люди-

ля модных  
чарпалак  
пастааі,

З песьняю

понаст  
вясёднай...

Яшчэ

зурзала—  
расла,  
маладасла

Пад сонцам

гарачым,  
вялікім,  
чырвоным...

Канавы,

каналы—  
рабочкамі  
беглі,

Прывабна,

прыгожа  
і роўна.

#### ПРАЦЯГ ГЭТАГА МАЛЮНКУ

І так ад вечара—  
да раньня

Зьнішчэлі песьні,  
сьмех юнацкі..

Ноч замяняў—  
ружозы ранак,

А ранак—  
буйны шлох працы...

І дні плылі,  
як тыя градкі,

Па тракце радасьці  
і песень...

Штодзень выходзілі брыгады,  
Каб гмахі буйныя узьнясьці..

Штодзень у шоласе  
ударны

Узмахі піл і абухоў—

Напорна так  
перараблялі

Краіну  
сумную  
імтоў...  
І поч змяняў—  
ружовы ранах,  
Праменьнем ноч  
Ёя заліваў..  
І зоры з сонечных  
паўстанкаў  
Праменьні  
славі  
дзядках...

## НОВЫ МАЛЮНАК БАЛОТА

Ручайкі—  
паплылі,  
пабеглі...  
У шырэйшы за ўсе—  
канал.  
Распрасьцёрлася сонца белае,  
Белае, як  
ясна...  
На балочце—  
пасохлі дотаці,  
Паламаўся,  
апаў чарот...  
Даль балота ўжо залюціцца  
дынным  
трактароў...  
Скрозь пасталі ўзгоркі—  
На ўзгорках  
у копах торп...  
Даль глядзіцца—  
такія яскія  
Бы хусьцінка ў любай  
той...  
Ручайкі  
паплылі,  
пабеглі...



Пасхамі валакна...  
Распрасьцёрлася  
сонца белая  
і упала  
у канал.

## АПОШНІ МАЛЮНАК—ЭПІЛЁГ

Дзе красавік вестрамі  
Пеніўся,  
гайсаў,  
Дзесьць тысяч гектараў  
жоўтага аўса...  
Шарушыць галоўкамі—  
Залатымі  
пёрамі.  
Вецер ціла соўкае  
гэту гладзь  
назерную...  
Зоры ноч расьсеяла  
Жаўтаватым золатам...  
Тампам буйным сьцеліцца  
Працы нашай  
моладасьць...  
Дзе красавік вестрамі  
пеніўся,  
сайгаў:—  
Дзесьць тысяч гектараў:  
Возера аўса.

Май 1931 г.  
г. Менск.

## КРИВАВЫ ЛІПЕНЬ

Калім Грышэвіч

У памяці

і

залічне,

і не закрэсьліцца

..

кнігах—

Кривавы

двадцатага

ліпеня

Каля Дняпра

і

Нямігі...

Кулі

прасьвечвалі

сьценам,

Грызлі

зубамі

фасады.

І воччу

воччу

цесель

Сьмерць

за сваім

станам.

Што ім

хварэць

за тое,

Што сталі

воччу

і фабрыкі?

Што ім

хварэць

за тое,

Што людзі

крывёю

харкаюць...

У калёнах  
ідуць  
сладаты,  
Едуць  
у след  
афіцэры...  
Кулі пракалваюць  
сьценны,  
Зубамі  
грызуць  
фасады.  
Вораг  
узводзіць  
дулы,  
У балёнах  
~~вешаюць~~  
іпрыт  
На рэспуб-  
ліку  
маладую,—  
На траіну  
~~вешаюць~~  
і лары...  
Што ім  
хварэць  
за тое—  
Што  
сталі  
~~вешаюць~~  
і фабрыкі?  
Што ім  
хварэць  
за тое—  
Што  
людзі  
кывёю  
харкаюць?  
Рэспубліка  
ведзе,  
што—  
Да сьмерці  
патрабна  
біцца.

Каб ніў

~~каб ніў~~

прастор

Заўсёды

рунеў

каласіста. .

Каб

фабрык

і домнаў

пульс

Біўся

заўсёды

разьмерана—

У лісьня

студэйных

куль

Рушань

яны

ўпэўнена—

у бой

за жыцьцё!

за сьмерць—

Ворагу

краю

вільнага...

Каб

каласіўся

~~каб ніў~~

На полі

кадзаскім

завораным...

У памяці

но заліпіс

І не

закрэсьліцца

ў кнігах

Крыжавы

дваццатага

~~каб ніў~~

Хала

Дняпра

і Нямігі.

Чэрвень 1931 г.

Мінск

## ЛЯСЬНІК

Паўлюк Буравей

Да дня вывадзеньня Беларусі ад белавалачкаў

Ціхі шэпат асі і дубоў...  
Шмат чаго ў гэтым шэпце тоіцца.  
На дубовых, каруалых гарбох  
Упісаны—Зямітраўка і Тройца.

І яны, а даўным даўна—гарбы  
Пронізаны да шчапачкі кулямі.  
Тоне казка,—а праўды быль  
Не адной пуцявіны абуранай.

То ня сон, а сьляды эпопей  
Адшумеўшай мінуўшчыны даўняе...

З ціхім тонам праз зубы сабе  
Напяваюць лісты песню слаўную...

А Макар, як той згроблены дуб,  
Пакарбачаны доўгімі бойкамі,  
Перапоўнены скарбамі дум,  
Аглядае дзялянкі звонкія.

Знае ён,—нішчуць лес напавал,  
Не шкадуюць бяроз кудравых,  
Толькі ноч—запівае піла,  
Па калдобнах цёмных, ды ямінах

А таму, ён так пільна глядзіць  
Да пляшка прытуліўшыся лісцаю,  
Побач з ім і яго Мзалазік—  
Сабачонка прыгожы—лысенькі.



Гляне ўзад,—на паляны былой  
Маладзёж карагодам усьпеніўся,  
Дзе зусім ня так даўно  
Зарастала мясціна верасам.

Прабляжыць па Макару настрой,—  
Паўалуецца шчыра з падросткамі,  
Загаворыць, як брат з сястрой  
Пасля доўгай жывуцёвай ростані.

І з чапалем прабежным былым,  
З пачуццёвым хвілямі радасці  
Прагаворыць сасонкам малым:  
— Падрастайце хутчэй, мае кадры!



А калі, заскігоча сава  
І ноч вылучыць чорныя зранкі—  
Задумінасьць пачне хваляваць  
З непамятнаю сілай нейкай.

Шапку ўздасне на вочы Макар,  
Вочы ўтупіць ў гушчарнік дубровы  
І пачне на вусы ўсё матаць:  
Што прайшоў, перажыў ў дні суровыя.

А як яшчарка шархне пад хваростам  
Ці удод праляціць паміж голья—  
Зноў Макар малады і халосты,  
Партызан, барацьбіт, камсамалец.

А як вяхне яго Маладзёж  
На зайчоўку, а ці мо' на ліса—  
Ўхопіць ён дубальтоўку, як дзвіг.  
І на варце трымае у высі.

Зноў яму ўсплывуць на экран  
З грамадзянскае бойкі малюнкі:  
Грабляжы... Куляёты... Знарад...  
Партызаны у лесе з клумкамі..

Тое ўсё, што Макар перажыў,  
Тое ўсё, што дачасна скалечала,

Дзе героі галовы зляжылі  
На крывёю палёх аквечаных.

А як у ноч загамоніць лес,  
Гаркнуць дэсцы начлежнікі песні,  
Зноў Макар у сябе увеся,  
Маладзенькім сасонкам равеснікам.

Зноў закідае цераз плячо  
Свайго сябра душы—дубальтоўк,  
Намяча заданьне вачом,  
Каб агледаць усе сасонкі.

Раз абыдзе і зноўку дамоў,  
Маладаік памагае старому.  
І жыццё сваё так аддамо  
Для карысці і росту дубровы...

## КАЛЯ АДЧЫНЕНАЙ БРАМЫ

(Праця)

Доўгапольскі

### Х. Мобілізацыя

У апошнія дні дні беларускага лета. Дожда і вецер саліну сонеч.  
Зноў паказаўся голы і сьлізкі брук.

Бялізныя аблокі паўзлі над палямі. Вонкі і істотны ўражання  
у сэрцы, азіраючыся на іх. Ідэя аднаго гора і аднаго існавання і сэрца  
свой спецыфічны матэрыяльны выгляд.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
аднаго існавання. Гора і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца. Ні-  
воднай фурманкі не паказалася, ніводнага новага гвару.

Усё дэкарацыя, нічога не паказалася, нічога не паказалася. Дзе і сэрца  
раза і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
не прышоў, сьмела спаць можна і сэрца.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
прывезці дровы в суседняга лесу, вярнуліся пустымі.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
для коні ішла.

Тут і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца  
фурманка. Бялізныя аблокі паўзлі над палямі, вонкі і істотны ўражання  
таваць.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
дар броду. Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
а сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца і сэрца.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
запрапанавалі Ісрвал, — адразу вярнецца назад.

Фурманкі пераглянуліся.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
папругу.

Ідэя існавання, аднаго існавання, аднаго існавання і сэрца і сэрца  
або адразу вярнецца, або вярнецца, — сказаў Ісрвал і пашоў да сабоу  
габінэт, моцна бразнуўшы дзвярыма.

— Мы едзем, — сказаў Машка, стукваючы пугаўём у дзверы.



— Я їду, Ханка, ляну! Мондык па сьпіне „гаспадыню“ кліюбу якая ў гэты вечар была нешта асабліва клапатлівая.

Дахаты Ісроз павышлі, божа а ля по, нічы. Марозіла і ў твар біў нейкі сухі сьнег. На рагу ён сустрэў Глонца.

Трэба на фронт ісці, Ісроз! А жэ ты, Ісроз? спытаўся Глонц.

Сьнег сыпаў цэлую ноч. Пальчатасла ў вачох. У горадае ўжо галз рылі асносна мобілізацыі. У камісарыях хадзілі сабраліся гардажы і, стоячы ў валёнках ля грубкі, паціралі рукі ад радасьці.

Глонца таксама мобілізавалі.

— Узялі ў работу, кажучь, таксама і бундаўцаў.

А я пачаваў, аб на фронт пайду ў гэтую халадачу. Сьнег дэбна. Сівэр прабірае...

Камісарыя пальцам паказвала на дзверы пакою.

— Ваш сусед пайшоў... Яго таксама мобілізуюць.

— Замаўце спэцыяльны, скажам камісарыя. Вы ня парты ігнорытае аса аймак трымае. Стаяць у валёнках ля грубкі, вясмучоныя, сьнежмурнелыя, сорам вам.

Мобілізацыйны востраў ахапіў увесь горад. Стамленыя, напуганыя маткі ішлі ад дзяцей адлі сьлёзы, і пачалі бяжыць для дзяцей ішчы, шкарпэткаў рабіць, вагоўкі латаць.

Мобілізацыйная група а сьвяточна урачыстым выглядам разьвіталася з сваімі нявестамі.

У кравадзкой майстэрні спорна ішла работа. Дода падганяю усіх.

— Таварышы, кажучы абавязковы павінны быць заўтра гатовы.

— Хіба калі скрозь усю ноч працаваць.

— Усю ноч. Мы, таварышы, таксама мобілізаваны, мы таксама салдаты.

— А газа?

— Хутка прынясуць ляпы і газу.

Бялі ў горадае таварышы, якія на нейкі час вярнуліся дахаты, на раненнімі і стомленымі. Іныя расказвалі: тыфус, голад, і галоўнае, варты толькі яўно трапіць у галоч, дык ён ачывязкова падпадзе пад самыя дурныя катаваньні, пакуць не памрэ ад рукі гвэтатаўнікоў. Усё ж гэтыя стрымлівала маладых дубочка, якія рваліся на фронт. У вызначаны час усё лямі зьявілася у камісарыяг. Некаторыя таварышы зьявіліся нават на сход з револьверамі ў кішэні.

Мондык прыйшоў на сход адным з першых. У дзвярах кліюбу ён зрабіў кроў ахвоты, адначасна дэманстраваў крокаў і клякнучу:

— Хлопцы, сьцеражацеся, страляю.

Куля трапіла ў цэнтр кругу. Нос казытаў густы парохавы дым.

Можна было заўважыць, што ў кліюбе многа кароткіх і дугіх малахаспаў. Мондык ня стрымаўся і а месца заўважыў:

— Хлопцы на пачы лягчы. Дайце ачоў страляць аду і ў другі раз таксама трапіў у цэнтр кругу.



## XL Як гэта здарылася

Глоби ляжлу у сябе ў пакоі. Ён адчуваў сябе вельмі стомасным.  
У таго, маціла, і яму цяжка было падняцца з ложка.

Еще до уличных и базарных коудр и сырбуся як небудзь заснуць Николью а мобілізаваных таварышо, застааля яшча ў гордадэ. А востра ія разь хадзі па лесе іх а іначкамі разьітацца Таварышы Глоица па паўшэ пачынаюць сьвянскія дасці, якія яшчэ моцна зьвязаны былі з удасьніцкай вёскай.

Після того як да сабе у вёску пасхаў, у Лесарубаўку. Дні прав дз  
ёв маё вярнуцца назад.

Где-то там же. Асаубауку. Нейкія іпавы пачцціні вькїкас у  
зюсплани рьоску йе м тас ру на та ве яндо уо ласїтасі.

Хлопаваты, што си жым в эста, сѣ Шкра. Яна, уласна, ад  
сма. Чыт в рган в Ен урм, сав ус подрываюці гэтага ад-  
ранья.

Білім не зміщує віку, раніше. Сталося з тою дівчиною. Яко, Гдо та  
ледзь пубузілі. Ля яко ложку стояла Шюра.

на забілі.

Діти, саме так і на Соломці. Після здрозу вишканди з хати Яна  
Пётру, яны ўжо ня зловяць.

— Да, Глаз, что тут с Глоном? Бить? Да соседям бандиты не дадут, а сосед сам дивом бандитов в строю. У свирани — лихачи, злой. У старой церкви — таксама.

Шура в месса сарвадася ! падышла дй Глонца:

Доброго вечора! Як ви живите? Яким чином проходить навчання? Чи є у вас друзі? Як ви любите проводити свій вільний час? Чи є у вас хобі? Як ви вважаєте, що вам потрібно знати про Україну? Як ви думаєте, чому важливо бути громадянином України? Як ви вважаєте, що вам потрібно знати про Європу? Як ви думаєте, чому важливо бути громадянином Європи? Як ви вважаєте, що вам потрібно знати про світ? Як ви думаєте, чому важливо бути громадянином світу?

З іменем яким, імя в своїй нол. Узяла сироти хлеба для Улана — се бачи іст убока. Глоди падали у у ківані свої баган і рази з сїм пачеу хагу, ш, аючн і маючн у равнаний цемры свіжеу, якая видче ў школу.

Дай р-з. ты гут без мясе ня трапиш. Я цэбе ўспрыту ў школу, а ты апишис. А як уздумаютъ ины да настаўника існы шукать каго, дык яны да мя да хаты пойдучо, а ты тым часам, гэтай самай сьдзе кай да нас.

Сабакка злосна і голасна забрахаў.

Улти. Улан ціха заспакоіла Шура сабаку і кінула яму акрасе хлеба Хуткі пачыніла яна нажом школьніч дзверы, штурхнула Глоіца ў школу і агародам вярнулася да сябе дадому.

Глянуў доўга стаяў ля школьнага вакна. Ён пачуў тупат коняў. Яны набліжались. Спыніліся ля школы. Два конных са стрэльбамі ля пал-

чмил.. А тін коць з бамі паймай на шы.. Гага—коць Варкіна. З'я-  
чыца Варкін сапраўды забіты..

Глонц вынуў з кішані рэзаквир і падышоў да дзвярэй. Улан валося  
мачаў браздаць. Недае рыпнулі дзверы.

— Кажу табе, што тут нехта ёсьць—Пачуў Глонц.

Абодвы сьмалі з гоў. Адны пачыну да школьных дзвярэй.

Моцна націснуў на іх—замкнуў.

Слава, а ля дзвярэй, скажэ ён, а сам да настаўніка праўду  
Вартуй выхад—тут нехта ёсьць, сабака не дарма бразь.

Але Глонц ужо пачаў ішо, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
ўн не пачаў, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
адчыніўшы дзверы, стрэліў раз, другі раз.

Чалавек прайшоў, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
усяго не Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
галолам са школьнага двара.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
сказа, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
ка тін Улан у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
дела ў яго ў галаве.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
усяго не Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Ужо відим і аганькі рабочага пасёлку.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
літая, улаччу—цяжко.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
групу рабочих і фабрычнага доктара.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
скуру—гаварыў доктар.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
сказа, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
усяго не Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
к пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Слава з пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
мис, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
дзвярэй, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
забітых.

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Усяго не Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат

Іван, а тін Улан у пачу, а ўжо кат  
Глонц у пачу, а тін Улан у пачу, а ўжо кат









Куди більш інтенсивно на агуканні сходило викладати питання об'єднання організації да Бунду і у якій мері даусвідіть готую організації да адказнай савецкай работы.

Старший тутайшій ЧС, таварыш Гірушкін, вказався категорично супроць прицягнення „Бунду“ да адказнай работы.

У наших шарах нам ніяких прямих ранців ня треба. Мы бяз іх абыйдаемся.

Таварыш „Бунд“ штодзень ляве да ляве. Ня можна, таварыш, таго і той тое што у бундэскай савецкай сядзі на тая козьях і аднаго па тыйх прадаўцы і рэволюцыйну. Нам треба аднаго, а саме таварыш ад іх да тых бундэскай, якія нагале да туг на савецкай работе, і на іх да тых бундэскай, якія мобілізаваны на фронт.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

— Што такое ляма? — спытаўся Пётра.

— У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

— Што кажаш? — спытаўся Гірушкін.

— Кажу вось, сьвята ладзяць.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

Усе спыніліся і пасяброўску з імі прывіталіся.

— Падслухоўваеце, таварыш, — сказаў Гірушкін.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

— Зараз ня час сварыцца. Чаму вы гэтак позна ідэяце?

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.

І зварнуў у ззвук.

У нашых шарах даусвідіть, але тожкі асобна, асаджэся Гірушкін.



мэта пазнацца з у панаўся тым жа чынам, пасвая аўтарызіма. Яна вельмі за гэтае адзінства я п'ю.

Але не мае, хлопцы, падыйсці да гэтага, каб я не п'ю.

Ен галаваўся са ўсімі гасцямі.

А ты, Ханка, не п'ю, каб не да крыўдзіцца з такіх хазячоў. А та-  
бой таксама цалавацца?.. Чаму не, неадварот.

Але я не маю да каго і куды ідці. Скералі, пелі. У апошні раз я іду да хва "Клятва", закусала "Інфармацыйна", а пасля хва "Клятва" ў апошні раз...

А на дварэ ўжо развіднела.

### XIII. Рабочыя ідуць на фронт

Дзень, у якім пачаўся на вайну, пачаўся для маладых людзей у Польшчы і ў іншых краінах, дзе адбывалася перамена, з тых жа, з якіх пачаўся, Ханка разам з сваімі таварышамі ўдзяла ў бітву.

Сяньскае вайна прымала, разам з Ханка, і не адбывалася з тых жа тых жа гадзін, дзе і таварышамі пачаўся, да да сятай гадзіны раніцы работа павінна быць скончана.

Пачаўся і да Ханка з тых жа тых жа гадзін да Галіцы.

Значыць, у сваёй вайне, Ханка пачаў пад імям. Галоўнае ў Польшчы і ў іншых краінах, дзе адбывалася перамена, з тых жа тых жа гадзін, дзе і таварышамі пачаўся, да да сятай гадзіны раніцы работа павінна быць скончана.

Гэта гэта, дзень, у якім пачаўся на вайну, пачаўся для маладых людзей у Польшчы і ў іншых краінах, дзе адбывалася перамена, з тых жа тых жа гадзін, дзе і таварышамі пачаўся, да да сятай гадзіны раніцы работа павінна быць скончана.

А ты, Ханка, не п'ю, каб не да крыўдзіцца з такіх хазячоў. А та-  
бой таксама цалавацца?.. Чаму не, неадварот.

Але я не маю да каго і куды ідці. Скералі, пелі. У апошні раз я іду да хва "Клятва", закусала "Інфармацыйна", а пасля хва "Клятва" ў апошні раз...

Ну, а на дварэ, астаецца т.т. у горада? Ня хопіць а нія  
на фронт ісць?

У гэтым браце на фронце, адказала Ханка, адчуваліся сябе іхні  
чужымі.

Ханка адказваў сябе іхні Пётры. Яна на яўрэйску сказала:

— Видаць не яўрэйскі пакутнік.

— Што таварыш гэта таварыш?

— Яна кажа, што ты хуліган.

Не, я гэта не казала, нічо не гэта, я кажу, што вы добры таварыш—і пачырванела.

Пётра атэмыяўся ўголас, паказаўшы пры гэтым поўны рот адаровых белых зубоў.

Глонц развязаў прысланы Шурай пакунак: рушнік у тры мэтры даўжын і пяціцяткі берагамі. Разныя шны рушнік Глонц убачаў у сябе і ў дачце пісульку, напісаную з абодвух бакоў блядым алоўкам.

— Пісульку ад дзеўкі атрымаў,—ня стрымалася Ханка.

Глонц не аказаў і стакойна паклаў пісульку ў кішэню да больш спакойнага часу.

— Зі бялізну перадаўце ўсім таварышом маю пачырную падаяку.

— Мы не працуем за падаяку.

— Табе, Ханка, не сьмяяцца. Я ўжо аднойчы казаў, што ў пазай ад галіцкай маладынячкі і яшчэ раз кажу, што як вярнемся з фронту, мы за вас, дзяўчат, возьмемся. Почні, Ханка.

Адчынілася дзьверы, і ў пакоі ўвайшоў Дола. Ubачыўшы Ханку, ён так падумаў, што дэмадэўна зьявіўся сьпакійны твар і падаў Глонцу ліст.

Глонц прачытаў і спытаўся.

— Дняўным цягніком?

Дола нічога не сказаў у бок Ханкі. Але яна гэта прыкметыла.

— Не, нічога,—прамармытаў Дола.—Ёсьць чуткі...

— Скажы мне... Мы ад Носкі лістоў ня маем.

Слухай,—падышоў блізка да яе Глонц і ўзяў яе за руку:

Гм, Ханка, разамлючына і рэка, дык будзь рэвалюцыйна і рэка?

Ханка хутка і сказала мне, яна казала яна і Глонц.

Што адарылася з маім братам?

Сёньня яго цягніком прывязуць сюды.

Паранены?

— Двух таварышоў сёньня прывязуць... забітымі.

Яе твар перамяніўся. Гэта ў казках і аповесьцях было. Яна захапілася, але Пётра падхапіў яе на свае жалезныя рукі.

Пётра і Дола гаворылі з Ханкай, вярнуліся ў адмысловы пакой, а Глонц бліз шапкі і калёнык пачаў на шпору да дэста і яна жыў пасупраць іх.

За вакном у гэтым пакоі сядзілі зь перадаю на сьвіну салалі сьвіна-малюнак таго, што тут адарылася.

Ад рада і, што на "чэрны" фронт, у дзень пераможы, пошым "студзіліся"; гэта "таварышка" пачавала тут, з імі.

— Утраіх... Ха-ха-ха.

— Ханка... Швака..

— Яна ў іхным пакоі?

У Глонца, там больш прывітаньняў. Ха-ха-ха. Глонц, гэта Пётра з прадкому і гэта бундаўка.





3. Урамон, выступиў стале фундавец, салюты дзед Ён сьваляў:

[illegible]

Процесія з чирвоними сьцягамі крапулася з пласччы.

І вкотре у нас відсутні дані про злочини, і це ледь не єдиний випадок, коли в Україні не було встановлено зв'язку між злочинами та конкретними людьми. А це означає, що в Україні зараз немає нікого, хто б несе відповідальність за вбивства та заборону і сваяком.

Ніч нік була, палючої слякоти і, жовтизні, ряснотами. Пасажирів ту-  
ліла на сходках вагонів, вилася на буферах на дахах вагонів, могла  
з'явитися із халодних, коридорів катячі жалящі, якія десь ні десь тир-  
челі в вагонах.

Кий усе пыльовий пасажеры адразу накинупі вагон,— загадаў кобкі худзенькі чалавек.

Але ніхто в міста не крапується.

— Как же эти самые пассажиры должны ачужьбѣннѣ вѣсѣ для мобѣ-  
лізѣваннѣх.— паўтарѣў той самы голас.

Під час поїздки з вантажів, я працюю на пакуванні ї руху, на плячох, на годину, і на дві п'ять години, вварабався на дах сусідніх вагонів, слухався, де вони і слухавалися вагонау, унадевши тв. і в сльозам на вачох праслілі :

— Пусъще нас, а́літуйцяся.

Але при всіх високих і низьких тонах, які гаворили вказуючы руками:

— Нима!.. Там... Там... Вуль, у тых вагонах.

Радити дитині, щоб, але хіба, не сиділася у пагоп.  
Глош за шіу дісторіа даяжуріа на стандарт і пазрву на поф. а-  
даіны затримаць цягнік.

Дают трѣці звянок.

Таврыня, улазіце ў вясці, — вясці Глоні ад станцыі Глона на-  
чальства. Пачааі разьвітвацца. Глоні сказаў:

— Тапарышы, мы ідзем на фронт, мы ідзем штурмаваць цытадэлі буржуаіі. Мы стаімо, тапарышы, каля адчыненай брамы новага сьвету.



Міжкільна благополуччя португальської імперії вимагає групу латинських адміністраторів, які звичайно, згадалися на їхніх іменах, адміністратори старе панаго.

— А почему?

— Тут няма вошай.

— Падохл

— Імя тут вошай.

— Здохлая...

3. Як ми, робітники, маємо вийти на фурманку. Чи подешевіло табе можна зрабіць за гэта?

... і на той час, коли він був у військовій службі, Яким на військовій службі  
був і на той час, коли він був у військовій службі, Т. П. П., вояком ним був у військ.,

[illegible]

О.А. БАКИН, СПЕЦИАЛИСТ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМУ ПРОЦЕССУ, Д.П. КОЗЛОВ

— Краще, і швидше, малює село Радом а чотирьох, і тим, що вони там є саргирюю, дивисьці. У городі єліні двіццці схованих машин.

К.м. а. уаң, кизилек патерм, ткачъ я. о. ц. т. л. м. i. п. а. у. ч. с. а. н.

## Революция на пятачке

У селянщині, якія будуть покриті ў приватних громадах, писая та о, як мене трохдасны татуні, будуть конфіскаваны, а іх уласнікі будуць лічыцца ворагамі рэвалюцыі.



Рот буржую зачыніў,  
Рот буржую зачыніў  
Лад савецкі захаляў...  
Маю мы савецкі лад  
І прапальнай кэшэ шмат.

Разам з ростам колькасьці машын узрасла песня. Кожны дзень краўцы на работу прыходзілі з новымі радкамі, якія добра адлюстроўвалі пастрой рабочых, хоць часам і былі накіраваны на адрасу сваіх уласных таварышоў.

До да адпачыў-бы хоць  
 Аля-дэ-ры-дэ-рам  
 Нас трымае ў кішчорох  
 Аля-дэ-ры-дэ-рам...  
 Бач пад пахаю халаты  
 У сталюцы п'е ён казу—

СЛАВА ЯМУ, СЛАВА!

Слодженіскую киру з пишнічними булалічкмі, дадавалі некаторы  
слухачы.. Даяс ім, таварышы, гэтым адказным.

Убогого бѣ, што утѣши  
Съ то ято владѣможи—  
Цяне траиты бѣ сюдѣ  
Панидѣсавѣ кожѣ.

А калі аднойчы здарылася, што і майстры скралі невялікі матыў ітак, дык краўцы гэтак прабіралі зладзея.

Не стае ў майстэрні нітак  
 Дзе і дзе...  
 Гэта нечы ўжо здабытак—  
 Ля-дэ-ры-дэ-оан...

Сторона утішальна була і асаблівою настрої. Два здаженні парубки і пані з нею на нинішній матеріалі переказували новий салдуський шквалі. Гэта виклікала радасць і здзіўленне.

— Няўжо-ж гэта яшчэ засталася з даваенных часоў?

[illegible]

Адуны розга с ык җу гытмалары һәм ачык таланы на месияны  
ыҗыкны пест-ады, п. т. ады, хабр, пазда, саргдоу, консерви-  
рование мяса җу коробках.

Висновки й рекомендації. З огляду на те, що в Україні не вистачає спеціалістів, які б могли виконувати функції спеціалістів з управління, необхідно розширити їх набування. Це можна зробити шляхом введення спеціальності спеціаліста з управління в систему спеціальностей і спеціалістів.



— Хлопцям, треба толкам пещь Адзія пачынае, а астатнія падхомя  
загодь апошнія чатыры радкі... Матывам „Саш“...

Пухавікі чароўныя,  
Вы керамікі шоўныя,  
Ёсць шват і мікалаеўскія  
Для гандляроў, для граеўскіх  
Для галачынскіх, баеўскіх,—  
Што гандлююць ця цытрыннай,  
А салодкай сахарнай

Яўрзі, праходзячы, спыняліся слухаць татую песьню, а кабеты, пры  
ходзячы каля майстэрні, усьмяінаючы свае маладыя дзявочыя іды,  
усьміхаліся паціраючы нос і гутарылі.

- Керамікі з мікалаеўскімі... Хэ-хэ-хэ. Каб іх малайка спаліла
- Халеры ім не стае.
- Цірэства Додла запрудзіла ўсю вуліцу трантамі.
- Вясела ім..
- Пайкі..
- А Шлёме гэта прысмята чуць?!
- Хіба мала крыні ён з гораду высмактаў... Каб яго...

А Шлёма, гаспадар гораду, усіх складаў, склапоу, крам, лавкоў,  
уціснуты зараз разам са ўсёй сям'ёю ў адзін невялічкі пакойчык, пры  
цёмку да дзвярэй ледзянога духа свас, на якое ляпей чуў, і ганарыў.

Хай зубы парадваюць,  
Слегодь талася  
Халай свае паперкі —  
Вышэй нямкн крэм  
Хай косткі перасотнуць.  
Хай ногі, як пійкі—  
Халай свае паперкі  
Табе ўжо лёс такі.  
Ліха нашай галаве.  
Хто паперкамі жыве!

Шлёма падыходзіў да люстэра і спускаўся свайго ўласнага твару

Гачоў толькі, пакаінту ён само шотку, якая морчалася каля  
жалезнай плячуркі:—я-ткі сапраўды пасівеў.

- Так, пасівеў,—пацьвердзіла яна.
- А пад вачыма падушачкі!..

Так, пад вачыма, адказвала яна.. Хіба ты ня бачыш, што нам канеш  
прышоў,—расплакалася яна.

Шлёму гэта не падраўнава, ён усё бачыў, ся паміж пахункамі, каўн  
камі, рэчамі, настаўленымі адна на адну.

Ня плач, ня плач сугач іны ён жо ку, каб яны еўдалі кля  
рвалі, і ён у прыкладу буха та ф. Савелья, на іх заважаных жоўтых  
дзвярэй.

У дзвярэй стук—пумаюся,  
Пушаюся, хаваюся...  
Жыццё мае ты чорнае...  
І ключ ніяк ня ўторкаецца..  
Як выслаўдзем баечку  
Пра нашу „чрэвачастку“—  
Дык леной мо' ў утыль—  
Забіць пра тэту бэль.

Шлёма вноў ад дзвярэй адышоў, аглядзеўся, апоў перакладу пакунні, нешта намацаў у іх, звараную бульбу ў рот уяну, круціў і студзіў не ў руцэ.

— Што тут робіцца? Тут у залі бацька пасху сярэўляў. Тут у залі спыняўся маршал і ўцягубарнагар... Якому не хадзіць краўцу сюды і блзка падыйсці нехта было.. А цыпер? Хіба такі анічаты бога на сьведзе няма.. Ёсь кажу табе: будзе на іх ліха, абавязова павіна ліха прыйсці...

Школьнікі, хампы і дзячаты, як вераб'і, аспрудзілі вгледзі ганака, панавешваліся на вокны і разам з краўцом сьпявалі:

— Лепшая спекуляцыя—  
Цыпер „утылізацыя“.  
Ня будзем больш журыцца,  
Бо спакойна будзе жыцца  
За працу вось сумленную  
Грошы плодзіць без сумленьня...  
Працаваць ля машыны  
Лепш цукру і сахарыны.

Бач у мя старэйшая работа, і кімсьці каша ў дзясні пасыла усіх закончваў песьню так:

Жоўты як цытрына  
Зробіцца ля машыны.

Але сёння яму жарты ў галаву ня ішлі. На крапечкай машыне хожо дзяку гатовы ордэр на імя Штэма „завялічаны ваісковы іск“ натхліў і шыростым яго хворую сьціну, дзёбы не акаяць сьць прадуктаў дражнілі яго. Гэты крапец адчу, сябе такім дужым і б'гаым, што і рух яго сёння з асаблівым імпатэем разганялі шырска шына машыны.

Ну, што ты цыпер сказаў жоўты як цытрына? Зьвярнуўся да яго адаін малады рабочы, падсоўваючы яму ордэр пад нос.

— Дай працаваць, дай... А гэтых буржуяў, каб іх...

Неўзабаве зьявіўся ў горадзе і Калман.

Ён увайшоў у канцылярыю утылізацыі прасіць работы.

Патрабны крэвец. Але добры крэвец, ты мэтаге краўцом працаваць?—спытаўся інструктар.

— Краўдуюць... А як-жа-ж?

— Краўдуюць, гэта не адказ. Заходзьце у майстарню і гляньце, як народ працуе.

Але шум гэткай вялікай колыясыці машын і працавіты настрой неяк уціскаў і палохаў Калмана. Ён выскачыў з майстарні і пайшоў у сынагогу.

— Чаго ты пустапасам ходзіш, рэб Калман? Хайдар зрабі: кабеты зараз за гэта багата грошай плаціць. А цябе „яны“ чапаныя будуць. Ты-ж іхні чалавек... выбяры сабе сынагогу, набяры дзяцей і вазьміся за вучобу.

Праз некалькі дзён Калман адчыніў у карасьлівай сынаголе хайдар.

## XV. Выкрылі хайдар

Ніхто ніколі ня сьніў, што разпрасіі супроць хайдараў прымуць гэткія вялікія намеры, што ў адну доўгую раніцу адразу ачыняць усе хайдары, што паразганяюць усіх вучняў па хатах, а настаўнікаў (мэламадаў)—некагрых заарыштуюць, а астатнія будуць мець столькі няпрысьмасыяй.

Каласыц! ад мэламадаў вымагалі, каб ты меў „шабн“<sup>1)</sup>, дык ты ведаў, што маеш патрэбны дакумант.

— Падпіску, дай ім падпіску.

— Каб з міліцыяй прыходзілі, каб пратаколы складалі...

— Дык як, я гаспадар свайго дзіцяці, ці не?

Карміў, паіў, выхоўваў яго, а гаспадарамі майго гадаванца яўсім яны зьяўляюцца.. Дола! зараз твой гаспадар. Утылізацыя зараз твой гаспадар. Гэты, што прыехаў у акумулях, зараз над табой гаспадар... А ты... Ня маеш права тваё дзіця малітвам вучыць...

— Ubачым, што яны з Калманам рабіць будуць.

— Што-бацька? Пашана да бацькі—дурніца ты... А сам Глоцц, каб ён тут быў,—эх яшчэ горш было-б.

.....

Пашырэнне пасяджэння бюро асветы зацягнулася далёка за поўнач. Нявызначна жвавыя спрэчкі разгарнуліся вакол двух пытанняў: адразу забраць сынагогу маладых ці пачакаць? Адным ударам пакончыць з хайдарам, ці...

Так, мажліва, што мы сёння яшчэ ня усіх дзяцей можам забяспечыць школай, але зьнішчаць хайдар гэта надзвычайна важная для нас справа сказаў Ісроэл і перацягнуў на свой бок пераважную большасць галасоў. Але ён адначасова выказаўся супроць таго, каб забраць сынагогу маладых.

<sup>1)</sup> Докумант—патэнт на права выкладаць.

Супроць Ісроэля выступіў Додл.

— А я выказваўся за сынагогу маладых,— запальчыва сказаў ён. Сынагога маладых ёсць продукт маладой буржуазіі: яна яе пабудавала, яна яе абсталявала, яна яе аздабіла. Тут іхняя база. Неводнага бундаўскага сходу, трасца іх матары, мы за ўсе мінулыя пятнаццаць год там не маглі правесці... У восьмым годзе, таварышы, калі я з гары сынагогі мяснікоў бомбы пераносіў...

Чакій, Додл, бліжэй да справы, перапыніў яго Ісроэл — Бомбы восьмага году ніякіх адносін да гэтае справы ня маюць...

— А я кажу, што яны якраз вельмі шчыльныя адносіны маюць да гэтае справы, якую мы тут вырашаем.. Буржуазія праводзіла ў сынагозе сваю клясавую лінію...

— Бліжэй, бліжэй да справы.

— Гэта іцнская сынагога... Трасца матары... Мы забіраем бядняцкую сынагогі, мяснікоў, галодную, малочную, каросьлівую.

Усе засмяяліся.

— Каросьліную сынагогу? спытаўся загадчык яўрайскага асэст-мента бюро, зм хусткай выдер акуляры і занатаваў у сваім блёкнот назвы сынагог.

— Каросьлівую сынагогу?— яшчэ раз спытаўся ён.

— Каросьлівую.

— Вы першы раз чуеце? Ёсць гатакая сынагога. Я, уласна калісьці галаву разбіў дзям я сынагогі маладых, якіх ніколі мне праходу не давалі: „ён ходзіць у каросьлівую сынагогу“.

Каросьлівую... Каросьліную... Ісроэл, у якую сынагогу ты калісьці з бацькай хадзіў? Здаецца у сынагогу маладых ..

У залі зрабілася веселай.

Ухвалілі да барацьбы з хайдарам прыцягнуць таксама і моладзь, якія ў іх вучыцца, і ў першую чаргу пачаць выдзікаць ворага з усёй гораду, з рабочых кварталаў, а пэсьля ўжо за цэнтр горада.

У каросьлівай сынагозе, дзе Калман адчынуў свой хайдар, гатак сама, як і навакол гэтае сынагогі, было гразна і брудна; падлога ў гатай сынагозе арыла, шыбы і вакон павыбіты, печкі пагрэскаваліся, дзверы пагнучаны. У лескал, якія нялі на верх у жаночую сынагогу, не хапала сходаў — даводзілася падымца нагу праз дзверы — тры сходы для таго, каб там уранце паставіць нагу на сходы, якая даволі хісталася і калі ную хвіліну пагражала трапіць і скінуць на зямлю адважанага багамольца.

Калі камісія прыйшла ў сынагогу, Калман равам з сваімі вучнямі так якраз наверх. Адтуль добра чуліны былі дзіцячыя галасы і нагавуўдзі крык. Значыцца вораг нікуды не хаваўся і сам здаўся ў рукі.

Яны прыйшлі сюды ўтрох. Трох маладых рабочых, былыя талмуд торэйнкі, падыйшлі да лесак, адзін з іх ужо хацеў падняцца наверх, але другі таварыш запрагнаваў другі плян: каб дзеці адразу не разьбегліся — трэба забраць лескі.

— Тады-ж прыдзецца іх адарваць. Яны-ж цвікамі прыбіты.

— Цішэй, я таксама думаю, адарваць... Ш-ш-ш-ш... Ну, давайце рваць Цягнеце, хлопцы, дружна, рад.

Зверху лескі былі даволі моцна прыбіты. Давялося сходкі пацягнуць некалькі разоў. Але ў гэты самы час вучні пачулі, як нешта трашчыць, рыпць і паднялася. Адчынілі дзверы і ўбачылі з кім яны тут маюць справу.

— Асьцярожна, дзеці, мы тут прышлі вам сходні паправіць.

Калман пачуў ра-мову. Ён таксама падняўся і падышоў да дзвярэй.

Пазнаўшы гасцей, ён гэтак пера-залохаўся, што ў яго аж язык адняло; ён хацеў кінуцца ўніз.

— Асьцярожна, раба, асьцярожна, вы яшчэ разабіцца можаце. Мы тут сходні разабралі, даволі спач-лінным голасам скалаў адліч я прышоўшых таварышоў.

Два дзесяткі хлопцкоў мінуліся ўперад да выхаду. Х о-гдам спада балася здарэньне.

— Сходні разабраны. Раба, яны сходні разабралі.

— Хлопцы, асьцярожна.

Комсамольцы из практыцы паказалі, якую перавату дае фігуль урнае выхаваньне. Ад іх над другім, другі над трэцім і гэтак хлопцы пра-браліся наверх. Дзеці-ра сустрэла першага комсамольца з паватой. Зай-шоў другі таварыш, трэці.

— А ну, хлопцы: пад-ходзьце сюды, рас-скажце нам, чым вашыя бацькі займаюцца. Пачнем папарадку.

— Што твой бацька робіць?

— Кравец.

— А твой?

— Столяр.

— А твой.

— Швец.

— А твой?

— Бляхар.

— А твой?

— Фарвар.

— А твой?

— Вадавоз.

— А твой?

— Вартавы.

— А твой?

— Бацька памёр.

— А маці? Што яна робіць?

— Міці падлогі мые, бязігну мые, людзям хлеб месіць.

— Ага. Значыцца буржуйка.



11D

11-

34-

yr

22

541.

218.

Y ↓

又

14

五七

99.

得

alg



— Згодна зось гэтага параграфу яны ня маюць ніякага права ўжываць ніякіх рэпрэсій да нашай рэлігійнай зобіццыны.

Малітва падыходзіла ўжо к канцу. Фаліна кніжка пераходзіла з рук у рукі, пакуль, урэшце, не перайшла ў рукі рабіна, які сёння скончыў малітву разам са ўсімі.

— Хто гэта такі Стучка?—пытаўся рабін.

— Стучка, вы, рэбэ, ня ведаеце, хто гэта такі Стучка?

— Шчасьце, што наш мэламад заўчасна распустыў хэйдар.

— Фолька ж кажа, што яны, хэ-хэ хэ, ніякага права ня маюць.

Але права... у тутэйшым выканкоме ён хоча права шукаць, у Гірушкіна з ЧК.

— Як паўсюды.

— Улада на мясцох.

— Рабунак сярод белага дня.

— Хто цябе рабаваў?

— Гэта я так сабе кажу.

— Дурань.

У гармідары і ўсёнаце ніхто не заўважыў, як Гімпель, барадаты лурэйскі міліцыянтэр, зайшоў у сынагогу, надняўся на ўзвышша, дачытаюць тору, выпрастаў шапку на галаве, два разы стукнуў па стаде, заклікаючы да парадку, і сказаў:

Рабін, кіраўнік і ўсё праўленне сынагогі павінны адразу зьявіцца ў міліцыю.

Мёртвай нішнёй сустрэў сход міліцыянаў паведамленьне, які ўсё яшчэ стаяў на ўзвышшы, выглядаючы персональна кожнага, каго ён выклікаў.

— А вы, рэбэ, таксама павінны прысьці ў міліцыю, паўтармў ён.

Скажы мне, браце чаму гэта раптам такая рэч? Наводзе кодаксу законаў,—кажа Фолька,—браце...

— Што, Фолька, ты хочаш паспрачацца са мной, каб я табе тлумачыць даваў, дык пойдзем са мной у міліцыю,—сказаў Гімпель.

— Треба яшчэ ведаць за што.

— Кіраўнікі ведаюць за што. Тут справа адносна протоколу, што трымалі прыватны хэйдар.

У такім разе чаго вы ад мяне хочаце,—прасіўся рабін, —і нэрвова шкроб сваю сівую бараду: ні я-ж кіраўнік, ні я-ж мэламад...

— Чаго ты ад мяне хочаш?

Наверсе шумелі кабеты.

Я яму тысячу раз казала, —няма чаго ллзіць у праўленне,—крычала камісарыха і разам з цэлай грамадой жанчын сыйшла ўніз, у мужчынскую сынагогу.

— Гляньце, пане, паглядзіла камісарыха амэрыканца па рукаве—зось гэтак, пане, мы ту жывем.

Амерыканец, спачуваючы, кланяўся ва ўсе бакі, ухмыляўся праз свае шырокія рагавыя акуляры, узяў нос у свае рукі, усунуў два пальцы ў ноздры, пасыла вынуў хустку, зноў усунуў яе ў ноздры і выцягнуў адтуль сухога казала.

— Скажэце мне, чаго гэта глядзіць Амерыка? — сказаў рабін, авіра-раючыся па баках. — Што, Амерыка ўжо лусіць якікага значэння ня мае?

— Так, рэбэ, Амерыка. Ве, што, некалі былі ў Амерыцы?

— Амерыка, гэта не Турцыя і не Савецкая Рэспубліка. Ва ўсякім выпадку вы ад мяне, рэбэ, атэсту дадзяры атрымасце, і, паглядзіўшы пінжак, зноў сунулі хустку ў нос, ён пакінуў сьмяячыся.

— Вось як жыўць, — са смакам сказала камісарыха.

Раней, чым пачаць сяд над хэйдэрм, гэта было падрыхтаваньне глебу. Змаганьне супроць хэйдэра пачалося было ня ў шырокую не ў адынак. У гэтую браньбу трэба было ўдзяцца, што і я працу-ныя масы.

Гэтак было ўхваляць на апошнім сабране ізраільскага сьвятага бюро. Было ўхваляць таксама, каб у сабату, пасля работы, Ісроэл выступіў на рэзным схадзе ў майстэрні Утылізацыі.

У майстэрнях Утылізацыі пачаўся працаваць ішо дэбэ і адным з суботу работу канчаць, ішо дэбэ і адным раней.

На аяленых вероках утылізацыйна дэпартамент ад ешу нарэдай абысты ішклэй пядкі пачаў даць часамі. Рабочыя, сь-ж прачыталі: „Даклад „Чаму мы супроць хэйдэра“. Вступіў т. Ісроэл“.

Калі яны ўсё нягата дагары робіць, сказаў адзін стары кравец, паказаўшы пальцам на няправільна наклеены плякат.

— Чаго яны хочуць ад мэламедаў?

— Ні хэйдэра, ні школы ня будзе зараз.

— Школа зараз ня вучыць.

— Школа, якая там школа. Пастуху яны выпадуюць з нашым дагм

— Дык ты за хэйдэр?

— Хто табе кажа, што я за хэйдэр?.. Але чаму гэта ў большае часу такая політыка: раней яны ўсё зрабляць, чаго дахоўць, а пасыла ўжо прыходзяць да рабочых і байкі расказваюць.. Кажы, Додэвка, тлі-ж калісьці бундаўцам быў.

— Канешна дражня, што ня прыходзяць да цябе спытацца, сказаў Додэ, падняўшы кавалак мануфактуры. Гэта не пачинае напад-лозе... Шкада, што петраградскі пролетарыят ня прышоў да нас краў-цоў спытацца ці трэба рабіць Кастрычніцкую рэвалюцыю, ці не. Хэйд-дар вэс калі-камі зрабіў — дык гэта мала вам... Сьвадомі рабочы на ўсякія часы застаецца барацьбітом, рэвалюцыянерам, сн ня штытца... Калі мне давялося з гары ў сынагозе бомбы цягаць, я не хэйдэр ні да каго раіцца.

— Раскажы, Дода, раскажы, як гэта з бомбамі было.

Гадзіннік паказваў даўве гадзіны, і рабочыя, кінуўшы працу, пачалі рыхтавацца да сходу.

Радасным і вясёлым прышоў Ісроэл на сход. Рабочыя сшчэ не пасьпелі сабрацца, і ён сеў гутарыць з некаторымі рабочымі.

— Мо' выйдзем, таварышы, у Шлёмаў сад, пад яблыні сядзем, — запрапанаваш Ісроэл.

Уся Утылізацыя выйшла у сад. Расьселіся па лаўках, а каму не хапіла месца, сеў проста на зялёнай траўцы.

Ісроэл прышоў да рабочых узброены сакавітым і сьвёжым абвінаваўчым матэрыялам супроць хайдараў. Здаровыя і мясцявыя сказы прасіліся ў масу. Ён добра ведае сваю аўдыторыю, і аўдыторыя таксама даволі ўжо даўно ведае свайго дакладчыка і даволі чула рэагавала на асобныя месцы яго дакладу.

Ісроэл пачаў сваё выступленьне, як гутарку людзей добра паміж сабой знаёмых. Зусім няпрыметна яго глас узнімаўся усё вышэй ды вышэй! На тым баку паркану сабралася ўжо даволі суботняй публікі. Рабочыя перабіраліся праз дабравы паркан сюды, на сход, і далучаліся да краўцоў з Утылізацыі.

Сход набываў такім чынам, выгляд адкрытага мітыngu.

— Так, мы будзем судзіць хайдэр...

— Гэта будзе надзвычайны суд, дзе аднаго прымаюць за ялачыцу і судзіць па законах, даўно ўжо выначаных грамадой. Мы будзем судзіць хайдэр, як установу, якая вельмі перашкоджала яўрэйскай рабочай класе больш энэргічна і заўзята змагацца са сваімі класавымі прынятамі ідэямі.

... Дзе прычыны таго, што значная частка яўрэйскіх рэвалюцыйнараў пераходзіць у катэгорыю „былых“, заўчасна траціць сваю энэргію, волю да барацьбы? Дзе прычыны таго, што наша пролетарская інтэлігенцыя вылучае з свайго асяродкаўдзя такую вялікую колькасць ідуцкаў і рэтуістых? Чым тлумачыць, што некаторыя яўрэйскія рабочыя часам надупадаюць пад дробна-буржуазныя ідэі і ілюзіі?

— У першую чаргу ў гэтым вінаваты адукацыя і выхавальная сыстэма, вінаваты тлумадоры, яшчыботы і хайдары... Хіба ня сорам нам, што сярод яўрэйскіх рабочых мы часам яшчэ знаходзім прыхільнікаў хайдара, што рабочыя яшчэ часам пасылаюць сваіх дзяцей у хайдар? І хіба ня сорам нам, што сёньня я яшчэ павінен вас агітаваць супроць хайдара?

На апошнім паседжаньні бюро асьветы Дода ўрачыста паведаміў: — У майстэрнях Утылізацыі глеба падрыхтавана — за хайдар аніводнага голасу.

(Дзілей будзе).



## ДУМЫ

Цім. Зарэчны

Бываюць думы, што волава — важкія, цягучыя, і не страляюць іх, не аслабіліца ад іх блытаюцца пад нагамі, што дэраза, спавіў лочь галаву, што сон пасыла цяжкай праны, думы ахмяляючыя, плачынныя, думы што бронза: пры чатырохзначных градусах распадаюцца яны на мільёны молекул, пры нулі злучаюцца ў камок са шчыльнасцю, якой ня бывае на зямлі, з патою, якую, напэўна, ня мае зямля (каб можна было ўзяць яе на рукі)...

Думы — што бронза, а бронза — што мільёны молекул: не прапаліць гады, — плаваць у сваіх думках ня ў чоўне — душанубцы і не на караблі, плаваць у саміх сабе, у штормах і смарках сваіх дум: дадзена-ж чалавеку думаць!.. і часам тоне ён у сваіх думках — ні вытрымліваюць плечы і падае галава на жвір, у доміну, у градусы ўзбунтаванае лявы...

... Пакой Наталіі — небагаты: ложка за штораю, яго ня відаць, стол накрыты абрусам, — у самым кутку, каля акна; на сталі — бюст Леніна, кніжкі, — кніжкам абкладзены паліцы, — дацця няма сыцяны з дрэва, сыцяна складаецца з кніжак. Абкружаная кніжкам і думамі — сама ў думках — на канапе сядзіць Наталія, — і кніжка вывалілася з яе рук на падлогу, пад ногі. Глядзець на Наталію ў чорным аддаенні, стройную, пругкую, з сінімі кругамі пад вачыма і — думаць — яе ж думамі:

... Ёсць людзі, на якіх няма пылу вякоў, ім нечага страшваць з сябе, — яны з прагнасцю ўсмактваюць жыццельныя думы; гэтыя думы не ляжаць на іх грузах, — яны сыстэматызуюць, падпарадкоўваюць сабе гэты груз; — груз складаецца на пэўныя месцы — паліцы, — і ім цёплее людзей пылу вякоў, як друш, патонутых у гэтым пыле.

... „Пыл і думы! Гінуць людзі ад залішняй дум і думы ад пылу, але ж дадзена чалавеку думаць! Ёсць людзі, якія ўмеюць падпарадкоўваць думы, яны зьяўляюцца іх гаспадарамі, а таму і лёгка ім з думамі і, напэўна, радыся, бо радысяць — сястра ясны, а яснаю — у хмельным красавіку — думы з крыльямі! — І ляцяць яны — у маладосць!“

... Дадзена-ж думаць чалавеку! аднаму — думамі, што бронза, другому — лёгкакрыласцю, што пух, трацяму — чужы груз несці на сваіх плечох, чацьвертаму — ніяк ня думаць: ні ўласнаю бронзаю ні чужадам насцю, — жыць, — абыякасцю, абываталем...

... Чужы груз несці на сваіх плячох,—ісці ў бездарожжа узвяскамі, лясамі, хмызнякамі, прыйсці да возера ў завірухах, узняць высока груз над галавою, да сонца,—і кінуць—у бядоўне, у глыбію—назаўсёды!—цяжкі і мулкі груз спадчыны.

... Думаць чалавеку думамі, што бронза... (і няма яму часу думаць: стук—стук у дзверы: „Хто ж гэта можа ў такі позны час?“).

Наталя ўсхапілася, падняла кніжку з падлогі і пашла да дзвярэй. Хто там?..

Восень—самы лепшы час г. д. у. Восенню дні перапоўнены паўнакроўнасцю, а палі—сypeлаю пазалотаю сніца; восенню нарадзілася вясна: у кастрычніку, у суровыя ночы сямнацатага году—у цемры, у дажджох, у навальніцах рэвалюцыі.

Восенню памірае прырода у цхай задуме, пажоуклых лістох клёну—бля енку, бля крыкаў, так умсе паміраць толькі прырода. Падуюць лісты, кружацца на вятру, павуцінне плыве па празрыстым павестры, косы апушчае на зямлю і спавівае ім палі,—і па гасцінцу, таксама спавітым павуціннем, ідзе чалавек—бяз дум, бяз мысляў—парожняя скрынка ад сярнічак. Чалавек не заўважае празрыстасці восні, яе пераліваў колеру—з сіняга ў жоўты, а жоўтага ў балёсы; берагі яго старога цела—яшчэ пругкага, як іржаўлены дрот, і дзіўлага, як выцягнутая з дна воасра гніліна, перапоўнены атрутай зласціравасці—горкай, як палын, і калючай, як пераспелы дзядоўнік.

Чаласка—парожнюю скрынку ад сярнічак завуць Лукашом Лявонавічам Карчагай. Ідзе ён з мястэчка Яравога, быў у райкоме партый, у райвыканкоме,—ніхто не задаволіў яго стараннямі. З прычыны зласцінасьці на сьвет божы зайшоў Карчага да бядога шынкара Хандоса, загадаў самагону,—з тытунём, з перцам, а гасцідай—выпіў гэта заллем, з бутэлькі,—па цэлу развалілася мунь і туманнасьць. Хандос стаў на галаву—угару нагамі. А потым усё неяк правалілася, засталася парожнасьць і злосьць.

Здавалася дарога на выбііх і на карэньнях. Цяжка ступалі ногі па зямлі, лісты шамацелі пад нагамі—і ад гэтага павялічвалася злосьць. Калі падыйшоў блізка да свайго мясцовасці, не павярнуў, як звычайна, на зарослую мурзавою сьцежку да свайго хутара, а пайшоў дарогай, міма гуты—яна гудзела і ўздрыгвала (і старое цела пранізваўся гострымі іголкамі, і з іголак капала іскрыстымі кроплямі злосьцы), пашоў у рабочы пасёлак, у дом тэхнічна-адміністрацыйнага персаналу (там была кантора і кватэры некаторых тэхнічна-адміністрацыйных супрацоўнікаў).

Кватэра Лесавецкага была даўно знаёма Карчагу,—мела яна два акны—у прасторы, у бязмежнасці, мела ідэальную акуратнасьць—ні пылінкі, ні паперкі на падлозе, хоць і ня было ў Лесавецкага жанчыны—жыў адзін, трыццаціпятигадовы бабыль,—сам прыбіраў, змятаў, раскладваў,—сам, адзін і з ім—адзіноцтва мужчыны, нявыразнае і заха-

ванас. Карчага падмішоў да дзвярэй, пастукаў; ніхто не адказаў. Другі раз пастукаў, трэці. — адно гукае рэха заставалася ад стукаў і цішыня. Падумаў: „Напаўна дома няма“, — і ціха, з паніклай галавой, пайшоў назад.

— Лукаш Лявонявіч! якім чынам? адкуль? — перад вачыма вырас Лесавецкі, — у акуларах, у скуранай куртцы, з партфалем, — і Карчага замяшчўся, ні то ўсьмешка, ні то расчэраваньне пакрывіла яго вусны, і смутная цень прамыгнула па твары Карчагі, хоць і не заўважыў гэта Лесавецкі — Адкуль ты, старына? Чога ты маўчыш? — здаецца сьмяяся, адзеццз насыхаўся Лесавецкі, і Карчага аднуў сябе ніякавата, як бядзём абірваўся нешта, ці адпусціў нехта туга нацягненую струну, і ненядома было: ці добра гэта, ці дрэнна, ці проста сярэдняе нешта між гэтымі двума полюсамі. А потым устрымаўся, ажыўся, — твар ператварыўся ў шырокавышчэпную ўхмылку, загарыў:

Брыіслаў Віктаравіч я так шукаў вас, так шукаў... Вядзецца, я быў сёння ў Яраным, хадзіў па гатых райкомах, райвыканкомах, яшчэ па нейкіх установах з прыстаўкаю рай, — а раю-ж, вядзецца, і кот не напалакаў!.. Вось хадзіў, ня выхадзіў, прыбіўся да вас... Скажэце, вы не заняты сёння? Мы-ж ня бачыліся з вамі цэлых два дні...

— Два дні, — тэатры Лесавецкі, — у нашых умовах, у наш бурны час тэрмін вялікі!.. Мы жывём гадзінамі, хвілінамі, часам сэкундамі вырашэ дзе гадзіну, а то, калі хочэце, вечнасьці (вядома, пры пэўнай адноснасьці), мы ў тапках, у буры — і два дні — тэрмін вялікі!.. Аа два дні на месцы Карчага могуць быць акіяны... Але аргэтым пасьля!.. Давайце ня сер зой дэс на мяне, да бабыля, як вы кажаце. — кажучы гэта, Лесавецкі адмыкаў дзверы, ключы зьвінелі, і ляг іх ядзлаўся іржаўленым, хрусткім, быццам па цэла шклянёга страшыдла вадалі жорсткім дымантам

А ключы, бачыце, скрыгочуць зубамі... — усміхнуўся Карчага.

— Як жыцьцё наша... — зусім сур'ёзна адказаў Лесавецкі.

Урэшце дзверы адчыніліся і яны-ж зачынілі за сабою, замкнулі — Карчагу і Лесавецкага.

.. Ніхто не адсукваўся, ціха і спакойна было за дзвярыма.

— Хто там? — зноў запытала Наталья.

— Гэта я, Лесавецкі.

— Чаму ў такі позьні час?

— Яшчэ толькі адзінаццаць гадзін, зусім ня позна, — у мяне велькая справа.

— Ніякіх пільных спраў: убачыце заўтра на гуде.

— Наталья Лукашоўна, — я не магу... Пільная справа патрабуе

— ...патрабуе таго, каб вы зараз-жа пайшлі спаць...

— Наталья Лукашоўна...

— Я магу адчыніць. Што ў вас за справа?

Адамкнула даверы і адчыніла. Лесавецкі ў бліскачай куртцы—дождж, як з цэбра на вулду—прайшоў у пакой і, не распранаючыся, сеў на кавале. Твар яго быў стомлены, цямны, і сям ён увесь—сярадняга росту, паджары—трымаў на плячоў стопудовы цяжар бяскрылай замораніцы. Выняў папяросу, закурэў; дым лёгкімі ўздымамі ўзняўся да столі.

Лесавецкі маўчаў, маўчала і Наталья. Яна ведала, што ў яго ніякай пільны справы няма, што ён прайшоў зусім з іншае прычыны, і аб гэтай прычыне сакой жа памянай і заморанай, як і Лесавецкі, думарь Наталья не хачелася. Збэседы, калі яна сустракала Лесавецкага, курат-ула і, здавалася ёй, сыхаўшага бяскрылата з нечым смуглым і захаваным, у яе з'яўлялася неадналіччыве на некага ці на нешта, недас-ў глыбокай трапятлі смутныя, без абрысав і формы, адчыванні, і яна абрываўла яго, калі ён пачынаў гаварыць.

— Наталья Лукашоўна...

Ну,—ведаю, ведаю...

Нічога не ведаеш, Наталья! Лесавецкі ўзняўся, на гарты яго з'явілася чырота не малодзёўці а перасьпеласці,—пляхам, а пямяна-сінімі жыкамі. І ён усхваляваўся, абрываў, з іншымі, дасюль кінутымі інтонацыямі скаржы, змахаву рукамі—(і ў словах, і гаслах аддаваліся м-тонне, олытасіца і гудзь сябе): Нічога ня ведаеш, Наталья! І ведаць ня будзеш! Пра тое-ж, што ведаеш, ня будзем гаварыць. Ты ж любіш мяне, пра гэта мы ведаем абодвы, нам цяжка пра гэта гаварыць. Але ж ты пачына паверыць, што я любіў іх, хоць ты і гэта ніколі ня зробіш. Бо няма ў нас іх, а біла ты іх, і ніколі цябе за гэта, хочацца дапамагчы, а ты адгукваеш, тоімі. Шкада цябе, Наталья.

Шкадуеўць хмелу, кабку, а-ж чакаваў і гэтаю цябе пра гэта не гаварыць, твая дапамога мне не патрэбна!.. Скаржаворкай, спачатку высока, а потым ніжэй і ніжэй даказала Наталья, і Лесавецкі ў цям-насьці і ценях ад історы адчуў непазрэбінасьць далейшае гутаркі. Але разгон быў вялікі, думкі важкія, і Лесавецкі—па інэрцыі акрутаяру-лицеў уніз, марчыма ў бродзе, мо зыма (на іншым) зноў на гару, на кручу,—гаварыў:

Толькі што быў у мяне той бланка. Д...о ж ня бачыў, думаю, што выехаў куды, а сёння, зночары, сустраў яго ў калідоры, зайшлі да мяне. Ён быў у мяне гадзіны паў ары, і за гэты час шмат чаго раска-лаў. Бацьку свайго, Наталья, ня ведаеш ты. Ён такі няшчасны і пры-біты,—вырагуй яго, затрымай, ты ўсё можаш, а то позна будзе, На-талья!.. Бацька тлоў шго сокал з падраванымі крывлямі... Яму дапамога цяпер патрэбна. Ты-ж яго дачка, дапамаж!.. Ну, было ў вас там нешта, гэта-ж даўно. Наталья, пра гэта забыта...



Наталяя стаяла каля сцяны, рукамі абшпёршыся аб брыж стала, глядзела ў вакно, на дожджам залітую вуліцу, на ліктар, што вісеў у цемні, успамінала: у дваццатым, у дні голаду і тыфусу, дзвучынай, дзвучынаём яшчэ, кінула бацьку, з партызанамі пайшла ў лес, — втрыла ім страву, збіралася грыбы, перавязвала раны параненым; прывыкла да крыві, да гулу гармат; дні былі асьвітаны кулямі, забалочаны багавіньнем, паглынуты пушчай, і людзі былі у суровасці, у небяспецы, — непадобныя да герояў і героі. Былі там сяляне з вакольных вёсак — у растаптаных ланцях, у падраных анучках, босыя; былі і рабочыя гуты — задымленыя, повостраныя, у ляхмодзі. Была ў лясох і балотах з нясны да сярэдзіны лета; пасыла, калі адгрымелі гарматы — на гуче, у гудках і пераборах, каля таіліснае пачы. Бацька быў тады на гуче за галоўнага інжынера. Нешта раз прыйшоў да яе, сказаў, каб звыярнулася дамоў; не пашла, бо помніла: дома — у роднай хаце аласьлівасць бацькі на ўсіх, на ўсё, на ўсякага, і хмурасць, і душу выядаючы сум, бег бы ад іх вуліцамі, гарадамі у трасяніну балот! — хоць-бы апошні раз, хоць-бы назаўсёды, абы ня бацьку навіслаў у хаце варожасць, абы ня дыхаць аблітым жоўцю паграм, абы ня быў на гатым каналку аямлі! — (маці шкада маці ў сыздох і няшчасці). Не пашла назад у хату, бацька прыйшоў, загадваў, пагражаў зліваценнем з гуты; праўда, на другі дзень ня далі работы, — плакала і ня ведала, што рабіць; заступіліся рабочыя, што партызані! — зноў пачала плакаць, бацьку прагналі і больш з ім ходзі і сустракалася не гаварыла. Потым пачала пучыцца, сем год ня была на гуче — ляраторыям і кнігам аддала маладосць, і зноў прыехала сюды у глуш, у балоты, ходзі і ня пуччалі, пасылалі на зялікую гуту, у горад.

— Ну, Таці, дапамажы бацьку... ён просіў на гуту... Чаму ты маучыш?

— Прач адсюль, праці! — ускрыкнула Наталя і ў не закружылася галава, — сінія, чырвоныя, цёмныя ружовыя кругі вяселлі Лесавецкага, — ён праваліўся ў тумане балота, у багавіні; — няма яго парожнасць і аскасьць у цэле, і слоны: Прач адсюль, праці! адыйдзіце!..

Лесавецкі вышпаты стаяў каля дзвяраў, Наталя нічога лажала на канане і плакала наўзрыд. Лесавецкі ведаў: падыйдзі да яе, пачні ўгадваць прагоніць, задучыць (так яму здавалася), ён пераступаў з нагі на нагу, адчуваў сваю дробнасць, нязначнасць для Наталі і ненавідзеў сябе; здавалася: сам аддушыў-бы сябе: — „Чаму жыць, для чаго?“ — стаяў каля парогу, глядзеў на Наталью, — потым сказаў:

— Я пайду Наталя, ня буду пра гэта гаварыць...

Наталя нічога не адказала, ён знік за дзвярыма ішоў завулкамі, перавулкамі; дождж імжэў дробны, восенскі, як і тысячу год таму назад, магчыма на такой-жа самай зямлі, магчыма у гэтую вясеннюю ноч. Прыйшоў на кватэру, не распранаючыся лёг на ложак — першы раз у жыцці — бруднымі ботамі на белую коўдру.



... Думы—што бронза, і Наталія ў думах—дадзена-ж думаць чалавеку! За акном, на вуліцы—вечер і дождж,—і ў дажджы, у завірусе—ясна,—суровая, хмельная, буяная,—ідзе яна праз балоты, сьнегапады, марозы—бурнымі патокамі—у шуме, у сонцы—ясна.

За вясну можна памерці, можа рынуцца ў вір галавой—у бяздоньне, у домну, у ляву,—страляць і расстрэльваць, зіму на штыкі падымаць—высоха да сонца!—каб спаліла сонечнасьць яе, ператварыла у сьнасьць—сівую, як галубы!—у міленьны малекул, і каб малекулы бунтавалі міленьнамі кілеват энэргій—у марозах, сьнегападах, вятрах!

Думы—што бронза, і абвалы дум—жудасныя, што лява з крутаяру:—які Гэркулес затрымае абвалы? не ўцячы, не схаванца—дагоняць, зломяць, ператвораць у тую ж ляву: будзея міленьнамі малекулы ламаць, крышыць, руйнаваць,—і ня ты ўжо, а міленьны малекул твоя: ты ператворышся ў кавалак растопленае лявы,—ліва чыстыгне, кавалак закапаецца ў зямлі,—на паверхні, на зямлі—вырасьце куст жымаласьці.

Наталія на канапе, ніцца, у думах, у сонечнасьці і вятрах, у марозах і вясне: дадзена-ж думаць чалавеку!—і калі чалавек моцны—вдаінка магутнейшай уліходзячай па ганках да вышніх жыццця масы, ён не загне, плячо ў плячо будзе ісьці разам з усімі—праз рвы, крутаяры, балоты,—на гару, на горы, на Эльбрусы, усё вышэй і вышэй—да сонца—у сонечнасьць і вясну!

Студзень, 1931 г.  
г. Менск.

# БАЖЕВЫЯ ЗАДАЧЫ ПРОЛЕТАРСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ СССР

**Л. Авербах**

Ад гуртка да кіраўніцтва саведкай літаратурай

Работа нашего издательства началась не с дагладу пра чарговыя дэлі УсеАА, а з сапраўднага шырокага тэрытарыту, але з абм'яна творах мастацтва. Думам, што гэта выпадкова з'явілася для вельмі нечыкаванага, а пераходнага тэндэнцыя развіцця пролетарскага літаратурнага руху.

[illegible]

Гітлицьке товариство, зважаючи на слабість здоров'я, вирішило відправитися до Львова, а звідси до Києва, щоб зустрітися з товариством української молоді. Але від Львова до Києва їм довелося їхати Пешкостією, і у їхню подорож до Києва вони мали багато неприємностей. Вони були разом з двома літературними товариствами, одним з літературних напрямків, одним з літературних організацій. Вони стали свідками багатьох літературних ідей, об'єднанням цих пролетарських письменників Союзом Савчу, виділенням окремих уст савчуки літератури, народилися й інші міжнародні організації пролетарських письменників.

Ці даєтьова уявляемася усімі нами мимла становища нашої організації? Ці зроблені нами патрістия вивады. Што патрістия нам пераглядають для того каб справіцца з нашыми новыми і зды больш грывимі задачами? Аглянема назад Чаму мы адін з туркоу ка- лісьцэ захватилися, як цїлае, сталі цнтрам прыцягання для новых бль- шавіцкіх кадраў, пера вярміся ў партыйнае ядро на літєратурным фронтє. Гэта здарылася таму, што мы ня ставім сябе і становища школьцї школы, ці школи таму, што уско прици мы вялі і визна-

чалі ў суадпаведнасці з задачамі партыі і на аснове яе генеральнай лініі, таму, што мы ўсведамлялі вопыт гэтае барацьбы, імкнучыся не адрываць нашу тэорыю ад нашай політыкі, таму што мы падходзілі да літаратуры, як да часткі культурнай рэвалюцыі, таму, што мы адны з першых стварылі масавы рух на адным злучаючым ідэалягічным барацьбы. Было ў нас пры гэтым і шмат намылак, шмат недахопаў, шмат прарываў і ўзрушэнняў нашых заслугі звычайна прыроджанымі якасцямі нашага характару, мы іх выпрацоўвалі з цяжкасцямі, з хваробамі, часам з сектанцкімі скрыўленнямі, але кіравніцтва партыі забяспечыла перавагу нашых плюсоў над нашымі мінусамі. Такім чынам мы сталі на сёння асноўным прагаліном лініі партыі ў галіне мастацкай літаратуры. Гэта кладзе на нас найвялікшую адказнасць, якая далёка ня ўсім намі ўсведамляецца ў належнай ступені.

Гутарка ідзе аб адказнасці за ўсю пролетарскую літаратуру. Гутарка ідзе аб адказнасці за большавіцкае правядзенне большавіцкай літаратурнай політыкі, за кансолідацыю ўсіх мажлівых кодраў, за ход барацьбы супраць ухілаў ад асабізму ў галіне мастацтва, за смяцасювую сыгналацыю партыі становішча на нашым адрэзку класавога ідэалягічнага фронту. Гутарка ідзе аб адказнасці за выкарыстанне літаратуры, як вброі барацьбы рабочае класы. Гутарка ідзе аб адказнасці за ўздым мастацтва на ўзровень задач, якія прад'яўляе эпоха сацыялістычнай рэканструкцыі. Гутарка ідзе аб адказнасці за ўсю савецкую літаратуру. Гутарка ідзе аб адказнасці за якасць літаратурнай прадукцыі.

Вялікая адказнасць! Ці будзем мы партыя я? У нас сёння больш праблём, але ў нас і гэты галоўнік — значна больш абавязкаў. Пачуццё найвялікшай адказнасці трэба паказаць не ў парадку фарысёўскай грамадні і пабожнай дэкларацыі. Пачуццё найвялікшай адказнасці трэба паказаць на практыцы, для пасляхоўнасці нашай практыкі на ўсёй штодзёнай працы. Гэтае пачуццё найвялікшай адказнасці павінна знайсці сваё выражэнне перш за ўсё ў павялічаным увагі да творчай прадукцыі і творчых пытанняў.

Мера ўсвядомлення намі павялічанай адказнасці павінна стаць мерай нашага прасоўвання па шляху да творчай гегемоніі савецкай літаратуры. У галіне літаратурна-політычнай нам належыць вядучая роля, але мы яшчэ не дасягнулі творчай гегемоніі пролетарскай літаратуры. Іменна ў гэтым надзвычайна складанае становішча УсёААНІ. Іменна для гэтага надзвычай шкодна будзе найменшае параўняльнае нашых поспехаў. Іменна для гэтага асабліва недапушчальна найменшая пыха. Сутнасць справы заключаецца ў неабходнасці забяспечыць прасоўванне да творчай гегемоніі ў як найкарацейшыя яе гістарычныя тэрміны — усе патрэбныя ўмоўны для гэтага маюцца!

Іменна для гэтага, у прыватнасці мне думаецца, што мы правільна зрабілі, унёсшы змены ў парадак абмерканання пытанняў, якія стануць перад намі, і паставілі на першае месца творчую дыскусію. Мы ведаем, адчак, што творчыя пытанні можна ўсвядоміць і развязаць толькі выходзячы з агульных і асноўных пытанняў ленінскага вучэння аб культурнай рэвалюцыі. Мы ідэяна-выхаваўчая арганізацыя—зьяўляемся адным з баявых атрадаў пролетарыяту. Інтэрэсы яго палітычнай барацьбы крытарні праверкі ўсёй нашай працы ў галіне мастацтва. Стварыць рэальнае мастацтва **бальшавізму—вось наша задача!**

### Культурная рэакцыя і культурная рэвалюцыя

Мы—пленум савету УсёААПІ—самым фактам існавання нашай арганізацыі супрацьстаім культуры буржуазіі, культуры выміраючай буржуазіі, культуры нацыянальнай варожасці, культуры паразытычнага загнівання капіталізму. Гэтае супрацьстаўленне прыватнае выдзяленне барацьбы двух сінтэз, краю імперыялізму і краіны, якая ўступіла ў перыяд сацыялізму, духоўнага крызісу у культурнай рэвалюцыі, якая ўсё больш і больш пашыраецца і паглыбляецца.

Аб крызісе культуры ў буржуазных дзяржавах гаворым ня толькі мы, камуністы. Крызіс іх культуры прызнаюць і вучоныя прыказчыкі класы капіталістаў. Крызіс іх культуры змушаны констатаваць і сацыял-фашысты, як правыя, так і „левыя“. Вось, напрыклад, нядаўна з'явіўся артыкул Отто Бауэра, адмыслова прысвечаны пытанню, якое нас цікавіць. Гэты артыкул называецца: „Сусьветны духоўны крызіс“. Бауэр гаворыць аб гэтым крызісе без падаклад сінтэты на краіны капіталізму і СССР. Бауэр зазначае і адмаўляе прынцыпальную развіццё у іх становішчы. Бауэр хоча гаварыць не пра духоўны крызіс над прыгнётам імперыялістычнай буржуазіі, але пра сусьветны духоўны крызіс—тым самым ён ня будучы ў стане абсергнуць наш культурны росквіт, адлюстроўвае толькі ступень і сілу духоўнага крызісу капіталізму, длючы меру і глыбіню свайго—баўэраўскага перападоху перад супярэчнасцямі напачатковай рэвалюцыі. Разважаючы, як рэакцыйны дробны буржуа, Бауэр ня мае магчымасці што-небудзь супроцьставіць рэвалюцыйнай крытыцы сучаснага капіталізму.

Бауэр піша: „Тэхніка—гэта фатум нашай культуры... Містэр Бабіт воііцца печарамі каля аўтамабіля, служачы—з матацыклетам, рабочы з апаратам бяздротавага тэлеграфу. Людзі прасякаюцца мацнейшымі інтарэсамі да ўсяго, што мае адносіны да тэхнікі... І ўсё-ж такі—чым больш мы ўслаўляем пераможны ход тэхнікі, тым жудаснейшым нам выдаецца сьвет, які стварае гэтую перамогу. Рабочы—каля ланцужка. Дзень за днём, гадзіна за гадзінай, хвіліна за хвілінай у печнай аднастайнасці, у бязупыннай наступовасці ўсё тых-жа рухаў. Служачы—

каля рахунковай машыны, якая замест яго робіць запісы і вылічэнні. яго жыццёвая задача—весці лік класістаў, праявіўшы якіх пачынаюцца на літару „С“.

Баўэр нявыража і між іншым бармоча далей пра тое, што сацыялізм істотна выкарыстоўвае тэхніку, але гэтыя барматаньні зьяўляюцца толькі новым доказам доўгабудзенай панікі Баўэра перад наступленьнем тэхнікі, наступленьнем, якое выражае канфлікт паміж вырашчанымі ўжо вытворчымі сіламі і капіталістычнымі вытворчымі адносінамі.

Тэхніка ніколі не з'яўляецца фатумам нашай культуры іх культура прыходзіць у супярэчнасць з магчымым і неабходным шакрыстаньнем тэхнікі, яны палюхаюцца развіццём тэхнікі,—мы ёсць цешымся „бальшанікі павінны аўладаць тэхнікай!“ Сталінскі лёзунг ня толькі дэрэктыва для практычнага дасягнення, гэта лінія маладой і перамагаючай класы, здольнай аўладаць тэхнікай і застаць яе служыць сабе, у прывагу лініі адміраючай класам і яе лёзунгу, якая палюхаюцца тэхнікі, і якая ня маюць сілы пры капіталістычным спосабе вытворчасці ператварыць людзей з нявольнікаў машыны ў яе гаспадароў.

Паніка перад тэхнікай настрайвае Баўэра пэсымістычна. Ён сумна разважае: „Вядома, уявіўшае новыя навука. Але што яна зможа даць масе адудкаваных людзей? Наўвекшая пазнавальная-крытычная прана расчаравала нас: прырода-аўства не развівае ніякіх сусьветных аглядак“. Адно гэтае разважаньне Баўэра зьяўляецца доказам іх духоўнага крызісу. Гаворачы аб тым, што тэхнічнае і пазытыўнае мышленне з'яўляе мышленне гуманітарнае, Баўэр хоча адчыніць дзверы і адчыняе іх для асістыцызму, для роскату містыкі, для уваскрашэння сяраднявечага забабону на аснове разьвешчання лозука.

Недарма сучасная Германія, напрыклад, ведае працэсы новых алхіміку Прыпноміт поз нейкага Таўзэнда, якога судзілі ў Мюнхене ў студзені 1931 году за міхлярства. Таўзэнд, цалкам цвёрды чалавек, „адкрыў“ маршмашчыню ператварэння сыніца ў золата. Для экспэрымента гэтага вынаходка было створана спецыяльнае акцыянарыяе таварыства з капіталам у 750000 марак. Сярод акцыянераў быў буйны прамысловец Альфред Мангсман, два прынцы, Шёнбург і Вальдэнбург і генэрал Людвільдс! З Таўзэндам неў пратыворы старшыня германскага рэнтынага банку, які на судзе ацінуў: „Неражывалы на свым вяку вынаходкі рады і рэнтгена, я не лічыў нематчыным і алхрыньцём Таўзэнда“. Цікава што на даходы таўзэндэўскага таварыства разьлічвалі нацыяналістычныя партыі.

Недарма ня толькі ў сучаснай Германіі зніхаром аддаецца перавага перад дакта, лі і „інтуіцы“ алхімікаў і зніхароу даецца перавага перад ведам гэта па сугнасьці справы апраўдальна і Баўэрам. Я. онія прапаведзь ня вер'я ў навуку, у матэрыялістычную навуку, у навуку, якая ўсё больш даказвае ісціну і сапраўднась марксызму, абарона буржуазнай культуры най реакцыя супроць культурнай рэвалюцыі пролетарыату.





адчування не дамаганьче, якое можа быць выдуманым нервовым патра-  
сеньнем, выкліканым вайной і яе вынікамі.

Не ва усім євенті недамаганні Але у їх "недамаганьне" бюспрєна Але у їх мастацтві глє бия, мѹна і глє надзвычайна дамєструєща літаратурай расійскай амїрачєв. Там мѹна вѹмѹна у мѹчєм прозє річчє, а што янє далі?

Привиду некалькі туюстраный Вось што піца З Гілуе 1)

## БЫТЬ МОЖЕТ

Г. В. Адамовичу.

Как этот страшный мир меня тревожит!  
Чем дальше — тем все меньше покиаю!  
Отвосты пет. Один всегда: „быть может“.  
А самый честный и прямой — „не знаю“.  
Задумчивой тревоге ист ответа  
Но почему же дни ея все ипожат.  
Как родилась она. Откуда. Где-то.  
Не знаю где — но есть ответ.

## ОМТД МОЖЕТ

### 3. Гипотеза

Норвегия 1930 г. (стар. 212).

Учитывая, что при использовании параметров, полученных в ходе исследования, можно было бы суммарно оценить влияние факторов на результативность, то в дальнейшем целесообразно было бы использовать комплексный подход к анализу данных.

Хорошая погода.  
Травы, тропы, тростники  
на сухой вершинке  
Почему бы тростники?  
Ни ручья здесь, ни реки,  
вся вода в долине  
Небо каждый божий день  
равно голубое.  
Почему бы каждый день,  
и куда делась тень?  
что это такое?  
Для того, чтоб обмануть  
спод небес так всем,  
соблазнить и обмануть  
убедить кого-нибудь  
что наш мир превращен  
Не поддайся этой ажи,  
знаю, не забуду  
шар кругом лежит во дни...  
Ворожи, не ворожи...  
не поверю чуду

### 3. Гипотеза

(стад 210).

Ці патрэбны да гэтага коментары? Гэта поэзія сацыяльнай бязнадзейнасці, поэзія гібельнага, поэзія распаду. Мы ўспрымаем гэтыя вершы, як пародыі, нам здаецца, што над імі навіней быць падліс Архангельскага, і побач павінны быць маючы Куз, Ільікава, але не, гэта разазнальны прыклад іхняга свастаадчування, а гэты прыклад на выбару.

**А вось яшчэ другі:**

Мир испорчен, как туман.  
Рифма — горестный обман.  
Эхо в берегах моих.  
Ангельский отзвук на стих.  
Звмирает сладкий звук,  
Падает перо из рук,  
Черный астер и нам летит.  
Прядь волос он шевелит  
Над высокими смертным лбом —  
Будет тишина кругом,  
Поплош замотает наш путь.  
И замерзнет в трубке ртуть.  
Тучи снежных мотыльков,  
Прилетают с облаков.  
Голубеет вечный лед.  
Роза, где твой летний мёд

Анд. Ладинский.

(таксама „Современные записки“).

Гэтыя лірычныя даказванні дэкадэнса таксама сваясабліва політычная пляма, але даражна думаць, што яна патрабавала буржуазнага стасавання галавы і перад „жорным вогнем“, ці для ўгадаваннях пачуццёвых адказаў да сямейнага, ці для непрацуаданні большавіцкаму аду. Свят ня моцны, як туман для Ладінскага таму, што сёння большавіі, „мёртвым кругом летят во тьме“ на чалавечы. Гінуць яны таго, што яны Гінуць — не уладзіліся ў душы савецкіх чалавечых вярхоў Санкт-Пецярбургу, а гэта, ня прычына іхняга пераходу на эміграцыю. І можа іх перадаць Гінуць, а гэта ўлада савецкіх чалавечых вярхоў, не варожы, а перспактывы ў яе з Ладінскім яны спробуючы, яны ні якім чынам ня смяюць да оптымізму.

Ня ўладзіліся, але вануліваю літаратуру сарабану і спрабую стварыць фашызм. Бедою і скарбай Мусоліні насаджаць сваю літаратуру. Але, на жалы! даямі фашызму не ўладзіліся літаратуры не выпадкова ў італьянскіх выдавецтвах бачыліся і цалкам пануюць чужаземцы. *Перекладная чужапра-авось што азначае літаратурны воблік фашызмак Італіі!*

Заняпад усяго буржуазнага мастацтва зчушаны прызнаць і Блаэр. „А нове мастацтва?“ ставіць ён запытанне ў цытаваным намі артыкуле. Ці-ж сучасныя рэжысёры і тэатральныя п'есы, тэхніка якіх конкурсуе з фільмай, не з'яўляюцца должкі сымптомам механізацыі духоўнага жыцця?“ — у зацікаўленай форме адказвае ён сам сабе. Зместам слова







Калі так абстаіць справа ў саміх „культурных“ краінах, то лёгка сабе ўявіць становішча ў колёніях, там расавая тэорыя праводзіцца на справе яшчэ больш ня прыкрыта. Няма чаго дзівіцца з пропаганды судоў Літча. Такая пропаганда закладзена ў абставінах імперыялізму. Такая пропаганда няухільна прыходзіць на дапамогу практыцы, узмацняючыся нацыянальнага ўдаску Гэтай прапагандае не супроцьпаставіць багбатыню аб духоўнай свабодзе і дэмакратыі. Гэтай прапагандае даець адпор сла сусветнай і адстарскай рэвалюцыі, якая вядзе за сабой прыгнечаныя народы. Гэтай прапагандае тэорыі і практыцы нацыянальнага ўдаску супроцьпаставіць нашы свабодны дзяржава і народы, наш свабодны Саюз рэўнапраўных рэспублік!

### Свабодны саюз рэўнапраўных рэспублік

Пры імперыялізме і ма імяна шляху да раз'вязання: нацыянальна-пралетарскай рэвалюцыі. Імя СССР ужо неаб'яўлена даказаў праўдзіннасць нацыянальнай палітыкі *Леніна і Сталіна!*

І ў нас ня толькі юрыдычныя дэкларацыі раз'яўраў усе народы, якія населяюць краіну нашых Саюза. У нас на сапраўды прыводзіцца лінія як наш большы аддзяленні іх фактычнай няроўнасці, створанай у мінулым. Гэтая і практыцы нацыянальнага ўдаску імперыялізму нас на справе супроцьпаставіць тэорыя і практыка воіннай сумеснай працы раду нацыянальных рэспублік.

Параўнайце бюджэты сваіх рэспублік. Вось тэмпы росту ў 31 г. ў пераходным 30 годзе: РСФСР 31,2 проц; УССР 32,9 проц; БССР 35,6 проц; ЗСФСР 30,9 проц; УзССР 41,8 проц; Туркменская ССР 87,1 проц; Таджыкская ССР 108,5 проц. Чым больш адсталяя краіна ў мінулым, тым вышэйшыя тэмпы росту яе бюджэту.

Вось апошні праход калектывізацыі на 20-е мая сярэдні процант калектывізацыі 51,9. На УССР 64,1 проц калектывізацыі хаспадарск, на Таджыкстану 63,9 проц, на такіх адсталых катэгорыі нацыянальных абласцях, як Марыйская 32,1 проц, Чувашская 20,1 проц, Калмыцкая 31,1 проц, Кізакаская 33,3 проц, Кіргіская 43,6 і г. д.).

Паміняючы падобных рэстар маюць даныя аб індустрыялізацыі. Геаграфічная карта індустрыі адлюстроўвае няроўнасцю будаўніцтва індустрыялізацыі развіццё калісці самых прыгнечаных царскіх колёній.

1. Кіргіская рэспубліка: 1931, на УССР 63, на УзССР 64,4; на Туркменістану 87,1, на Таджыкстану 108,5; на Марыйцы 32,1; Чувашы 20,1, Калмыкі 31,1, Кіргізы 43,6, Башкіры 51,6 і г. д.

*Турксіб, Дзеспабід, Баку* ня толькі прыкладам сацыялістычнай індустрыялізацыі, але і ілюстрацыя на гэтай індустрыяльнай політыкі.

Взяўмеце культурныя паказальнікі? Параўнайце ахоп дзяцей школьнай сеткай зараз і да вайны. У Беларусі, першай з савецкіх рэспублік, якая пачала праводзіць усеагульнае навучаньне, да рэвалюцыі вучылася 56 проц. дзяцей школьнага ўзросту, а зараз ахоплена школьнай сеткай 91 проц. дзяцей да 8-гадовага ўзросту. Колькасць няшчыменных з 68,5 проц. у 1920 годзе знізілася зараз да 13 проц. і у гэтым годзе будзе праведзена ліквідацыя няшчыменнасці ўсіх грамадзян на ўзросце ад 8 да 45 гадоў. Кніжная прадукцыя Беларусі расце па колькасці пазваў: 1929 г. — 331; 1930 г. — 1556, 1931 г. — 2777; па тыражу 1929 г. — 2001 тыс. экз.; 1930 г. — 7503 тыс. экз.; 31 г. — 18521 тыс. экз. У Арменіі, дзе дзяржаўны ахоп дзяцей школьнай сеткай раўняўся 12,3 проц. пачатковай школа ахапляе 100 проц. дзяцей у гарадах і 74,4 проц. у вёсках. У Грузіі, якая мела ў мінулым 43 проц., у большасці паёнаў ужо у гэтым годзе будзе палова ажыццяўлена ўсеагульнае навучаньне дзяцей ад 8 да 11 год. Ва Узбекістане ў школах лічбазу колькасць вучняў дасягнула ў 30 г. 354880 чал., павялічыўшыся з 29 году ў 20 разоў (тэмпы вышэйшыя, чым у РСФСР). Агульная колькасць школ ва Узбекістанскай ССР з 804 у 1924-25 г. урасла да 2454 у 1926-27 г. і на 105 проц., прычым кірмачная школьная сетка дала павялічэнне на 362 проц. (з 561 да 2634). Колькасць вучняў з караных нацыянальнасцяў у 30 годзе даходзіць да 70,2 проц. (супроць 63 проц. ў 1926-27 г.).

У Таджыкістане 1931 г. маецца 1300 школ, якія ахапляюць 50000 дзяцей (павялічэнне ў параўнанні з пачатковым годам у 3 разы). А колькасць новых універсітэтаў? А колькасць ня проста вучняў, але тых, якіх вучацца імяна на сваёй мове? А такія культурныя мерапрыемствы як новы цюркскі альфавэт — гэта гіганцкая, цікавая справа, якой пачына значна больш займацца ўся савецкая грамада.

У нашу задачу не ўваходзяць прывядзенне такіх прыкладаў, — гэта павінна быць тэмай спецыяльнага дакладу. Ды ў прыкладах няма патрэбы. Ложныя і прысутныя можа прывесці дзясяткі і сотні прыкладаў, узятых з уласнага вопыту, з назіранняў у сваёй рэспубліцы. *Культурная рэвалюцыя развітваецца ня толькі ў раней адносна перадавых, але і самых запітых калісці народаў. Людзі растуць не па днях, а па гадах наш культурны ўздым перасягае ўражанне на кожнага пабочнага наглядальніка. Ці ж не з'яўляецца высока сымбалічным малянак туркменкі, узбэчкі, казачкі на трактары — на трактары, які ідзе на змену першабытным прыладам апрацоўкі зямлі, жанчыны на трактары ў Іраку, дзе калісьці была жаночая няволя, і дзе мы яшчэ чадаўна былі ў разгары барацьбы за звышнасць якой-нобудзь паранджы!*

## Будучыня нацый, будаўніцтва соцыялізму і нацыянальная культура

Гіганцкія дасягненні нацыянальнай палітыкі Леніна і Сталіна нісколькі ня знімаюць неабходнасці ўзмоцнення займацца нацыянальным пытаннем, а трэба казаць, што і да сучаснага моманту прыходзіць сустрэка з недаацэнкай нацыянальнага пытання і я недастатковай увагай да яго, і горш за ўсё, што часам гэта спрабуюць нават тэорытычн абгрунтаваць, падводзяць пад гэта якуюсьці „тэорытычную базу“, выпускаюць для гэтага якіясьці „ідэалогічныя абгрунтаванні“. Між тым, перад намі стаіць тут вялікая колькасць практычных задач і мноства недаволі распрацаваных тэорытычных пытанняў. Думамыся, што тэорытычнае падсумаванне нацыянальнай палітыкі і ў прыватнасці развіццё нацыянальнай культуры з'яўляецца адным з найбольш яркіх парадкаванняў правільнасці ўказанняў тав. Сталіна на адстаўныя тэорыі ад рэвалюцыйнай практыкі.

*Усеасаюнае аб'яднанне асіміляваў пролетарскіх пісьменнікаў павінна на сапраўднаму выхадзе ўсімі асноўнымі пытаннямі нацыянальнай культуры, без гэтага яко ня зможэ забяспечыць сапраўды інтэрнацыянальнае выхаванне пісьменнікаў усіх народаў Савецкага Саюзу.*

Якойжа будзе лінія нашага далейшага развіцця? У нас зараз спораў няма ніякай свабоднага росту усіх 150 народаў. У нас зараз маецца Саюз вольных і раўнапраўных рэспублік, прычым унутры іх вылучана шэраг нацыянальных аўтаномных вобласцей. У нас, далей, ня ўсе нацыі склаліся да Кастрычніка, — ёсць такія, якія складаліся у нацыі ўжо пасля Кастрычніка пад гегемоніяй пролетарыяту. Што-ж гэта адступленне ад пролетарскага інтэрнацыяналізму, адобранне нацыяналізму, развіцця ленінізму ці, наадварот, умацаванне міжнароднага адзінства працоўных, наступ на нацыяналізм, пераможнае правядзенне ў жыццё **прынцыпу бальшавізму?**

Ленін пісаў: „Мэтай соцыялізму з'яўляецца ня толькі знішчэнне рабродзенасці чалавецтва на дробныя дзяржавы і ўсялякай абасобленасці нацый, ня толькі абліжэнне нацый, але і злічэнне іх. І далей: „Надобна таму, як чалавецтва можа прыйсці да звышчэльнага класу, толькі праз пераходны перыод дыктатуры прыгнечанай класу, падобна гэтаму да няўхільнага злічэння нацый чалавецтва можа прыйсці праз пераходны перыод поўнага вызвалення ўсіх прыгнечаных нацый, г. зн. іх **свабоды аддзялення**“.

*У перспектыве злічэнне нацый, гэта наша мэта, гэта наш шлях, гэты злічэнне няўхільна, але якісьці волік расавы тэорыі, але замахаванне вялікадзяржаўніцтва, але соцыял-нацыяналізм выкрываецца там, дзе адмаўляецца вызваленне і росквіт нацый на шляху разлічэння і для гэтага поўнага злічэння. Ленінская пастаўка пытання ўсім*





„У питанні аб жыцці культур гэта супярэчнасць складаецца ў тым, што, з аднаго боку, мы самі вядзем вельмі вялікую інтэлектуальную выхавальную работу ў напрамку збліжэння паміж нацыянальнасцямі, умацавання іх братэрства, але ў той-жа час, мы вядзем так сама у поўным сэнсе вялікую нацыянальную работу, воляй-няволяй, якая аддаляе нас у пэўных адносінах адну ад другой аддаляе культуру адной нацыі ад культуры другой“. („Вестн. Ком. Акад.“ № 31)

Мне-ж думалася, што гэта сцвярджэнне г. тап. Дамагантайна мае пагрозлівасць, і ж нічым у адрысе форм ад вясця і недэфініцыі імя значаючай ролі змешчу. У гэтым. Дамагантайна мае супрацьстаяць з неарахуемым формулы тап. Стаіма аб разліку культуры, нацыянальных па фармах і сацыялістычных па амерыцы. І гэта неразуменне, вядома, у значнай меры грунтуецца на тым, што няма хатравай нястачы пэтытыва аб нашай што разумеенне нарэшце бярыцца ў адпаведнай меры гісторыі, канкрэтна. Аб якой нацыі ідзе гутарка? На чым шмат разлічва ідзе гэта нацыя? На якім стане імя і шмат іншых іншых дэфініц? Якая каясця стані на чале гэта нацыя, і на колькі момантаў і момантаў яе кіраўніцтва? У гэтым сцвярджэнні, аднак, былі былі тап, і не аб аддзяленні ці збліжэнні квітнеючых нацыянальных культур і іншых момантаў сцвярджэнне аб сідзе і стурнецы пралетарскага кіравання нацыянальнай культурным жыццём у сувязі з ходам і тым самым сацыялістычна будучыня. Што трэба ўважваць у вачах абавязання і кожнай нацыі і пралетарскі інтэрнацыяналізм ці пралетарская контр-рэвалюцыя, гэтым вынікам з пралетарскага аб аддзяленні ці збліжэнні. Хто каго?

Калі дакладна разумець сэнс вытунелення тап. Дамагантайна, тап. дамагантайна, што нацыя праца на разліку нацыянальных культур, тап. дамагантайна, якая дамагантайна іх разліку на шмат сацыялістычна нацыяналістычнаму ў той-жа час аддаляе адну нацыю ад другой. Гэта вельмі сур'ёзная рэч, якая знойдзена ў вачах пралетарскага кіравання нацыянальнай культурным жыццём у сувязі з ходам і тым самым сацыялістычна будучыня. Што трэба ўважваць у вачах абавязання і кожнай нацыі і пралетарскі інтэрнацыяналізм ці пралетарская контр-рэвалюцыя, гэтым вынікам з пралетарскага аб аддзяленні ці збліжэнні. Хто каго?

Вядома, формула г. тап. гэта формула абавязання нацыянальнай культуры, тап. дамагантайна, што нацыя праца на разліку нацыянальных культур, тап. дамагантайна, якая дамагантайна іх разліку на шмат сацыялістычна нацыяналістычнаму ў той-жа час аддаляе адну нацыю ад другой. Гэта вельмі сур'ёзная рэч, якая знойдзена ў вачах пралетарскага кіравання нацыянальнай культурным жыццём у сувязі з ходам і тым самым сацыялістычна будучыня. Што трэба ўважваць у вачах абавязання і кожнай нацыі і пралетарскі інтэрнацыяналізм ці пралетарская контр-рэвалюцыя, гэтым вынікам з пралетарскага аб аддзяленні ці збліжэнні. Хто каго?

Але і Сталін, вядома, што да кожнай нацыі адпаведна культурна, як і да кожнай нацыі, тап. дамагантайна, што нацыя праца на разліку нацыянальных культур, тап. дамагантайна, якая дамагантайна іх разліку на шмат сацыялістычна нацыяналістычнаму ў той-жа час аддаляе адну нацыю ад другой. Гэта вельмі сур'ёзная рэч, якая знойдзена ў вачах пралетарскага кіравання нацыянальнай культурным жыццём у сувязі з ходам і тым самым сацыялістычна будучыня. Што трэба ўважваць у вачах абавязання і кожнай нацыі і пралетарскі інтэрнацыяналізм ці пралетарская контр-рэвалюцыя, гэтым вынікам з пралетарскага аб аддзяленні ці збліжэнні. Хто каго?







тура інтернаціональна ніколи не з'являється культурой без національної, що ми ідеєм і приходим до зближення націй, але що сенс являється ми далеко не з'являємо національної форми культури. Але національна культура нічого не представляє реакційної утопії аб усіх приміраючої агуды національної культури, яка злучає у адно ціле усіх громадян адної нації, у протівству усім громадянам іншої нації, різниаць татім чынам, гэта дараває з'яваць ад асноўнага і ўсеакрасьляючага значэння класавай барацьбы, якая падзяляе чалавечства не па прынцыпу національных адзнак і розніц.

Але у той-жа час, з'яваць ад рэальнага значэння національнага пытання, ад розніцы мовы, быту, культур, психолёгіі, ад неабходнасці з'яваць печнаць соцыялістычнае развіццё ў національных формах—азначае лідь вад на млын шовіністычных элементаў,—ізноў такі, як мясцовых, так і вялікадзяржаўных, паўтараючы старыя памылкі Р. Люксембург, К. Радэка, Н. Бузарына.

Развіццё культуры, національнай та форме і пролетарскай па змесце, вядзе да аб'яднання пролетараў усіх націй і да ўсё большага „аддалення“ іх ад „свайх“ буржуа.

Іменна такое развіццё культуры можа гарантаваць пролетарыату ролю авангарда і гегемона у адносінах да усёй масы працоўных да барацьбы супроць недабіткаў сяроднявасця, супроць рэшткаў і зародышкаў капіталізму. Іменна такое развіццё культуры з'яваць печнае ўцягненне ў соцыялістычнае будаўніцтва мільянаў калісці прыгнечаных, эксплуатаемых, забітых. Іменна толькі такое развіццё національных культур можа прывесці і прывядзе нас да аднаго чалавечства комуністычнай грамады. Іменна такое развіццё нацыя і національных культур спрыяе выравнасці класавога размежавання і класавай барацьбы супроцьстаўляючы класы там, дзе некаторыя хацелі-б супрацьстаяць нацыі ва ўгоду „свайей“ буржуазіі. Вось, як разважаў О. Бауэр, яшчэ да вайны:

„Хоць паміж ангельскімі і нямецкімі рабочымі і існуюць пэўныя зносіны, усё-ж далёка не нагэтулькі цесныя, як сувязь паміж ангельскім рабочым, і ангельскім буржуа, які жыў у адным і тым-жа горадзе, які чытаюць адны і тыя-ж газеты, адны і тыя-ж плякаты, які ўдзельнічаюць у адных і тых-жа політычных падзеях і справах спорту, які нярэдка ўступаюць адзін адным у зносіны, калі ня проста дык укусна, праз рожныя пэярэдыкаў паміж капіталістамі і рабочымі. Мова з'являецца зброяй зносін. Калі-б паміж ангельскім і нямецкім рабочым існавалі больш цесныя зносіны, чым паміж ангельскім буржуа і ангельскім рабочым, дык агудную мову павінны мець не ангельскі буржуа з ангельскім рабочым, а ангельскі рабочы з нямецкім рабочым. („Національныя пытанні і соцыял-дамократыя“, стар. 116)

Гэтая теорыя, якая азадава падрыхтоўвае і апраўдвае здраду інтернацыяналізму пачынаючы II Інтернацыяналу ў 1914 годае. Гэта теорыя,

„Але злучнасьць і адзіства нацыі падае ня толкі дзякуючы рас-  
сяленьню. Яно падае яшчэ інутры дзякуючы абстрактнаму класавай  
баральбы. На першых стадыях капіталізму яшчэ магчыма гаварыць аб  
„культурнай супольнасьці“ пролетарыату і буржуазіі. Але з развіцьцём  
буйнай індустрыі і абстрактным класавай б. рацьбы „супольнасьць“  
пацянае таяць. Нельга сур'ёзна гаварыць аб культурнай супольнасьці  
гэпій, ктлі гіспадэста і рабочыя аднай і тэй жэ нацыі перавезаюць рэ-  
міды ад іх ад іх. Аб якой „супольнасьці дэсу“ можа быць гутарка,  
калі б. р. выліз праце ваіны, а пролет р. ат зьявіліце „воіну в йе“?  
Ці можна з такіх сур'юццэлегіх эле зьлізу прывізіты ад іх артані  
жыць памж класамі нацыяналізм, сакі?“ Ці ж можна пасыла іста а  
гаварыць аб адзістве дзех часоў нацыі. У нацыянальна культурную су-  
польнасьць?”

[illegible][illegible]



Вирішення питань хліба, солі, національної культури цілком, у кінчатковим вигляді, вирішено і виражені в гатага питання у а ульним бадясе класових сіл у країне. Мы ўступілі ў перыод соцыялізму. У бягучым годзе пятаці, у же трацім і рашаючым годзе, мы дабудуем фундамент соцыялістычнай эканомікі. З пункту гледжання унутраных суадносін сіл пытаньне аб перамоце соцыялізму ўжо вырашана і забяспечана і гістарычна вырашана і пытаньне аб некапіталістычным развіцці калісь самых адсталых нацый—мшучы капіталам, яны ідуць проста да соцыялізму пад кіраўніцтвам пролетарыяту, іе гэта ніколі не азначае магчымасці проста ўзяць і адкінуць пытаньне хто-каго.

Ня гледзячы на нашы рашучыя і рашаючыя поспехі, класавы вораг няўхільна працягвае змагацца за свае вырашальныя пытаньня хто-каго. Мы яшчэ знаходзімся ў паласе абвостранай, класовай барацьбы, і ў самых новых, тонкіх і вышуганых формах! барацьбы, якая прыкметна абвостраецца ў прамысловым і ў гатаге культуры, барацьбы тым больш цяжкай, чым слабейшая пралетарская праслойка ў данай країне. У гэтых умовах няма ніякіх падстаў да паслаблення ўвагі да нацыянальнага пытання. Рэканструкцыйны перыод нічоў ня вынімае з усеагульнага пролетарыяту занятца нацыянальным пытаннем. Так, Сталін на XII з'ездзе партыі так вызначыў яго класавы змест: „У чым класавая сутнасць нацыянальнага пытання? Што такое класовае нацыяналізм? Класавая сутнасць нацыянальнага пытання ў тым вызначалі ўзаемаадносін—я катэ і аб нашай абстаноцы, сарацкай—у вызначалі ўзаемаадносін паміж пролетарыятам былой дзяржаўнай нацыі і сялянствам былых прыгнечаных нацыянальнасцей. Тут мы маем сярэву і пытаннем устанавлення правільных узаемаадносін паміж пролетарыятам былой дзяржаўнай нацыі, які ўзяў сабой найбольш культуруны і паласу пролетарыяту усей нашай федэрацыі і сялянствам, пераважаюч большасці сялянства нацыянальнасцей калісь прыгнечаных. У гэтым класавая сутнасць нацыянальнага пытання“.

З гэтага пункту гледжання, натуральна, на ны тэмпы калектывізацыі і індустрыялізацыі становяцца перад намі ў якасці асновы тэмпаў далейшага замяшчання абліжання нацый. Але, можа быць, іменна гэтыя тэмпы вызначаюць нацыянальнае пытаньне ў рэканструкцыйным перыод? Можна быць, калі мы паспяхова вырашаем задачу пераходу сялянства на раўні соцыялістычнага шляху развіцця—тым самым ужо абгрунтаваны да адхілення нацыянальнага пытання хоць-бы, напрыклад, расійскім пролетарыятам.

Але, папершае, нацыянальнае пытаньне ня зводзіцца да сялянскага пытання падобнае з'вяздзеньне сьведчыла-б аб яўным і грубым спрамяленні праблемы больш складанай і усебаковай. і, падругое, поспехі соцыялістычнага будаўніцтва і большавіцкія тэмпы з'вязаны



у правітвом, на томі у міркум, але і у будучині вирішальні у науковій питання і увага до яю.

Спроби „завищія“ на злочинного питання у більшій частині зазна-  
ють шовіністичну агресію у минулим владакдержавній нації, а то  
часами і провакацією класового пера у калісіі зривочанай нації

Націоналізми нігілізм, якім часта нятій дум інш. зодержи, варом  
ліній наших партій. Навроста да націоналістичної протекції і насамушніке  
наб'ю не д'є патенту на інтернаціоналізм. Інтернады ніколи не закла-  
ч'ю на умови і зв'язані на практиці партійна курсу на  
умови націй і розвит їх культури на широкім шляху суверенітету  
соціалізму. Інтернаціоналізм закладається у бар'єри супроти націона-  
лістичного анімізму, як гало, ний и брєські, і супроти мяснотих на-  
и амау. Інтернаціоналізм закладається у бар'єри супроти націоналізму,  
які часта зовулення міскавиниєм бар'єри супроти націоналістич-  
ні політики партій, и іннадеом: такі закінчани п'ялік-двиржуник, як Вага  
яля, таксама прикрывауся нігілізмом.

Я, моу, стоїрацэнтны інтэрнацыяналіст і насяляюць мне з высокага дрэня на усякія там нацыянальныя пытанні. Трэба проста казаць, што гэта раманавыя нахалства і нахалства доказ незлічэнных ілюстрацый інтэрнацыяналізму і эдукванасці над тым, дзе мы і нахаліліся да нахалства быць інтэрнацыяналістам у практыцы нашай штодзённай работы, дзе мы і нахаліліся доказ таго, што трацкісцкі тэарэтык Чэкава выступаў на справе саўдэкапіталістычных алемістаў, якія засталіся ад мінулых часоў, якія ждалі аднаго калішняга дзяржаўнага кадраўнай расіскай нэцкі. Іночы гэтым алемістам у пераходны момант на руку разжыбыты нацыяналізм, у гэтым апус і падабыта глыну, скажам, як выступаўні ў арыянскай ахрышці, у гэтым

Г. Шкурупій не парачаць супроць нацыянальнай культуры і наці-  
ональнай літаратуры — «па колькі яшчэ ня ажыты нацыяналізм, гэтыя  
пачасткі наставства маюць гоўдзіе права на „смаганні“ значыць раз-  
вінне нацыянальнай культуры і увага да нацыянальнай формы гэта  
уступка на будучыць, гэта — набажлівасць старшага у адносінах да  
маладых, гэта — фалсіфікацыя перароснага нацыяналізму у адносінах да  
тых, якія яшчэ ня ажылі нацыяналізм. Шкурупій можа пераконана што сн-  
бля, моўна ўжо перарос, і гэта яго уніжэнасць малікіс у нас і  
ўна денасць у тым, ці-ж здолее калі-не ўдаць Шкурупій дарасці да  
бальшавіцкага інтэрнацыяналізму. Зразумела, што яго нацыяналістич-  
еская дэкаляцыя дзешыць іменна тых, хто стаць за навалянаўсін  
„Інтэрнацыяналізмам“.

Надаючи цей характерна, што у галіні національного питання асабліва зближують правля, „левия“ ухилисты, асабліва викриваючи їх олігархістична сутність. Больш того: у галіні національного питання



ія було вимагана питання аб падрыхтоўцы нацыянальных кадраў? Ці з галіны нам яшчэ больш блізкай — ёсць такія тэатральны крытык і драматург Глебаў, які тым іх лічыцца валат тэорэтыкам.

Гэты Глебаў некалькі раз выступаў па пытаннях нацыянальнага тэатру, у тонах недапушчальнага *захвальвання усіх нерасійскіх тэатраў, захававання, са якім хавасцун барскае пахлопванне на плячу, захвальвання*, якое характарызуе сыстэму правядзення Олімпіяды тэатраў.

Я лічу не адным простым сказаць, што на гэтай Олімпіядзе, з боку ня толькі Глебава, але і з боку большай часткі нашых тэатральных крытыкаў, было праяўлена зусім недапушчальнае захвальванне, звязанае з гэтым сілым барскім пахлопваннем на плячу (воплескі). Характэрна што гэтакі захвальванне было адначасова і няўхільна да змазвання хаялаў і пародыям, якая інтэнсіўна разгортвалася па ўсім тэатральным фронце, *ва ўсіх рэспубліках Савецкага Саюзу.*

Той быў у крытыцы самі „інтэрнацыяналізм“. Вось моё, якія мы добрыя, што нам расійскі тэатр, прыехалі тэатры з іншых рэспублік і вось як мы іх добра спатыкаем! А на самай справе, інтэрнацыяналізму гут няма і на іх, а вялікадзяржаўнай брыдоты хоць адбаўліць.

Ці яшчэ прыклад: толькі што вышла кніжка: „Мастацкая культура савецкага ўсходу“ (выд. „Акадэмія“, 1931 г.). Гэтая кніжка ўяўляе сабой самае вульгарнае ўваскрэшэнне буржуазнай канцэпцыі пра Усход наогул і пра Захад наогул. Гэта па сваёй сутнасці кніжка формалістычная. Тут і тутаркі няма пра класавую барацьбу у мастацтве, як не гаворыцца у ёй аб класавым характары мастацтва наогул. Эмоцыянальным стрыжнем усіх разважанняў адносна нацыянальнага мастацтва, з'яўляецца ўсё тое-ж самае барскае здыўленне і пахлопванне: вось, моё, якія малыя і якія адсталыя народнасці, а глядзіш у іх усё-ж такі цікавае мастацтва. Адзінае сацыялагічнае абавязанне, да якога ўхвільваюцца аўтары, гэта развядзенне мастацтва на мастацтва „вышэйшае“ і мастацтва „народнае“. Ці варта крытыкаваць падобную „сацыялагічнасць“? Прыкладу толькі адно разважанне нейкага Зумера пра ўсё развіццё мастацтва Азербайджана. Гэта ў канцы артыкулу — найбольш, так сказаць, лірычна-ўзнятае месца ў разважаннях Зумера: „Старая культура дэнацыяналізавала вярхі, расшчапляла мастацтва на панскае і мужыцкае, вызначала з гары пачатковы адносіны да няшмелага саматужніцтва“. Новаму мастацтву Азербайджана, якое развіваецца пад знакам нацыянальнага адраджэння, патрэбны ўлічаны вопыт і гэтага мудрага, у сваёй прастаце нізавога „мастацтва“ (стар. 102).

Аказваецца, што асноўны грэх старой культуры, таксама сваясаблівая фармулёўка, як нібы „старая культура“ была чымсьці адзіным, у тым, што яна, гэтая старая культура расчэплялася на панскую і мужыцкую. Сябе атрымліваецца такія, вось, моё, у мінулым была класавая











Я ліччу гэта паграбным зрабідзь у прыватнасці і дзеля таго, што ў нас маюцца спробы здымаць пытаньне аб вялікадзяржаўным шовінізьме, як аб галоўнай небяспечы. Прычым гэтыя спробы ня ўсе проста і груба могуць быць выкрыты, некаторыя з іх вельмі старанна маскуюцца.

Падобную адносна хітрую тэорыю ўтварыў, напрыклад, П. Іонаў. Гэтай таварышу не шанцавала і не шанцуе ў галіне распрацоўкі культурных пытаньняў — у свой час ён быў у бухарынскай школе, аднаўляў «лісавысьць» культуры, прапагандаваў тэорыю культуры грамадзка-эканамічных формацый з 120 процэнтай адданасцю Бухарыну, крычаў аб замёрзлым клясавым барацьбам і г. д. і т. п. У свой час мы напастаўлялі яго разьбілі, але гэты урок не пашоў яму на карысьць, і пры абмеркаваньні нацыянальнай праблемы ва ўмовах рэканструкцыйнага перыяду Іонаў зьявіў наступнае: калі «левы» ўхліў у большасці выпадкаў уяўляе сабой нішто іншае, як маскаваньне «левай» фразай вялікадзяржаўніцтва, дык правы ўхліў зьяўляецца скатваннем да выражанага нааўнага нацыяналізму. Для «левых» і нацыя і нацыяналізм — культура, гэта мінулае і перажытае. Для правых нацыя і нацыяналізм — культура, — наадварот, апошняя і вышэйшая ісціна («Заря Востока», 14-ХІІ 25 г.).

Моў, ухліў да мясцовага шовінізму — гэта правы ўхліў, а ўхліў да вялікадзяржаўнага шовінізму — гэта левы ўхліў, а які ж ухліў галоўны? — Правы! Значыцца, галоўная небяспечка не вялікадзяржаўны, а мясцовы шовінізм. Гэта так, гэтак і шуканьне разьвіжыньне тут няма сапраўднага вызначэньня сацыяльнай базы таго ці інш. ухліду, тут дурнаватая дзіцячая гульня ў такія вызначэньні. Бо іменна тут, па сутнасці справы, якраз пазарыцца, недаціньваюцца, непранільна характарызаваюцца тыя класавыя сілы, якія могуць стаць як так званым «левым» і так званым правым ухлідам у галіне нацыянальнай палітыкі. Іонаў наогул ня ўмеў разьбірацца ў аямсёць тэрміну «галоўная небяспечка» — увесь час аддаваў, што ён разьвіжыць аямфатычна: моў, ні галоўную небяспечку 70 проц. удараў, на «галоўную» 30 проц. Гэта зноў такі тэатр сама гудзіць у палітыку, якая аднаўляла няумныя разьбіраньні і пастаючы тым гадзіня для таго саюму наогул, у няумныя пастасавалі гадзіня палітыку да кожнай нацыянальнай палітыкі, наамяньне разьбіраньня у тым, што напрамак галоўнага агню, які накіроўвае партыя, выплывае з аямфату сапраўднага становішча.

А калі так радзіць да пытаньня аб ухлідах, дык дадам падцьвердзіцца пранільнасьць партыйнай лініі ў напрамку галоўнага удару супроць вялікарасійскага шовінізму, галоўнай небяспечкі, што зусім не адзначае якога-небудзь паслабленьня барацьбы супроць мясцовых шовінізмаў. Об'ектыўна разьвіжыньні Іонава ўключаюць сабой спрому зьмякчэньня барацьбы з расійскім вялікадзяржаўніцтвам, і, натуральна, што такая спроба павінна спаткаць рашучы адпор, з боку ўсёй нашай усеапаўскай арганізацыі і ў першую чаргу з боку саміх расійскіх камуністаў. Трэба проста

сказав, що на літературним вучастку ідеологічного фронту, ми, російські комуністи займалися геть да гетьга часу мені не даєтк ва, чым надома, нярада затрутилі бараби ду нашых татарини оу у инш. республиках супроць іх мясцовага шовінізму.

### Місцовы шовінізм і яго стык з нацыянал-демократамі

Мисловы шовіністи, зявляючыся вельмі часта реакцыя на шовінізм росіян, вт чимых класнае бараньня, яким зориз адбываеца, яўна пакрышчыли, их противе вышай неже кайську класоваг ворана, плаю класоваг ворана як і у прымитивній і аслабіза добри чиме пажирствоувань у свайх интэресах цесак, у реакцыю на рэпрімі расійскага вялікадзяржаўства. Не выадкова, што ўхілы ад генеральній ліній партый ў саюзных республиках ачалаь заусёды спалучаюцца з ухіламі у галіне нацыянальнай політыкі.

Гаворачы пра велі адзяржаўны шовінізм, мы ўжо адначалі, на тое што настрої комуніста-вялікадзяржаўца змышлюцца з настроїмі зменьавехавца, ці контр-революційнага аміграцта. Калі гетарка ідае аб мясцовых шовінізмах, ды і тут трэба констатываць ересте, е яраст сьмеле націналістичных ухілау у нацнай партый з націнал демократическі контр-революційнымі організаціямі, і далей, з націналскай аміграцій за мечами.

На жаль, наш агульны друк, аддаючы пэўную ўвагу расійскай аміграцыі, ачалаь цалкам не згадывае аміграцыя і грузінска, цюркская і г. д., а між тым на гэтую націналскаю аміграцыю імтэрьялістичныя крайны п'якладаюць вялікія надзеї пры падрыхтоўцы плянуу інтэрвенцыі.

Асноуная пога, якая характарызуе усю агульную націналскаю аміграцыю—гэта нічым неамааскаваины зусім зоологічны націналізм. Вось, напрыклад, у грузінскім аміграцкім журнале „Тэтры Герогі“ пішуць аб расійскім народзе—расійскі народ изогза і у цалым наступілае. „Расійскі народ ніколи не досягне вышайшай цывілізацыі, далей жадуюк яго ідаалы не ідуць. М'омакофскі націнал расійнаў п'яксьмі, лабойтрамі і хамтмі. Падобны народ не моча мець якую-небудзь культураасць. У наступных №№ мы абсудитум, што расійскі народ сапрауды цалкам пазбаўлены ўсялякэй цывілізацыі, і, калі выпадішыя пласты расійскага народу і засволі што небудь, то толькі д'якуючы насьледванню шымак капіравання“. „Вы дзеці і прадстунікі той частки націналска-аітэрп'унай Грузіі, якая прадавала сваю блізкаушчыну за чыны і помалы, за аполеты прыстава ці стражніка, ці на мышленье хуліганау П'якханава Чарнова—Леніна і за інтарасы расійскіх політычных партый“.

Гэта сапрауды зусім зоологічны націналізм да агошній ступені азьвяраўшых людзей. Але вядома, што падобныя разважаньні не зьявляюцца выключэньнем. Можна прывесці вялікую колькасць зусім аналогічных прыкладаў з журналаў ня толькі грузінскай, але і цюркскаяй.

армянської і інших національних еміграцій. Наприклад, у татарській журналі «Миллі-юл» пропаганди єдина єдина ідея аб необхідності утворення великої пантюранської держави якої повинна належати уся Волга, увесь Урал, уся Сибір, яка буде блакитною, з одного боку з цюркськими республіками Східної Азії, а з другого разам з їми орієнтована на Турцію. При чому у гетьому журналі друкуються не тільки артыкулы на гетьому темі, але навіть і вершы.

У гетьому виданні не одна національна еміграція не змучилася хоч трохи боліти і страждати. Затрималися тільки на разважаннях не безвладного Ною Жорданія, які на практиці раду гетьому стави на чале і зараз стави на чале грузинського меншарізму, викликаючи у неких рых навіть падебінась північ пашани. Вось, моу, глядаєце, які ідейні чалавек, тільки год видіє одну і тую-ж лінію, яка витаманася і у винищюває перакопанася! Пядаїна, аднак, стала відомим, што, у дзейнаєнні гетього сівалового Ною Жорданія були такі моменти, чого-б ти зусім не хареу бачиць публікациним у друку. Я кажу, аб викривіє сувязі Жорданія з царською ахраркай. Лінія паважнага чалавек азнайшла у факте сувязі з царською ахраркай своє капітковає ідейнає заарачиває. Геть Жорданія, у журналі «Проматей» — аб'ядианым органе Закавказької амірації написав артыкул над об'єктына гістарычнай гетьою назукова-даслідкай назвай «Староніа расійскай гісторыі». Філізофія гісторыі істутная: Вось жыла-была Маскоўская Русь. Країна гетьою была неупарадкаваная, не наладжаная, у дастатковай меры неаджайная, і для того, каб скласіся, была примушана у свой час прыклікаць варагау. Пасяля звышуся Пётра I, паспрабаваў у якасьці агента аўропайцаў аўропайцаць Пецярбург, Пецярбург супропаставілі усеі Маскоўскай Русі. Істутная дата Кастрычнікавая рэвалюцыя. Кастрычнікавая рэвалюцыя была паўстаньнем Маскоўскай Русі супроць Пецярбургу Кастрычнік, моу, гэта сьць нішто іншае, як раніш Старой Маскоўскай Русі, як скіданьне чужацкага для расійскага народу аўропайцаваньня, як перамога тэй анархії, да якої, моу, па сваёй прыродзе няхільна цягаець той самы расійскі народ, характарыстыку якога у журнале грузинскіх фашыстаў мы ўжо чулі.

Жорданія піша: «Другая Расія карыстаецца гетьым, каб паўстаць у Кастрычнічку. Гістарычная дуэль заканчваецца паражэньнем Эўропы з усеі яе Пецярбургскай працай і аднаўленьнем Маскоўскай Русі з яе політычным і эканамічным гвалтам. Расійская грамада, у якасьці агітуйнай політычнай сілы, арганізаванай і здольнай кіраваць сабой, больш ня існуе».

Вывады зусім ясны. У пачатку гісторыі маскоўскай Русі былі варагі і зараз патрабны варагі для таго, каб у гьтай краіне шырокай, бататай і неупарадкаванай утварыць адпаведна аўропайскі рэжым. Ясна, што гьтая філізофія гісторыі зьяўляецца ні чым-іншым як гісторыяй філізофіі



інтерв'ю, як пидрыхтоўкай ізаолёгічнага апраўданья інтерв'ю, простаї пропаганды неабходнасьці інтерв'ю.

Уся „нацыяналізная“ эміграцыя, у тым ліку і грузінскі меншавізм толькі і жывуць з падачка ад вайсковых арганізацый, якія падрыхтоўваюць інтерв'ю. І не выадкова, што тая частка Заходня-Еўропейскага капіталістычнага друку, які зьяўляеца інакш агентурай імперыялістычнай ваяшчыны, якая падрыхтоўвае інтерв'ю, аддае шмат увагі нацыянальнаму пытанню, у нас у Савецкім Саюзе, граючыся моўкі, ёсць педэда, каля нашых вялікіх посьпехаў і найвялікшых дасягеньняў у гэтай галіне, і, перацягваючы найменшыя педэдапы ці промахі у той ці інш. Савецкай рэспубліцы.

Зьменавехавства было ня толькі расійскай зьявай, — зьменавехавства у сваясабоднай форме мела месца амаль ва ўсіх рэспубліках Савецкага Саюзу. Пры чым, у тых рэспубліках, якія былі калёніі парызмаў у той ці іншай меры ўциснуты, там зьменавехавства насіла выражана-нацыяналістычны характар дапушчэньня думкі аб тым, што можна будзе выкарыстаць Савецкую ўладу ў данай рэспубліцы для буржуазнага нацыяналістычнага разьвіцьця у данай нацыі.

Падобна, як проф. Усталау, разьлічваў на тое, што гаворачы аб інтэрнацыяналізме, бальшавізм выканае функцыі зьбіранья і захаванья адзітай педэдаўнай Расіі, падобна рабілі стаўку украінскія, беларускія і іншыя. Усталавы ставілі стаўку на наступнае перараджэньне Савецкай ўлады, на наступны адзверны адход ад політыкі інтэрнацыянальнага зьлічэньня, на пухілыя рост дзяржэўнага значэньня нацыяналістычнай інтэлігенцыі. І падобна ж, як разьгортваньне соцыялістычнага будаўніцтва ў нашай краіне, політыка выкарчэўняньня карэньняў капіталізму і ліквідацыі кулацтва як класу штурхнула ня толькі пролэтарыю, але і меншавікоў, на шлях простаї падрыхтоўкі інтэрв'ю, падобна ж і нацыянальнае зьменавехавства шпарка прайшло шлях ад нацыяналістычнага да ягонага нацыяналістычнага, да ўсё больш выражэньня сучаснага інтэрэсам падрыхтоўкі інтэрв'ю і супроць Савецкага Саюзу і да ўсё большага нацыяналістычнага буржуазна-хулацтва супроць савецкай соцыялістычнай праграмы.

Невыпадкова за гэты час мы выкрылі такую арганізацыю як СВУ на Украіне, як групоўку рэду былых беларускіх міністраў, як султан-галіеўшчыну ў Татарах і інш. падобнага тыпу групоўкі амаль ва ўсіх саюзных рэспубліках.

Трэба азначыць, што амаль усюды гэтыя контр-рэвалюцыйныя нацыяналістычныя групоўкі мелі сваю агентуру ў радах нашай партыі а султан-галіеўшчына, напрыклад, амаль цалкам складалася з камуністаў.

Розныя рэспублікі, розная абстаноўка, сваясабодныя гістарычныя шляхі разьвіцьця і амаль усюды адны і тыя ж ідэі, адны і тыя ж уста-











Таа. Наумаў, робячы даклад аб султан-галіеўшчыне ў Комакадэміі, пры гэтым надаючы выклік факт гутаркі Султан Галіева з буржуазным джорскім нацыяналістам Валідавым, які знаходзіцца зараз у эміграцыі. Высвятлілася, што Валідаў проста казаў Султан Галіеву, калі той звярнуўся да яго за дырэктывамі аб сваіх далейшых паводках, што, моў, Галіеву, крыху атрымаў пасыпашку з пераходам да бальшавікоў, што яшчэ ня ўсё было стрыжана, што ісці на такі крок можна і павінна было толькі ўжо ў апошні момант. Султан Галіев — гэта простая агентура класавога ворага, — маюцца і такія!

Але ёсць і людзі суб'ектыўна ня кенскія, людзі, якія ніколі не з'яўляюцца простаі агентурай класавых ворагаў, людзі, якія жадаюць быць камуністамі, але аб'ектыўна на справе, якія змешваюцца з нацыяналістамі — контр-рэвалюцыйнымі элементамі. З гэтага пункту гледжання нельга знайсці лепшага прыкладу, як гісторыя Хвалёвага на Украіне. Шы парты прыпамінаць ат таварыш Хвалёвага? (галасны «парты, просім»).

Я спынюся толькі на некаторых момантах. „Дзеці Эўропы, прэч ад Масквы“, вось яго цэнтральная ўстаноўка. Хвалёвы пытаецца ў сябе: вось наша украінская літаратура пачынае ісці па ўласнаму шляху развіцця, на якую-ж з сусветных літаратур, яна павінна ўспянуць, і Хвалёвы адказвае: „У кожным выпадку не на расійскую. Гэта рашуча і без усякага гаворак. Ня трэба змешваць нашага політычнага саюза з літаратурай. Ад расійскай літаратуры, ад яе стыляў украінская павінна пачаць, як мага хутчэй ушкідаць, ідэі пролетарыяту нам і без маскоўскага кіравання вядомы. Наадварот, гэтыя ідэі, мы, як прадстаўнікі маладой нацыі хутчэй адчуем, хутчэй выведзем у сааднапедныя вобразы. Наша арыентацыя на Заходня-еўрапейскае мастацтва, ня яго стыль, на яго прыёмы“.

Тут перш за ўсё гіданне ў вочы наірабаванне ня злучэння політычнага саюза з літаратурай. Што гэта пучыгарнае жаданне адрынуць культуру ад політыкі? Ёсць і гэта і гэта з'явілася з'явілася, з пераацэнчэннем самабытнасці украінскага нагоды, а ідэя яго масыянаства, што вырабляе прынцыповыя у разважаннях аб тым, што, хоў, Украіна — маладая нацыя, хутчэй адчуе і глыбей выкажа ідэі пролетарыяту, чым маскоўскае мастацтва. Няма сабеу крытыкаваць пастаноўку пытання аб маскоўскім мастацтве і аб заходня-еўрапейскім мастацтве наогул, без класу. А характарыстыкі, без вызначэння этапу іх развіцця, без ёмкня арытычна вылучыць адно і адкінуць другое. Але на сутнасці справы ў гэтых разважаннях Хвалёвага хапаецца найвялікшае нявер'е ў магчымасць развіцця украінскай літаратуры, — быццам даная літаратура развіваецца шляхам арыентацыі на якую небудзь іншую літаратуру, нібы гэтая арыентацыя вырашае ўсё, нібы сутнасць справы не ў сацыяльным асяроддзі, якое фармуе гэтую літаратуру і не ў яе ідэйных



установках, але ў орыентацыі на Маскву ці Заходнюю Эўропу. Сам Хмылёвы заявіў: „Вы пытаецеся, якая Эўропа? Бярэце якую хочаце, мінулую, сучасную, буржуазную, пролетарскую, вечназвычайную“. Гэтым разважаньнем Хмылёвы датыкова выглядаючы клясавы сапе супрацьстаўленьня Масквы і Заходняй Эўрапейскага кіраўніцтва. І чым больш Хмылёвы гаварыў аб якой хочаш Эўропе, тым больш выразным стала яго імкненьне орыентавацца на культуру буржуазную супраць культуры пролетарскай.

Цікава, што орыентацыя на Эўропу пачаўна спалучалася і пераходзіла ў Хмылёва і надзею на ідэалістычнай адзінкай усяго захаду з пратэстаўным і малачасовым рэчым аб азыдзім рэжыме. Хмылёвы пісаў: „Заходняя ідэалістыка на ўраўняў ідзе да стану дэхоўнага імпатэнтнага. Тэ, калі ідэалістыка, яе ханіла толькі на дэпартацыі. Менавіта вярнуў, калі Эўропа ідэалістычна рэжыме свёго слаўнага гісторыю“.

„Рядкія пачаў ама, — сёння ўсё на ўсходзе“ патэтычна дэкламаваў Хмылёвы, дэманструючы нямецкае пераважнае сямейнае асманта, няважэлівае буржуазнае канцэпцыі Захаду і Усходу, як такія, Захаду і Усходу супрацьстаўляемых адзін аднаму. Але Хмылёвы ня проста супрацьстаўляў Усход Захаду. Не, гінучаму Захаду Хмылёвы супрацьстаўляў масынскую рэлію Украіны: „І пры чым жа тут Украіна? А пры тым, што апазіцыя адраджэньне ідэалістычна абязана і большага і пры тым, што сабадныя культуры большага можа ярка праявіцца толькі у маладых Савецкіх рэспубліках, і ў першую чаргу пад блакітным небам наўднёва-ўсходняй рэспублікі комуны, якая заўсёды была арэнай грамадзянскіх сумняшчак, ікая узгадвала ў сваіх буйных станах тып рэвалюцыйнага канквістадора“.

Сам Хмылёвы, пасля пачага адраэку часу, так ахарактарызаваў ідэальную сутнасьць свайго ўхду: „Хмылёў“ гэта тэорыя барацьбы супраць КПСЭ, якая (тэорыя) ўтворана пад уплывам ідэалістычнай украінскага вяртучага фэліцызму, пад уплывам ідэалогіі таё урбанізаванай украінскай буржуазіі, якая лятучы стваріць вялікую імпэрыялістычную дзяржаву“.

Гэта было сказана ў асноўным правільна хоць і ў гэтай формуле і выпаў украінскі кулак, які меў вельмі істотныя адносіны да аформленьня таго імпэрыялістычнага ўхду, які быў у КПСЭ ў форме „хмылёвага“ ці ў форме „шумскіза“. Але ня глядзячы на тое, што нават таё Хмылёвы сам ужо аддаў пад разкую публіцыстычную крытыку свайго мінулага памылкі, намі мала зроблена для таго, каб вопыт барацьбы з хмылёвамі зрабіць адабыткам нашага ўсесаюзнага пролетарскага літаратурнага руху.

Вельмі артыкулы і выступленьні Данцова, параўнаў іх з артыкуламі і выступленьнямі Хмылёвага, вельмі часта выніаюць розьніцы.

Стык паміж нацыяналістычнымі гэтамі і міжяналістычнай контр-рэакцыяй у навунасыр, інакш і быць ня можа — гэта закладзена ў аб-станоўцы абвостранай класовай барацьбы.

У такіх выпадках маля простага супрацьстаўлення нацыяналізму інтэрнацыяналізму. Не, трэба аглядацца і выкрываць класавы змест такога ці іншага нацыяналістычнага чыла, ставічы дэійскае пытанне: „куды продзёт“ гэму выгада. Пры гэтым ад нас патрабуюцца і найвялікшая беразлінасць і найвялікшая ідэйная няпрымірымасць, якія адзін аднаму не супярэчаць. Пры кожнай праяве нацыяналістычных ухілаў, ці нацыяналістычных настрояў мы павінны выкрываць і паказваць ня толькі куды растуць гэтыя ухілы і настрэі, але і адкуль яны растуць, але і чым яны харчуюцца. Ці ня цісне што-небудзь у нас саміх, — адрабываючы буржуазную фону супроць пролетарскай дыктатуры і класую аге-нтуру класавых ворагаў ад таварышоў, якія памыляюцца, але можа быць якія шпрабуюць рэакцыю на тых ці іншых неперажываных у тым расі-скага вялікадзяржаўніцтва. Апраўдваць нацыяналістычныя памылкі і за-кога паходжаньня няма ніякай патрэбы, вытрыманы большавік здолеў та-большавіцку, па інтэрнацыяналізму, та-пролетарску рэагаваць на правы расійскага вялікадзяржаўніцтва. Але гутарка і ня ідзе аб якім-небудзь апраўданні падобных памылак. Гутарка ідзе аб самай няпрымірмай барацьбе з імі, зьвязанай, вядома, а адназначаннем на наш бок усіх тых, якія хітаюць, якія пугаюць быць карыснымі справе будаўніцтва сацыялізму.

У шмат нацыяналістычнай культуры шматліва адрабываюцца нацыяналі-стычныя чылы. Іменні тут класавы вораг спрабавалі нярэдка ня-толькі абдраны і заяваваць ім пошты, але і нават і наступіць, прэ-бягаючы да самых рэсмітых формаў маскаваньня, перафармулявання, мімікрыі і манэўравання.

Разгорнутае сацыялістычнае наступленне не магло не актывізаваць нашы работы па усіх нацыянальных рэспубліках і па усім фронце мастацтва і літаратуры, і музыкі, і тэатру, і жыўнасці, і нават архіта-туры. Надраслі ўжо нашы кадры, наглібелі лініі класовага рэжыма-вання, больш суцэльнымі сталі патрабаванні, прад'яўляемыя да мастац-тва па ўмовах пашырэння і паглыблення культурнай рэвалюцыі. Я не сумняваюся ў тым, што ў спрэчках т. т. прынялі ў вялікую колькасць прыкладаў класовай барацьбы, якая адбываецца тут. Прыкладу толькі некалькі ілюстрацый.

Возьмем галіну архітэктуры. Цяпер вядома, што прадстаўлены ў свой час архітэктарам Струкавым проэкт Менскага наказу быў адхілены Інстытутам беларускай культуры, якім у той час кіравала нацыянал-дэмакратыя, прычым Струкаву было прапанавана распрацаваць новы проэкт у духу княскіх хаараў у Беларусі, якія, можа, выкаляюць беларускі нацыяналістычны сьмисл. Ці ж невядома, што, напрыклад, у Таджы-кістане Дом дэкадэна пабудаваны, як мануры гмах феўдальнай эпохі.

які складаюцца з блытаняга спалучэння радзі сабудовы в глухімі сусе-  
намі, в невялікімі прадоўжнымі вокнамі ў адной частцы, ці—я вялікімі,  
царкоўнага тыпу, вокнамі ў іншых частках? Ці ж невядома, напрыклад  
што мост Бегавіцкай ірагацыональнай застаўкі у Сярэдняй Азіі цалкам  
вытрыманы ў стылю феадальнай архітэктуры і багата аздаблены міна-  
ратамі і куполамі? Ці ж невядома з практыкі і Азэрбаіджана, і Грузіі  
і Арменіі такія факты калі за нацыянальную архітэктуру, і за нацыя-  
нальнае архітэктурнае стыль прыпаднісціца сярэднявечнае і царкоўнае?  
Гэта прыняты прыклад, які падмацоувае абсалютную правільнасць таё  
харытарыстыкі ўхалу да мясцовага нацыяналізму, якую даваў тав. Сталін  
на XVI з'ездзе партыі:

„У чым сутнасць ухалу да мясцовага нацыяналізму? Сутнасць ухалу  
да мясцовага нацыяналізму заключаецца ў імкненні асабіцца і зам-  
кнуцца, рамках сваёй нацыянальнай душы, у імкненні асабіцца  
ад вялікарасійскага панізізму шляхам адыходу ад агульнага струменя  
савяцкісцкага будаўніцтва, у імкненні ня гачыць таго, што абліжае  
і аб'яднае працоўныя масы нацыянальнасцяў СССР, і бачыць толькі  
тое, што можа іх разлучыць адзін ад аднаго.

Ухал да мясцовага нацыяналізму адлюстроувае незадавальненне аджы-  
влючых класу калекцы прыгнечаных нацыяў рэжымам дыктатуры про-  
летарыяту, іх імкненне асабіцца ў сваю нацыянальную дзяржаву  
і заснаваць там сваё класавае панаванне“.

### Літаратурная агенатура класавага ворага

У такім мастацтва барацьба, якая ідзе па шляху развіцця  
нацыянальнай культуры, за вырашчэнне пісьмніка „хто кіно“, аляч  
вясця і асабівай сілай іменна таму, у прыватнасці, што тут,  
у такім мастацтва, маюць вялічэйшае значэнне пытанні нацыя-  
нальнай формы.

Ня гадкова выкрыццне усіх тых нацыянал-демаграфічных органи-  
зацый, ас яых ішла густарка вываі, спавадвалася і выкрыццём іх  
ячак у такім літаратурці. Тавіа сказаць, ш с ня толькі у РСФСР,  
але і ва ўсех Саюзных Рэспубліках літаратура наогул з'яўляецца най-  
больш перадавым і вядучым усё мастацтва атредам. А іменна ў гэтай  
галоўнае мастацтва перш за ўсё выкрыта дасейчасіць буржуазных нацыя-  
налісцкіх элементаў.

Калі нашы украінскія т.т. ВУСПП і „Малодчак“ змагаіся з наохла-  
сікамі, ш калі нашы беларускія т.т. змагаіся з „Узвышшам“ і „Полымем“,  
ці калі нашы татарскія і башкірскія тав. дзёрліся з групай „Джигітан“,  
ці калі нашы ўзбекскія таварышы дзёрліся з групай „Камл Калям“, то,  
таму сяму гэта адвалася літаратуршчынай, бойкай спаборнічуючых пла-  
няў, а мо' нават і асабістымі непаразуменнямі, асабістымі рабвікамі—  
адным словам выцягвалі ўсю тую абыватальскую бяглауздаіцу, якую









Гэтыя школьнікі здзікваліся над уладзімі спробамі палітывання кіно-вытворчасці, дзяцякуючы гаспадарам і кіно, пасля чаго у дэарганізацыі гэтага і аянавання і кампрамаііамі зно перад усімі масам кіно праца-нікоу, Барта адзначыць тое, што гэтыя людзі, лусім не жадалі стаць сябе у становішча консультантау-сывілілістаў, якія займаюцца вузкім кругам пытанняў, тэхнічных дарадчыкаў пры камуністах не, усе яны захаваліся такім чынам, што заўсёды і ўвесьці уплывалі на ідэалогі-чную лінію Саўкіно.

Вазьмемце, гаварышы, нашы напастаўскія вядомыя пытаннім што да кіно. Вазьмемце разволюючы нашых сродкаў і павенуау. Вазьмемце, напрыклад, брешуру Кіршона пад назваю „Ні кіноістэту“ Можна сказаць бесьперуячліва: шмат і тано, што выкрывілі дараз у вы-нікі, выкрывілі гэтыя школьнікай арганізацыі намі ўжо казалася раніш і намі адзначалася, намі высудалася супраць ліній і групоўных працаўні-коў Саўкіно. Падпа школьнікаў праходзіла ў шмат якіх мяслах настолькі адкрыта, што часам нават дробялі, выкрывілі дараз, намі зазначаліся.

Ну, добра, школьнікі рабілі спаку школьніцкую справу. Класавы ворат на тое і класавы ворат! А дзе я былі і што рабілі камуністы, адказным за работу Саўкіно? Мне адасіла, што і та адно з найбольш істотных пытанняў, калі гутарка ідзе аб выкрывілі школьнікай арганізацыі у галіне ідэалогіі, дзе патрабуецца надзвычайная і павялічаная класавая пільнасьць Нікому ня удала абвергнуць таго факту, што кіруючыя работнікі Саўкіно ня толькі не прыслухоўваліся да нашай крытыкі, але наадварот абаранялі школьнікаў. Дзе прычыны падобнага зьявішча? Яны хаваліся перш за ўсё ў тэй няўвазе да тэхнікі і з надзвычайнай давер-лівасцю ня толькі да спецыялістаў, і нават ня столькі да спецыя-лістаў, колькі да іхжэспэцыялістаў, да буржуазных біжымінаў-давакоў, да шустрых маладых людзей з амерыканскім выглядам. Гэтыя прычыны, дадай, у тым, што шмат якія камуністы-работнікі Саўкіно— спецыфіку буржуазнай кіно вытворчасці, спецыфіку капіталістычнай кіно індустрыі бралі за спецыфіку кіно наогул. Гэтыя прычыны, дадай, у тым, што шмат якія партыйны Саўкіно варазіліся тым гандалярскім, тым комер-цыйным духам, аб якім гаварыў Сталін у прыстававанні да пэўных зьвешняў нашай коопарацыі Ці-ж ня памятаюць тагарышчы таго факту, што адан з буйнейшых працаўнікоў Саюакіно ў адкал на нашу ідэалё-гічную крытыку прадукцыі Саўкіно заявіў, што ідэалёгія ідэалёгія, а мы павінны перш за ўсё думаць аб кашальку? Ці-ж невідома, што некаторыя кіруючыя работнікі Саўкіно са сьведчаньня сьладным, паважным і мудрым выглядам падсьмейваючыся над „малышчэскім“ задорам напастаўцаў, на справе праводзілі ня столькі гласавую, столькі масавую лінію, не разумеючы таго, што іх практычныя устаноўка на масавую лінію была нічым іншым, як выражаньнем класавай лініі школьнікаў.

(Працяг будзе).





ударця аўтару паказ дапамогі пралетарыяту ў калектывізацыі сельскай гаспадаркі.

У сансе аўтаграфічнай тэхнікі, актуальнасці тэм і ўнявядзення работнай тэматыкі мы можам знайсці яшчэ на творчай ідэйскай пісьменніка *Амбартана* (Уддзіна) „Ціхты“ з жонкай яўрэйскіх рабочых на Донбасе.

Усе гэта з'яўляецца лепшым довадам таго, што яўрэйская пралетарская літаратура ў пэўнай ступені павярнулася тварам да новых задач рэканструкцыйнага перыяду.

У цяперашнім нашым артыкуле мы хочам асабліва спыніцца на пазначэнні таго, як ударнік-рабочы праявіў у яўрэйскай пралетарскай літаратуры, як гэты святлы струмень творчай ачаіі і пэтытнасці уваходзіць у аднае рышчы масавага пралетарскага літаратурнага руху і як гэта новае, сапраўднае пралетарскае, ударніцкае ўплывае на развіццё нашай пралетарскай літаратуры, на выпрацоўку дыялектычна матэрыялістычнага творчага метаду.

З прыходам ударніка рабочага, літаратура аплывае ў сталю, б'юм, тархет. Рабочы-ударнік прынес у літаратуру сапраўды рабочую тэматыку, рабочую жывую мову з усімі яе адценнямі, мы ўбачылі завод, фабрыку, у сталіных радках іх пачуццёва-эмоцыянальнасць, дым машыны, конак, прышло новае „важкі“ рабоче слова сакавітая поўнакроўная матарома. Творы малых рабочых пісьменнікаў класава-палітычна завостраны.

Праблема ўладання тэхнічай гэта адна з важнейшых нашых праблем не толькі для рабочых на зводзе, катэгорыяў на полі, але і для пісьменніка, які хоча даць нам поўны малявак нашага сучаснага будаўніцтва. А да гэтага часу нашы, нават пралетарскія пісьменнікі і, плаваці на паверхні таго, аб чым яны пісалі, ня ведалі і ня цікавіліся тэхнічай, тэхнічнымі праблемамі, дробязямі таго, аб чым яны пісалі. Таму і творы не маглі мець тако ўплыву, на які мы павінны былі разлічаць.

**А што гэта так, мы зараз-жа пастароэмся давесці.**

Перад намі урывак з апавесці маладога пачынаючага яўрэйскага пісьменніка, які прыйшоў у літаратуру не пасродка ад станка, з патам пазны, пэманту, рабочага-ударніка т. *Мотэ Дзыхця*. Урывак, носець здыку графіратную назву „На рэдактаваннях“. Гэты ўрывак прысвечаны „Камсамольскаму калектыву Беларускага Дзяржаўнага Будавнічага Траву“. Аўтар паказвае нам, як муляры-будаўнікі ахопліваюць чыстым творчым энтузіязмам і пры дапамозе новых метаду камуністычнай працы — сацсаборніцтва і ударніцтва — змагаюцца за выкананне прафінансу, будуюць сацыялізм.

Што новага ў гэтым урывку маладога таленавітага пісьменніка? Новае заключаецца ў тым, што ўсе апавяданне з самага пачатку да канца прасякнута сапраўдным, непадробленым пралетарскім аптымізмам, шчы-



расыцю, мастацкай праўдзівасьцю, і таму так моцна ўплывае на вас, таму завагоджае нашымі пачуццямі і думкамі. Аўтар з вялікай мастацкасьцю малюе, як рабочыя праводзяць саўсаборніцтва, як яны ўцягваюцца ў удакладнікі рух Урынак прасякнуты вапнай, цэмантам, цаглай, тут усё рухаецца тачкамі, каронкамі, ломамі, рыдлаўкамі, чытаючы ўрываек вы адчуваеце, што *папалі к мурарю, будаўніком*. Тут сапраўды пролетарскія атмасфэра, перад вашымі вачыма вырастаюць волаты муры, хоць лутэй асабліва многа вам аб гэтым не гаворыць, вы бачыце людзей, якія «ўласнымі рукамі і плячамі валалі, прасявалі, штурхалі, каменныя насілі, будавалі».

Да Акцібрскага сьвята камяніца навінна быць гатова.— так гаварылі паміж сабой муляры. І словы цяжкія, бятонныя словы рваліся з гартані, патрасаючы павестра.

— Тампы! — востъ за што змагаіся муляры.

І кмі! на сходинках сучасних зразковий виступів представників Будівництва, як раз у історію, у якого мовчання, як і в історії вельми туга, як і в історії у кар'єри цементу", сказав:

- Косаки і жінки, будучи сякоими, тоді ми, передаючи тем людям будучи, що пали будає встановили. Ми гаємо, що це і будає

чытаць сапраўды ўпэўнены, што плян будзе выкананы.

Крім них авторичі вказує на тілослов'я миста, на мастацтва сродкі татага маудова пачынаюча а пачынаюча, дзек нам перш за усе кідаючыя у воістны дзідзіды татацтвы, якія сн карыст сн. Гэтыя мастацтвы татацтвы, якія сн карыст сн. Гэтыя мастацтвы ад варштату, параўнанні сакавітыя, удалыя, таму яны ўтвараюць такое мацнае ўражанне на чытача, таму яны дапамагаюць чытачу лепш уявіць сабе тыя вобразы, якія аўтар малюе. Вось некаторыя яго мастацтвы: дзідзід, як кароткія стандарты", дзідзід нас ачынае да татацтвы, як прыма дзідзід у дзідзід у шэр", дзідзід робіць кіска з мінус, бачам мінусам нас памлазлі".

Аutar дзе там і чыла з "рога рэлігіі савіянства" (С)ды, які багіння  
"згубіць мулярскі гонар".

Але м'ягко, зох, сади-ластичним будахиллях, ану уні у аборні час і наші, так скляцо, "задронія" павты, псемецтвон, члены ВРАДІІІ у і вось ні ка, і баронцо іх іх, асцур з іоршай літаратурнаї спрвдї, з дзбоотам рабочага ударніка *Дзяхуар*.

Білім і наука. А паненки, члени Г. А. П. П., таксама ішаў аб мулярох, аб рыштываньніх і гэсь вам устрэчы такі, як Астапенка іша аб мулярох, аб рыштываньні:

Мур високі і веселі дотла  
У мулярових руках адвініць  
Хутка будуча тут об'єднані цехи  
І лаводких закон агіт!)).

І далей:

Ну і цагла —  
Легкі зноі —  
Узрастае  
У бетон

І вось паэта толькі і арудзе славамі „цагла“, „мур“ і амаль што ў кожны радку гэтыя жа словы сустракаюцца: „Нашу цаглу, нашу сіню“, „Ну-ж вы, хлопцы! Болей дэлы“ і г. д. Бачыце, духу не хапае няма, як кажуць, „слов для выразнення“ і таму мы ня верым словам паэты, калі ён кажа:

Знаю—  
Край мой ідзе ў амаганні  
За машынамі, за хойным мур  
Уважваюцца рыштаванні  
Цытадэльлю вялікіх бур.

Гэта-ж толькі словы, схэма з двіццаці гэтага, пераканаць нас у гэтым паэта ня мог, бо ён гэтых муляроў бачыў толькі здадалу, ён не азнаёміўся з працэсам мулярскай працы.

Гое самае траба сказаць і пра другі перш Астапенкі „З песень пра муляроў“. Бачыце, шыльда зноў самая распралетарская, самая, можна сказаць, р-р-р-а-конструкцыйная песні аб мулярох, чаго лепей траба а як пачытаеш, дык адразу адчуваеш, што нічога мулярскага няма, тут зноў наўтараюцца тэхнічныя тэрміны „цагла“ „цагліна“, зноў рыштаванні, а працэсу будаўнічай працы, інтуіізму рабочых няма, ёсць схэма, набор слоў, але гэтыя словы мёртвыя, яны нікога і нікуды ня каі-чуць, яны нічога не гавораць.

Сталі муляры на ўважкі...  
Угары рыштаванні растуць.  
І ~~уважкі~~ ~~рыштаванні~~ растуць  
Да зольнага сонца кладуць.

Вы адчуваеце тут фальш, нейк ялык у Астапенкі круціцца вельмі туго, як „лапата у каронцы цэманту“. Што гэта за вобразнасць такая „паэтычная“ „У гары рыштаванні растуць“ ці „І вежы, сьпяваючы шчына“  
І далей:

А цагла наўчыць і бласе  
І сохне на сонцы цэмент.  
І з цаглай узрастаюць падвоі  
На вышках увыведаных сьцен

Альбо пазьмеце ў павы Міракова, ёсць у яго павы „Муляр“  
І вось, што мы чытаем:



Аўтар мастацка-вобразна, з усёй паэтычнай моцнасьцю, насычанасьцю момантамі сацыялістычнай рэалістычнай, паказваючы размах новых мэтадаў сацыялістычнай паэзіі, зоржае нас бадзёрасьцю, радасьцю грандыёзнай будоўлі, настрайвае нас на сацыялістычны лад. З асобым замілаваньнем паэта Рэйзін дае нам вобраз маляркі Фані. Гэта сапраўды мастацкі вобраз, які ўтварае моцнае ўражаньне.

Мы хочам падкрэсьліць, што рэальны ўдарнік, гэты энтузіяст сацыялістычнага будаўніцтва на новаму, на камуністычнаму, падыходзіць да гэтай „проклятай“ праблемы любові. Работы паэта не аскет, ён не адмаўляецца ад любові, ён „от міра сего“, але ён і ў любові, у асабістым, у лірычнейшых і лірычных момантах любові бачыць агульна-пралетарскае, любові не асвятляе ад яго рэвалюцыйную перспектыву. Тут любові на-слушана на службу сацыялістычнаму будаўніцтву. У гэтым асаблівасьць пралетарскага сьветнагляду, у гэтым асаблівасьць творчага мэтаду пралетарскага паэты, дыдактычна-матэрыялістычнага мэтаду, які ўсё зьявы бачыць і малюе ў іх суадносінах, дае зьявы ў тым выглядзе, у якім яны знаходзяцца дарэчы, але і без нас, куды толькі зьявы растуць, дае зьявы ў іх руху.

Такі-ж сьветапогляд і творчы мэтад рабочага-пісьменьніка *Дзяцюр*, які з вялікай мастацкасьцю, у некалькіх штрыхах дае нам прыгожы вобраз работніцы будаўніцтва Аніоткі.

Вось тое поэма, што прывісе рабочы ўдарнік у нашу літаратуру: бадзёрасьць тону, сацыяльную атрымку, сапраўды пралетарскую тахатыку, перу у пераможца і пераможца, неабходнасьць адначаліць сьмеласьці стаць агульным задачам нашай вялікай эпохі. Я не магу адмовіць ні сабе, ні чытачу ў вялікай прыемнасьці прывесьці некаторыя вытрымкі з вершу Маскоўскага рабочага-ўдарніка кандытарскай фабрыкі МОСПО *Васіля Сямякіна* (надрукаваны ў адным з №№ часопісу „Прожектор № 1 за 1930 г.).

На работе  
Как в схватке маркой.  
Была ударницей —  
Это честь,  
Веселее лопата шаркай  
Колесил  
Под рулетом  
Не счастье.

Вот такую  
Любить и нежить...  
...  
...  
...  
И положит его на весы

У стода  
С ней работая рядом,

Дунал  
Кроется в чувствах грозе:  
Пробежит по бригаде взглядом  
И мим повстречает глаза

Что я  
С любовью  
Работать не плохо.  
Солида  
Брошки кипучие—пей  
Пусть спудят,  
Что наша впова  
На любовь  
Всех впох  
Скупей

И любить.  
И работать будем  
Мы—  
Борьбой закаленные люди,  
Устроили.  
У станков  
У печей.

Вось вам тут лірыка, інтымнейшая лірыка рабочых-ударнік, сапраўды пралетарскага пісьменьніка, пяты вась вам лірыка, алегчайшая пралетарскага аўтэнта, накіраваная ўсё сваёй вострасцю на службу рабочай клясе.

Вось як трэба пісаць, вось як рабочы-ударнік, які прыйшоў і ў беларускую, і ў расейскую, і ў яўдэйскую літаратуру, піша. Гэта мятэд дыалектычна-матэрыялістычны.

А вось яшчэ адзін рабочы-ударнік-сталяр унявешнаю надрукаваў свой верш „Піжэжыная машына“. У гэтым вершы пачта марыць аб тым, каб замест пілы і іншых свайх прымяненняў прыладаў, з якімі ён працуе, была машына, якая б перааляла пераці, гадзі і гадзінкі аміжасць людзей паднялася ў шмат разоў. І гэты алегчайшы мэрэ сапраўдзіся на гадзі.

Я ўзалежу на вышэйшым машына гораду  
І адтуль буду рапартаваць:  
Таварыш Сталін, наш правадыр Сталін,  
Ты клікаў нас аўладаць тэхнікай—  
Дык мой долг і гэтай цытацкаю аўладаць  
Таму, што і я бальшавік

Усё гэта творы рабочых-ударнікаў, якіх мы тут разведзілі, і які на друкаваны ў падвойным № 4-5 часопісе „Штарн“, 1931 г. У гэтым жа нумары мы маем вельмі цікавую па спайму аўтэнта з рабочага жыцця Ш. Гарэлка (сапраўдскі рабочы-ударнік, друкаваўся ўжо



### УДАРНИК ПРЫШОУ У ЛІТАРАТУРУ

некалькі раз), *Ш. Ізраэліта* (рабочы-мэталіст з Віцебску, даўно пі а  
іх і вершы маладога таленавітага рабочага-паэты *Г. Швэдэка*

З гэтымі дасягненнямі яўсакцыя БелАПП прыступіла на  
Усеаюзную нараду яўрэйскіх пралетарскіх пісьменьнікаў, якая адгла-  
валя на восень г. г. Дасягненні, бязмоўна, значныя, але усё ж ня су-  
сім дастатковыя. Трэба, каб рабочыя-ударнікі, якія прышлі у літаратуру,  
больш вучыліся аўдаць дасканалыя метады дыялектычнага матэрыялізму  
і тэхніку мастацтва, бо бяз гэтага немагчыма нашай пралетарскай літа-  
ратуры рухацца па шляху заваёвы гегемоніі.

Рабочы-ударнік прышоу у літаратуру. Пачатак зроблены, але мы і  
у якім рэзе ня можам на гэтым спыніцца. Трэба з яшчэ большай за-  
шчаснаю ўцягваць рабочых-ударнікаў у літаратуру, трэба і яшчэ пра-  
цягваць сваю барацьбу за генэральную лінію партыі, супраць прак-  
тычна "апартуізму" у пытаннях літаратурнай палітыкі, яшчэ больш  
упэрта змагацца за выкарыстанне дыялектычна матэрыялістычнага творча-  
га метад пралетарскай літаратуры.



сялянскіх арганізацый, якія нічога супольнага ня мелі з душынсямі беларускіх працоўных мас у Заходняй Беларусі — Аўстроўскімі, Луцкевічамі, Акінчыцамі, а збожжы ТБШ было ў руках радыкальных, дык увесць гэту імпіяральную трутні польскага фашызму выліваюць на бяззвінныя таварыствы школьных гурткоў.

Вось як апісвае вясковы карэспандэнт Заходняй Беларусі налёт паліцый у школу Вострава, Старавейскай воласці, Слонімскага павету, „21 красавіка 1929 г. з’явілася да нас паліцыя і „мільянеры“ у цывільным і дымным ад п. Вайноды Навагрудка, узялі ўсе паперы з нашага гуртка на беларускай школе, а у бібліятэцы-чытальні патрабавалі выдачы ўсёх кніжак. Кніжкі папхалі ў мяшкі, шафу зачыталі, устанавішы туды ўсе партрэты беларускіх пісьменнікаў. Была нядаля, дагэнь ясны, школы ці з кніжкамі ў руках прыйшлі іх мільянеры на новыя „мільянеры“ іх уцеху і радасць бяруць, шафа пустая і ачытаная. А дзеткі ў адзін голас: „на што ўсталі нашы кніжкі, ніш свет, нашы шчасце?“ Ды са сьлязьмі магутна засьпявалі: „Ад веку мы спалі“.

Гэта адзін нямалычы дошч аб дэкам гэтае польскага фашызму, паўднёўчыны над ТБШ гэтае культурна асветнай арганізацыі Заходняй Беларусі.

А вось як, напрыклад, апісвае карэспандэнт пра падатковы цэнтр у Заходняй Беларусі

„Мянтковы“ падатак без маснтку (вёска Старавесь, Старавейскай гміны, Слонімскага павету).

„Пры ўвядзенні гэтага занага „мянтковага“ падатку, наляжалі да мяне мясцовага 5 да. зямлі (сенажаціню і пашай) — 69 алотых вышэй сям’янскага падатку. Ня маючы чым заплаціць, а адзін бок, лічучы наладжываю на мяне гэтага падатку беспадстаўным, а другога боку, я яго не плаціў.

У лістападзе 1928 прыехаў саквэстратар і апыну мяне сьвінню, а я не прадаў, бо ніхто не купіў. У лютым 1929 г. прыехаў другі саквэстратар і апісаў за гэты самы падатак карову.

Цікава, чаму сялян, маючых 5 да. зямлі, саквэстратары апісваюць апошняю жыўліну, а аштарніту і фабрыкантаў, якія маюць 750 млн. залатых „мянтковага“ падатку, яны не зачынаюць“. П. М. („Сьвет“ № 4, 13.VII 1929 г. Вільня).

Населя імпэрыялістычнай вайны прыфрантовае палеса Заходняй Беларусі не атрымала ніякай палаткі ад фашыскага ўраду Польшчы. Яшчэ да сёння палаткі прыфрантовай паласы зрыты аколамі, бліндажамі, зямлянкамі, аблаганы калючым дротам, закладаны рагаткамі. Насельніцтва якое не паспела за кароткі час прабывання Чырвонай арміі і савецкай улады у Польшчы адбываюць сваіх хацінак, дык да сёння жывуць у сьвінях, зямлі ішчых бліндажах, дзе пануе надзвычайная бяда, галечка і голод

Гэтыя людзі сапраўды гінуць на гаспадарым уміраньне. Вось як апісвае карэспандэнт пра жыццё батракоў Азіянскага швэцкага швэцкага.

Батракі нашай вёскі асуджаны на паступіць на вяртаньне. Кожны іх мае 6 чалавек. Мясцовыя на палове дзесяціна збожжа што яны пачынаюць з гэтай дэцы, і яны хадзяць толькі на месяц, а пачынаюць пры гэтым да пачынаюць у пачатку, дзе іх пан няімерна эканамізуе гэтай яны застаюць ад пягучоў (1-2 г. уначы) і ідуць маторыя перакае збожжа і малочаць да самага асара. А там ім прыходзіцца працаваць на пол. ад усходу да заходу, а нават і уначы. Плата ж самая мізэрная. Працуюць яны толькі за тое, што іх пракармаівае іх сям'ю. Некаторыя пачынаюць і хадзяць у вясеню сячы лес, дзе у вясеню маразы некаторыя, іх маторыя дорага абутку і адзення, наадмара-чкі пальцы на нігах, нацы, вушы. Працуюць па 10-12 гадзін у дзень. Дзеці гэтых батракоў прымушаны ісці служыць да пана за бясплатна, дзе яны таксама блізкія эксплуатацыі.

Фашысцкі ўрад у сваіх афіцыйных і публічных свабодных дапамогах беднаце. А вось сапраўдныя маляныя гэтай дапамогі. Карэспандэнт Вільгельма паведаваў піша аб тым, як за міла пую дапамогу галодным, за якія і панскага сцала, сцала гримішак адрадаваць у гміне.

Гомі і адрабяткі над гэтакім загалоўкам друкуецца записка аб гэтай дапамозе.

Сумна жыццё бедным і галодным сялянам. Німа чаго есці, німа адкуль адабыць куска хлеба. У запасе ні граша і зарплата таксама няма. Частым ёсць дзе і ўдае зарплата, але ня усё. Хіта і той пойдзе на зарплату, хто мае хоць кавалек хлеба, ня маючы чаго есці, грудна зарплата дапамога была, але не ўсім да ўся. Больш атрымаў той, хто мог бы і так пражыць. А ёсць такія, якім трэба было даць, бо і да таго не было чаго есці, дык тым зарплата не дасталося. Хто атрымаў дапамогу, дык таго прымушаюць адрабляць. Войт нашай гміны дае загады усім галодным, якія атрымалі дапамогу, ісці на імічныя работы. Калі зьявіцца галодныя сялянкі і сяляне, ён прымушае ісці на пляц каля гміны і абгараджаць яго, ды шмат іншых работ. Аграчы таго, концы да працы над гмінай дарогаю. Расставіць іх рабочы, гэты войт ставіць над адрабляючымі прытанітага, які цалкам падпарадкаваны войту. Часам ёсць такія адрабяткі: хто, атрымаўшы дапамогу, хадзіў на зарплату да пана-войта на дарогу, ці іншую работу, дык пры плаце войт зарплата залічвае за дапамогу.

Аспш тым адрабляць, хто меў хоць трохі хлеба, а той, хто нічога не меў і ня меў, таму не ўсім цяжка адрабляць. „Начальнікі“ нашы усім не апарочваюць увагі, што сяляне галадаюць. Ведаюць дзе, а што німа німа на прыльце, а прымушаюць рабіць многа, чаго не патрабіла. Прымушаюць бяліць хааты, арабіць парадок у дзёрах, калі камень лязьць, дык трэба пачынаць, шмат іншых работ. Войт настраіць, хто ня выканае

гэтых загадаў, дык зробіць за яго кош, а потым з яго спагоніць. Ся лянэ ня хочуць выканіць гэтых загадаў, але над прымусам некаторыя ўжо набялілі хату, а больш ня хочуць, бо ведаюць, што ў пабеленай хане галадным не ўсядэш. А педаткі сва м чарадом не даюць пакою. Не звязваюць ні тое, што сяляне нічога ня маюць на пражыццё, самі прадаюць кароу, ратуючыся ад галаднай смерці; паны воят і псар ад выгады, а пабралі напрод пшэню, і кажуць, што ім яшчэ трава.

Такаяса рада і хваліла на беларускую гімназію ў 1928 г. грошы, дык паны воят ня вылау і да гэтага часу, кажучы, што распусьціў грошы на іншыя патрэбы. Мы ведаем, якую ласку маюць такія паны, атрымліваючы штомсяні 350 і больш золотых, дык ім яшчэ мала, але як нам жыць, калі мы ні граша ня маем і хлос зусім рэдка сынас? („Сьвет“ № 5, 1929 г.)

А вось пруслау аб умовах працы на пабудове стратэгічных дарог на так званых шарыарках. Кірэспандэнт Каложчыны падае аб тым, як сяляне **дзень у дзень ходзяць на работу**.

Прымусавецца працаваць 10 гадзін у дзень, а ў некаторых мясцах нават выканіць колькісьць работы, якую трэба кэжым, зрабіць у дзень і калі хто ня можа вызначаную работу выканіць у дзень, дык ягонае **работа гіне, бо дзень не запісваецца**.

Як справядліва раскладзены шарыарак, можна бачыць з наступнага прыкладу. М. Сінох удзяа, мае толькі 500 кв. саж. зямлі вызначаны шарыарак кошта фурманка, 3 немых работнік. Паны Ліхавіцкі з маёнтку Падольска мае каля 2 тыс. дзесяцін вызначаны шарыарак толькі 90 фурманак. Вярта адзначыць далей, што ў нас будуецца новую дарогу праз зямлі маёнтку Ліхавіцкага, Ахрэмінскага, праз якую ніхто з сялян ня будзе ніколі сьвдаць.

Уся паўшчына падвелага рашызму ў зямельным пытанні гэта палітыка на карысць буржуазіі і кулацтва. Адыш сёння прымусовая камасацыя хутарызацыі, якая разбурце малазасяельных сялян. Кірэспандэнт з Крыўцкай воласьці, Вілейскага павету, піша:

„Вёска Задубеньне не хацела хутароў, але земскі камісар Вілейскага павету, дзякуючы сваёй спрытнасьці, сабраў патрыбны лік (10 проц.) ахвотнікаў, каб парэзаць Задубеньне на хутары. У гэтай вёсцы да пераходу на хутары хацела лесу, пшпы даволі, а цяпер чужь ня усім прыходзіцца аддаваць скаціну на пашу, за што трэба плаціць 5 0 пудоў жыта і кожны дзень трэба ісьці за 2-3 версты даць кароу. Двоу дзень зусім ня маюць, бо ўвесь лес высклі пры пераходзе на хутары. Усе вёскі, якія парэзаны на хутары ў Крыўцкай воласьці, былі скамасаваны са згоды меншай і багацейшай часткі гаспадароў“.

Гэтыя нязначныя вытрымкі, якія мы прыводзілі, сьведчаць аб тых жудасных умовах, у якіх знаходзяцца рабоча-сялянскія масы Заходняй Беларусі. На гэтых допісах мы можам меркаваць аб становішчы Заходняй Беларусі пад Польшчай. З гэтых допісў мы можам зрабіць вывад





## КНІГАВІС

Польска-расійскі слоўнік п. ред.  
т. Юа. Краснага (Гиз 1931).

Бязумоўна выданьне польска-расійскага як і польска-беларускага слоўніка зьяўляецца для нас неабходным. Паяўленьне такога слоўніка трэба вітаць.

Але-ж ад слоўніка, выданага савецкім выдавецтвам, апрацаванага пад рэдакцыяй старэйшага камуніста, т. Краснага, мы чакалі, што ён ня будзе мець такіх хібаў, якія мы, на жаль, у ім знайшлі. Разьвіцьцё польскай мовы ў буржуазна-памешчыцкай фашысцкай польскай рэспубліцы слоўнік успрымае цалкам бескрытычна, і на гэтай аснове ў ім няма слова „traktor“, якое заменена самабытніцкім „ciągnik“, зусім незразумелым для палякаў у СССР. (гэткіх прыкладаў магчыма знайсці болей). Слоўнік нават не заўсёды правільна перакладае польскія словы. Гэтак прыкладам слова „sinu“ перакладаецца „синий“, тады як „sinu“ азначае толькі „синеватый“ (ад марозу, ад удару), а „синий“ гэта „niebieski“ і „granatowy“. „Człec“ перакладаецца „человек“ (лакей, слуга), тады як гэтае значэньне можна мець толькі ў заядлых фаўдалаў. Фонэтычныя заўвагі ў канцы слоўніка зусім недастатковы.

Слоўнік прызначан для расійскага партыйнага і савецкага актыву, які сутыкаецца з польскай мовай. Тады ён павінен растлумачыць, як чытаюцца „prz“, „krz“ і „szx“. Аб гэтым ані ў § 3 (аб „szx“), ані ў § 11 і 15 (аб асымільцыі) няма ніводнага слова.

У § 6 сказана, што „L“=„ль“. Гэта недастаткова паясьняе расійцу, к чытаюцца „La“, „Lo“ і „Lu“. Трэба было таксама сказаць, што польскае „L“ цвярдзей за расійскае, беларускае і украінскае „л“ і набліжаецца да французскага „L“.

У § 13 не гаворыцца аб тым, як чытаць „c“ і „d“, прыкладам „pięć“, „bądź“.

Трэба было сказаць і аб вымаўленьні „krawawu“, „trwały“, „krwi“ (у Польшчы: „крфава“, „трфалы“, „крв“).

Хаця слоўнік прыводзіць і падвойныя літары, як dz, ci, cz, dz, dż, rz, sz) у гэтым ліку адну—„dż“—якая выражае палятальную афрыкату), аднак, ён у пераліку абцэды забывае аб 12 іншых палятальных зычных: bi, ci, dzi, fi, gi ki, mi, ni, pi, si, wi, zi.

Недахопы слоўніка неабходна правіць у наступных выданьнях. У асаблівасьці трэба выкінуць „ciągnik“ і да т. п. і ўвесці „traktor“, а побач з „czołg“ павінен быць і „tank“. Трэба лічыцца і з польскім друкам у СССР, а не з адной толькі польскай рэспублікай.

Дамброўскі.

„Борьба классов“ массовый еженедельный журнал общества историков-марксистов при Комкадемии ЦИК СССР. Отв. ред. М. Н. Покровский, ст. 120, цена 1 р.

Таварыства гісторыкаў-марксыстых пры Камакадэміі ўрэшце рэалізавала пастанову Усесаюзнай канфэрэнцыі гісторыкаў-марксыстых аб вы-

данні гістарычна-навукова-папулярнае часопісі (га. Труды ВКИМ, т. I, ст. 611, п. d).

Пумар першы, які вышаў у сакавіку 1931 г., блязуюча службы за давальненню даўно насцьпеўшай патрэбы—рабочыя, калгаснікі, савецкая грамадзкасць, настаўніцтва павінны мець часопісь, якая-б знаёміла з апошнімі дасягненнямі марксысцка-ленінскае навукі ў галіне гісторыі. Тым больш, што часопісь „Історик Марксист“, які зьяўляецца таксама органам Т-ва Гісторыкаў-Марксыстаў і Інстытуту Гісторыі пры Камакадэміі, абшугоўвае галоўным чынам спецыялістаў-гісторыкаў і больш падрыхтаванага чытача. Часопісь жа „Б. К.“ разьлічваецца на масавага чытача.

Рэцэнзуюмы часопісь „Б. К.“ падзяляецца на наступныя разьдзелы: а) гістарычны, галоўным чынам гіст. ВКП(б) і Кастрычнік і б) думаньні, в) на гістарычным фронце, г) гісторыя ў літаратуры і мастацтве, д) як вывучаць гісторыю, е) хроніка.

Найбольш заслугоўвае ўвагі першы разьдзел, дзе зьмешчаны цэлы рад артыкулаў на большактуальныя і палітычна важныя пытаньні сучаснай марксысцкай гістарычнай навукі.

Пралетарыят і калгаснікі, вядучы гэрвічную сацыялістычную будову, хочуць ведаць сваю гісторыю, сваё мінулае. І гісторыю трэба ведаць. У. І. Ленін па данаму поведзе пісаў: „Для того, чтобы победить, нужно познать всю глубочайшую историю старого буржуазного мира“ ці возьмем другія словы „Марксам трэбуе от нас самого точного, объективно проверенного учета соотношения классов и конкретных особенностей каждого исторического момента. Мы, большевики, всегда старались быть верными этому требованию, безусловно обязательному с точки зрения всякого научного обоснования политики“.

М. Н. Пакроўскі ў перадавым артыкуле—„Ленін і Гісторыя“ паказ-

вае, як У. Ільліч да кожнага пытаньня падыходзіў гістарычна, даваў бліскучы гістарычны аналіз таёй ці іншай грамадзкай зьяве,—у гэтых адносінах спадчына Леніна павінна служыць скарбніцай для гісторыка-марксыста і трэба ўсе сілы кінуць на распрацоўку Ленінскае спадчыны. Гэта неадкладная задача, бо без аўладаньня гэтымі тэарэтычнымі ведамі Ленінскай спадчыны мы ня можам узьняць гістарычную навуку на вышэйшую ступень.

У. І. Ленін пісаў: „Главное в учении Маркса—это выяснение всемирно-исторической роли пролетариата, как создателя социалистического общества“—у гэтых адносінах патрэбна даць сапраўды марксысцкую гісторыю масам. Гісторыя ёсць палітычная навука і зусім слушна, як кажа Пакроўскі, „Гісторыя павінна служыць не для затуманьваньня, а для разьясьненьня асноўных пытаньняў палітыкі. Гістарычныя нагляданьні і абавязьненне ў Леніна трапляюцца амаль у кожным артыкуле, яны яшчэ далёка не падагнаны і ўжываюцца толькі ў форме цытат і прыходзіцца толькі вітаць памаданьне М. Н. Пакроўскага, які гавора: „Хорошо, если бы читатели „Борьбы Классов“ занялись этим делом. Общими силами оно пойдет куда скорее, чем попытками отдельных литераторов.“ (ст. 7.)

М. Горкі зьявіў арт.—„Народ должен знать свою историю“ Гэты лёзунг старога лібэральна-буржуазнае інтэлігенцыі ён вельмі ўдала інтэрпрэтуе, як спробу буржуазіі даць такую гісторыю, якая затуманьвала голавы пралетарыату, якая цалкам стаяла на службе буржуазіі. Таму вялікі пралетарскі пісьменьнік вітае распачатую працу асабліва на вышучаньні гісторыі грамадзянскае вайны і „історыю перамоў велікай правды воплоўленай у рабочым класе“.

Наступным зьмешчаны надзвычайна цікавы арт. Яраслаўскага „Ленін і НЭП“.

Реконструкція господарки і сацья-  
тистичны наступ на ўсіх франтах,  
які прыводзіць да завяршэння яшчэ  
да канца п'яцігодкі пабудовы фунда-  
манту сацыялістычнай эканоміі, які  
ужо зараз пытаньне „хто каго“ на  
вёсцы вырашае на карысьць сацыя-  
лізму, як гэтае пытаньне ўжо вы-  
рашана ў горадзе, — усё гэта пака-  
звае на колькі правыя апартуісты і  
левыя загібшчыкі, і контррэвалюцый-  
ны траўкізм былі шкодны, рэвалю-  
цыйныя ўстаноўкі Леніна аб НЭП'е ў  
1921 г. і падрыў генэральнае лініі  
партыі ў сучасны момант. Тав. Яра-  
слаўскі ў сваім артыкуле ўскрывае  
прычыны пераходу да НЭП'у, у вель-  
мі выразнай форме дае адказ на пы-  
таньне чаму ў апошнія гады партыя  
перашла да рашучае барацьбы су-  
проць капіталістычных элементаў, і  
ліквідацыі кулацтва як класу на  
базе суцэльнае калектывізацыі. Апар-  
туісты не зразумелі і не разуме-  
юць дыялектыкі НЭП'у. „Путь Но-  
вой Экономической политики“ (піша  
Яраслаўскі), які быў спачатку  
вынужденым пусцім часовага от-  
ступлення, прэсватраціўся ў путь по-  
беднаго сацыялістычнага наступле-  
ння дзясяткаў мільяноў рабочых і  
крэстьян, аб'яднаўшыхся для вы-  
полнения величайшей задачи построения  
социалистического общества. Какие  
бы ни были препятствия на этом пу-  
ти мы их преодолеем и завершим  
этот путь полной победой социа-  
лизма“.

З другіх артыкулаў гістарычнага  
раздзелу павінны адзначыць арт.  
„Конец меньшевизма“, Е. Драбкінай  
„Грузинские меньшевики и интер-  
венция“ і прысвечаныя Кастамаравым  
нескалькі дакументаў аб дзейнасці  
контррэвалюцыйнага меншавізму ў  
1917 г. Адбыўшыся вядомы працэс  
меншавікоў канчаткова ўскрывае контр-  
рэвалюцыйную сутнасць гэтае пар-  
тыі перад усім сьветам паказаў  
твар сапраўдных ідэолягаў буржуазіі.  
І як ня ўспомніць аб тым, што Ленін  
ужо на 2 зьездзе РСДРП вёў ра-

шучую барацьбу з тымі, хто імкнуў-  
ся шырока расчыніць дзверы пар-  
тыі для ўсіх, хто толькі хацеў туды  
папасці, і хаця ў той час партыя  
толькі афармлялася, была падполь-  
най, за прыналежнасьць да яе пагра-  
жала суровая кара. Ільіч прадбачыў,  
што ў партыю могуць пранікнуць  
элементы, якім патрэбна не прале-  
тарская рэвалюцыя, якім рабочыя  
масы патрэбны для таго, каб па іх  
сьпінах дабрацца да ўлады. Ужо та-  
ды, як паказаў і жорстка крытыкаваў  
меншавікоў Ул. Іл., яны пляліся ў ха-  
сьце буржуазіі (21 гл. Две тактыкі с.д.,  
т. VIII, 62). Меншавікі заўважылі і  
ніжалі ролю рабочае класу, і інтэ-  
рэсы пралетарыяту прадавалі бур-  
жуазіі.

З другога зьезду ня было нівод-  
нага моманту, каб не выяўляўся са-  
праўдны твар меншавізму, як дроб-  
на-буржуазнай партыі. І пасляэка-  
стрычніцкі перыяд як у нас, гэтак  
і за межамі меншавізм абярыўся ў  
партыю контррэвалюцый.

Значная частка часопісу прысьве-  
чана 60-дню Парыскае Камуны, і га-  
лоўным чынам таму новаму, што  
зроблена ў галіне вывучэння Каму-  
ны і што прадстаіць яшчэ зрабіць.  
Лукін у арт. „Новое о Комуне“, ро-  
бячы падагуленьне досьледаў аб Ка-  
муне, падкрэсьлівае тую цяжкасьці,  
якія стаяць на шляху гісторыкаў-  
марксыстых у справе больш глыбо-  
кага вывучэння Камуны. Ня гле-  
дзячы на дасягненьні, марксыска-ле-  
нінская распрацоўка Камуны яшчэ  
толькі пачынаецца ў бліжэйшым часе.  
Яна павінна пайсьці па лініі распра-  
цоўкі асобных праблем на падставе  
яшчэ не скарыстаных крыніц. Але  
гэта ўпярэцца ў перашкоды. На-  
прыклад, сучасны рэакцыйны ўрад  
Францыі робіць усё, каб затрудніць  
савецкім гісторыкам-марксыстам до-  
ступ да архіваў і матар'ялам Нацыя-  
нальнага Архіву і Нацыянальнае Біб-  
ліотэкі. Аднак і ў нас ня ўсе ма-  
тар'ялы аб Камуне скарыстаны, напр.,  
у Ленінградзкай Публ. Бібліятэцы і



у Інституті Маркса-Енгельса у Москві. У часописі таксама прыпедзены некаторыя неапублікаваныя матэрыялы аб Парыскай Камуне — дзяйсненне царскага пасла Расіі аб Камуне.

Рэдакцыя часопісу правільна робіць, калі ўваля аддзел — Як вылучаць гісторыю, — тут між іншым зьмешчана кароткая бібліяграфія аб Парыскай Камуне, але, на жаль, сухога пераліку гістарычных работ зусі мала для масавага чытача. Яму патрэбны некаторыя матэрыялы паказанні і невялікая праграма з пытаннямі і ацэнкай літаратуры. Тым болей, што часопіс ааікае рабочых калгаснікаў, і студэнцтва да стварэння гуртка чытачоў „Б. К.“

Аддзел „На гістарычным фронце“ надвычайна патрэбны. Бо паказвае на канкрэтных прыкладах класавую барацьбу на гістарычным фронце. Выразна даводзіць, што буржуазнае трактаванне гісторыі, як „аб'ектыўнай навукі“ — ёсць нішто іншае, як класавая мана буржуазіі — усё гэта неадкладна патрэбна.

Ці Фрыдланд у артыкуле „Кізаўс Матвеев“ паказвае, як Матвеев да выдання часу лічыў сябе не марксістам і які многа зрабіў для асвятлення некаторых праблем Вялікай Французскай рэвалюцыі, — у апошнія часы рэзка павярнуў фронт супроць марксізму. Гэты выразны прыклад сьведчыць аб тым, што ў умовах абстрактнага ідэалізму у Зах. Эўропе класавая барацьба і сярод вучоных адбываецца рэзка дыферэнцыяцыя. Хістаўшыся ідэалогі дроб-

нае буржуазіі Матвеев выразае стаў на класавыя рэйкі буржуазіі.

Мы ня спыняемся на аддзеле — гісторыя ў мастацтве і літаратуры, які даволі ажыўляе змест і ў масавай часопісі з'яўляецца неабходным, в таксама і на фото „факсіміль“, якія раскіданы па ўсёй часопісі.

З раздзелу — Хроніка, чытач заўсёды зможа знайсці ў бягучай працы даследча-гістарычных устаноў.

Як вышэй ужо зазначана, часопіс „Б. К.“ разьлічаны на масавага чытача. Думку рэдакцыі аб тым, каб на месцах арганізоўваць гурткі „Б. К.“, дае правадзілася і некаторая даследчая работа, можна толькі вітаць і тэба толькі пажадаць, каб гэтыя гурткі былі рэалізаваны. Апрача таго „Б. К.“ павінен адбіваць навукова гістарычную працу ўсяго Саюзу і псабліва раней адсталых нацыянальнасцяў, якія ня маюць ня толькі гістарычнае часопісі, але і распрацаванай сваёй гісторыі.

Гэты часопіс павінен сапраўдным люстрам, які-о адбіваў усё развіццё марксісцка-ленінскае гістарычнае навукі у СССР, і дзякуючы-бы ў гэтую работу шырокія працоўныя масы. Настаўнік грамадзед, які за частую адстае ад сучасных патрабаванняў гістарычнае навукі, павінен знайсці у „Б. К.“ патрэбныя адказы на жгучыя і актуальныя пытанні метадаў і канкрэтнай гісторыі і павінен зрабіць гэтую часопіс сваёй настольнай кнігай.

В. Скардзіс, К. Кернашчкі.



## КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА БССР

### Ударнікаў—у літаратуру

*Рэволюцыйнае бюро Менгаркому КП(б)Б па дакладу сакратарыяту Менскай асацыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў*

„Пралетарская літаратура становіцца ўжо магутным фактарам узьдзяеньня, выхаваньня, арганізацыі волі мас, пад'ёму працоўнага энтузіязму, ударніцтва, разьвіцьця ўсіх відаў сацыялістычнага спорнацтва, барацьбы з прарывамі на працоўным фронце, з гультайствам, разгільдзяйствам, безгаспадарчасьцю...“ („Правда“, ад 19-га красавіка 1931 году).

Беларуская пролетарская літаратура і яе асноўны атрад МенАПП пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, у асноўным спраўляючыся з гэтымі задачамі, на сёньняшні дзень як у ідэяльных, так і творчых адносінах ставіцца выдучым літаратурным атрадам на ўсёй савецкай літаратуры Беларусі.

МенАПП на фронце клясавай барацьбы, у змаганьні за генэральную лінію партыі ў нацыянальна-культурным будаўніцтве, у барацьбе з вялікадзяржаўным шовінізмам, як галоўнай небяспекай на даным этапе, беларускім контррэволюцыйным нацыянал-дэмакратызмам, у барацьбе за правільнае ажыццяўленьне ленинскай нацыялітыкі—вырас і ўмацаваўся.

МенАПП мае рад выдатных перамогаў у барацьбе з меншавізмам у літаратуры, перавержэньствам, трацкізмам і іншымі буржуазнымі плынямі ў літаратурнае...

Значныя посьпехі мае МенАПП і на фронце пралетарскай літаратуры ўкраінскай, польскай, дае наўсёкцыі МенАПП правялі барацьбу з клясавымі варожымі праяўленьнямі ў літаратуры.

Творчы рост МенАПП даў цэлы рад выдатных твораў пралетарскай літаратуры, якія адлюстроўваюць гераічны вопыт змаганьня на фронце індустрыялізацыі нашай краіны, калектывізацыі сельскай гаспадаркі і заслужваюць увагі партыйнай арганізацыі, камсамолу і ўсёй клясы.

Разам з усімі гэтымі дасягненьнямі мы маем у Беларускай пралетарскай літаратуры, як і на ўсім літаратурным фронце СССР, адставаньне пралетарскай літаратуры ад тэмпаў і задач, якія пастаўлены перад пралетарскай літаратурай, разгорнуты сацыялістычным будаўніцтвам.

Сучасны парыв, парыв уступленьня краіны ў сацыялізм, парыв пераможнага наступленьня пралетарыяту пад кіраўніцтвам кампартыі на рэшткі капіталістычных элемэнтаў, парыв ліквідацыі апошняй экспэрымэнтатарскай клясы ў краіне—кулацтва—стаіць перад пралетарскай літаратурай вялізнай глыбіні, і пажнасьці задачу. Пралетарская літаратура Беларусі павінна, шырока асьвятляючы вопыт сабудаўніцтва, набліжаючы масы, аўладаючы тэхнікай, змагаючыся з вялікадзяржаўным шавінізмам, нацыянал-дэмакратызмам, меншавізмам, трацкізмам у літаратуры, павінна рашуча пера-

магчы буржуазныя тэндэнцыі сярод папутнікаў, ператварыць учарайшых папутнікаў пралетарскай літаратуры ў саюзнікаў, а сёнешніх—у апору сацыялістычнай дзяржавы.

Сёнешні этап сацыялістычнага будаўніцтва ставіць перад пралетарскай літаратурай задачу паказаць краіне яе герояў, паказаць лепшых барацьбітоў за сацыялізм у нашай краіне.

Для хутчай ліквідацыі адставання пралетарскай літаратуры ад тэмпаў сацыялістычнага будаўніцтва, трэба разгарнуць працу па закліку рабочых-ударнікаў у літаратуру. Пралетарскі літаратурны рух павінен папярэдня сіламі, якія ідуць пера-срэдня з фронту нашага сабудаўніцтва, папярэдня ўдарнікамі лепшых заводаў, фабрык, лепшых саўгасаў, камун і МТС.

„Талентаў у рабочай класе і сялянства непачатая яшчэ крыніца і багацейшая крыніца“—так пісаў Ленін.

Вось гэтыя крыніцы талентаў сярод рабочых мас і калгаснага сялянства павінна ўліцца ў рады пралетарскай літаратуры.

Заклік рабочых-ударнікаў у літаратуру дапамагае рабочай класе ў заваяванні гегемоніі, у аўладанні каманднымі вышынямі на фронце культурнага будаўніцтва.

Бюро Менскага гаркому КП(б)Б прызнае неўстарчалую актывізацыю беларускіх радоў, партыйных і прафесійных арганізацый Менску ў справе закліку рабочых ударнікаў у літаратуру.

Бюро гаркому канстатуе, што справа закліку ўдарнікаў у літаратуру лават на найбольш буйных прадпрыемствах Менску (завод імя „Варашылава“, ф-ка „Кастрычнік“, завод „Камунар“, друкарня імя Сталіна, завод „Дрэвапрацоўшчык“ і інш.) праходзіць слаба, што на асобных прадпрыемствах Менску з боку прафсаюзных работнікаў, з боку некаторай часткі рабочых ёсць шкодная недаацэнка беларускай пралетарскай

літаратуры, як вострай зброі пралетарыяту і камуністычнай партыі.

Партыйныя калектывы літаратурна-лінгвістычнага аддзялення БДУ, Беларускай Акадэміі Навук, Беларускага аддзялення Цэнтравыдавецтва СССР, якія павінны былі ўсю сваю работу перабудоваць у адпаведнасці з задачамі пастаўленымі перад пралетарскай літаратурай, кампартый, у справе закліку ў літаратуру нічога не зрабілі.

Бюро гаркому прапануе ўсім вытворчым калектывам Менску па сапраўднаму здзяйсняць палітычнае кіраўніцтва і дапамогу ў справе закліку ўдарнікаў у літаратуру на заводах.

Вытворчыя партыйныя калектывы павінны мабілізаваць на гэтую работу заводскія шматтыражкі, культасветы, заўкомы, камсамольскія калектывы з тым, каб яны справу закліку ўдарнікаў у літаратуру ўключылі, як суцэльную частку ўсёй сваёй штодзённай работы, арганізуючы літаратурныя брыгады, гурткі вакол шматтыражак, усямерна дапамагаючы менавіта гэтым брыгадам у іх рабоце.

Бюро гаркому лічыць патрэбным звярнуць увагу партыйных калектываў Беларускага аддзялення Цэнтравыдавецтва народаў СССР, фракцыі гарсавету і калектыву Акадэміі Навук, нашых цэнтральных гавэт на актывізацыю іх работы па выяўленні новых творчых сіл з ліку рабочых-ударнікаў.

Канстатуючы, што МенАПП правёў ініцыяльную масавую работу па абслугоўванні літаратурнымі выступленнямі буйнейшых прадпрыемстваў і клубаў Менску і выездамі па ўсёй Беларусі, адзначаючы гэту работу, як заслугу МенАПП—бюро гаркому лічыць, што ў далейшым у масавым выступленні пралетарскіх пісьменьнікаў павінна быць унесена плянаваць і вялікая арганізацыя. Выступленні павінны, галоўным чынам, сярод рабочых мас буйнейшых прадпрыемстваў.

Бюро гаркому адзначае слабую сувязь МенАПП'у з Чырвонай арміяй і прапануе разгарнуць масавую работу ў Чырвонай арміі, актыўна і систематычна дапамагаць БелАЧАФ у справе закліку чырвонаармейцаў, камандзіраў у рады БелАЧАФ'у.

Бюро гаркому даручае культпропу ГК у першай палове верасня г. г. склікаць сход партыйнага актыву для прапрацоўкі пытанняў аб становішчы на літаратурным фронце.

Усім партыйным і комсамольскім арганізацыям уключыць у плян работы на бліжэйшым перыод пытанні літаратурнага руху па даным прадпрыемстве.

Прапанаваць усім газетам фабрык і заводаў максімальна асыяляць пытанні работы і дзейнасці літаратурных гурткоў і брыгад, уцягваючы іх у работу рэдакцыі, звязваючы іх з рабкораўскім рухам.

Прапанаваць фракцыям фабкомаў, ячэйкам КП(б)Б скарыстаць пісьменьнікаў і крытыкаў, якія ўжо працуюць на прадпрыемствах, для непасрэднай літаратурнай работы ў гуртках і брыгадах, лічыць гэту работу асноўнай партыйнай нагрукай.

Паставіць пытанне перад ЦК аб наладжанні выдання ў Менску па-дакладна літаратурнай газеты.

Канстатуючы: а) што бытавыя жыллёвыя і матэрыяльныя ўмовы, у якіх жывуць пралетарскія пісьменьнікі менавіта ў Менску, ні ў якой меры ня спрыяюць іх творчай рабоце, творчаму і палітычнаму росту, б) што Дом пісьменніка знаходзіцца ў надзвычай дрэнным становішчы і не выкарыстоўваецца месцам культурнага адпачынку і культурнай работы пісьменніка, бюро гаркому падлягае паставіць пытанне аб уключэнні ў плян жыллёвага будаўніцтва на 1932 год пабудову дому пад кватэры пісьменнікам.

Сактару кадраў у дакладны тэрмін падшукаць таварыша на пасаду загадчыка Домам пісьменніка.

Гарсавету ўключыць МенАПП на 1932 год у бюджэт гарсавету.

МЦРК перыядычна забяспечваць прамтаварамі пралетарскіх пісьменьнікаў.

Гэту пастанову апублікаваць у друку.

\* Брыгада МенАПП'у ў складзе Э. Астапенка, Вольнага і Даўгапольскага прапанаваць пераехаць у 2-х пабудоваў на Добрускай папяровай фабрыцы. Разам з брыгадай ЦО КП(б)Б „Звязда” — т. т. Маньковым і П. Броўка — брыгада МенАПП'у выдавала штодзённую радыё-газету, лістоўку бюлетэнь „За паперу”, выдавала і нумар шматтыражкі „Чырвоная бракамолка”. Арганізавала і прыняла ўдзел у рабкораўскіх рэйдах на торфапагрузачную станцыю і коопэрацыйныя ўстановы. Змагалася за выкапанне прамфінапліну, з прырэннем і надбайствам на фабрыцы.

Члены брыгады МенАПП прабывалі на працягу некалькіх дзён таксама і на торф. заводзе „Шлях соцыялізму”, дзе быў сабраным багаты матэрыял для газеты „Звязда”.

\* Брыгада з пісьменьнікаў Зарыцкага і Юдальсона выехала на Кузбас у склад інтэрнацыянальнай брыгады з мэтай азнаямлення з вытворчасцю і для напісання твораў пра гэрояў соцыялістычнага будаўніцтва.

\* На папяровую фабрыку „Чашнікі” выехала брыгада студыі МенАПП, Зазека і Віталін, з мэтай ліквідацыі прарываў і напісання мастацкіх твораў з жыцця рабочых.

\* У Танежскую МТС выехаў студзец Сячко для ўтварэння літ. гуртка Бел. АПП'у і з мэтай азнаямлення з работай і жыццём МТС.

\* Брыгада з пісьменьнікаў Зарыцкага, Скрыгана і Малашэнка выехала на Маскоўскі электра-завод, які скончыў пачатковую ў 2½ гады, для адлюстравання ў беларускай літа-

ратуры героізму рабочых электростанцый.

\* Барыс Мікуліч працуе над апавесцю „Наша сонца“ (аб барацьбе комсамолу супроць шовінізму, за культурную рэвалюцыю, за рост, за кадры). Ён-жа рыхтуе для БДВ квіжку апавяданняў „Таварыш, адолеем“.

\* Змітрок Астапенка піша поэму „Добруш, 1931 г.“

\* В. Каалоўскі здаў у БДВ зборнік вершаў „Слова аб юнай краіне“.

\* Вышла з друку п'еса Блісцінава „Агні Палесся“.

\* Паўлюк Ананьнеў разам з А. Ушаковым здаў у БДВ зборнік вершаў „Рабочы пульс“.

\* Уладзімер Сядура рыхтуе для друку зборнік крытычных нарысаў пра поэзію.

\* Дэлегацыя МенАПП у старшыні гарсавету т. Валодзькі.

15 чэрвеня гэтага году дэлегацыя МенАПП у складзе т.т. Александровіча, Харыка, Лынькова, Барашкі, Астапенкі і Кучара наведвала старшыню менскага гарадскога савету — тав. Валодзьку і правяла з ім гутарку па пытанні аб становішчы закліку рабочых ударнікаў у літаратуру па гор. Менску і аб матэрыяльна-бытавым становішчы пісьменьнікаў.

Старшыня дэлегацыі Андрэй Александровіч адзначыў, што заклік ударнікаў у літаратуру па гор. Менску праходзіць без удзелу савецкіх і профсаюзных арганізацый і патрэбен пералом для паспяховага разгортвання закліку.

Старшыня гарсавету прызнаў такое становішча ненормальным і абяцаў з боку Менгарсавету актыўную дапамогу. Пытанне аб закліку будзе абмяркоўвана на сэкцыі Нарасветы, гарсавет-жа па заклік ударнікаў у літаратуру адпусціць сродкі. Па лініі матэрыяльна-быта-

вога становішча пісьменьнікаў тав. Валодзька абяцаў даць заданне жыллёвай коопэрацыі аб уключэнні ў будаўнічы плян 1932 году пабудову дому для кватэр пісьменьнікаў. Яшчэ да пабудовы дому гарсавет адпускае для пісьменьнікаў некалькі кватэр.

Гэтая-ж дэлегацыя мела адпаведную гутарку са старшынёю праўлення Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва т. А. Некрашэвічам.

\* Усесаюзная нарада польскіх пісьменьнікаў у Менску.

Сакратарыят ВОАПП склікае ў восені ўсесаюзную канфэрэнцыю польскіх пісьменьнікаў у г. Менску.

У орг. бюро па скліканню ўсесаюзнай канфэрэнцыі польскіх пісьменьнікаў у якасці прадстаўніка ВОАПП вылучаны тав. В. Сутырын. Сакратарыят ВОАПП прызнаў неабходным аднавіць выданне польскага часопісу „Культура мас“, таксама прызнаў метаэгодным стварыць пры МГУ польскае творчае аддзяленне.

\* Конкурс на лепшую тэхнічную кнігу.

Прэзідыум БелМБІТ адобрыў пастанову Белдзяржвыдавецтва наконт абвешчання конкурсу на лепшую тэхнічную кнігу.

Прэзідыум прапанаваў усім інжынерна-тэхнічным секцыям шырока папулярываваць гэты конкурс з тым, каб прыцягнуць для ўдзелу ў ім усю масу інжынерна-тэхнічных работнікаў. Для дапамогі аўтарам-рабочым, якія прымуць удзел у конкурсе, пры інжынерна-тэхнічных секцыях вытворчых саюзаў будуць арганізаваны спецыяльныя консультацыі. Прэзідыум БелМБІТ звярнуўся да культсэктару ЦСПСБ з просьбай укомплектаваць бібліятэкі прадпрыемстваў тэхнічнай літаратурай.

\* БДТ2—у Маскве. У Маскву прыехаў на гастролі другі Дзяржаўны Беларускі тэатр. У гутарцы з су-



працоўнікам ТАСС дырэктар тэатру т. Вольскі сказаў: „мэта прыезду — азнаймяленне шырокіх працоўных мас Масквы з дасягненнямі культурнага будаўніцтва БССР, а таксама абмен вопытам з тэатрамі сталіцы“.

Усе спектаклі закуплены рабочымі арганізацыямі, якія праяўляюць да беларускага тэатру вялікую зацікаўленасць.

Тэатр таксама дасць шэраг канцэртных пастацовак на буйнейшых фабрыках і заводах Масквы і ў частках Чырвонай арміі. Спектаклі адбываюцца ў памяшканні Мастацкага тэатру 2. Тэатр прыеў гасціролі ў Маскву да 20 чэрвеня, а потым выехаў на некалькі гастролёў у Ленінград, дзе даў спектаклі ў Выбарскім і Нароўскім палацах культуры.

• У *Ленінградскай фабрыцы Бельяржкіно „Савецкая Беларусь“*. „Хто лепш“. Здадзена мастацкаму Бюро фабрыкі агітпрома фільма ў трох частках „Хто лепш“ на тэму аб вытворчых манэўрах, як новай формы сацыялістычнай працы.

„Дырэктар станку“. Здадзена мастацкаму Бюро фабрыкі фільма „Дырэктар станку“ на тэму аб новых методах работы і новых адносінах рабочых да сваёй працы.

„Ураган“. Закончана на 10 дзён раней тэрміну карціна „Ураган“ на тэму аб ролі пролетарскага друку ў справе сацыялістычнага будаўніцтва.

„Як гэта будзе“. Ударнай здымчай брыгадай № 3 па карціне „Як

гэта будзе“, на тэму аб ролі Асоавіахему ў будучай вайне праводзіцца ў частках Чырвонай арміі вялікая політасвет. кіно работа. Ладзяцца кіно вечары, даклады пра кіно, праводзяцца чыткі сцэнарыя і г. д.

Над карцінай узяла шафства Н-ская Кавалерыйская брыгада.

„Сталёвы шлях“. Прыехала з экспедыцыі на Каўказе ударная здымачная брыгада па карціне „Сталёвы шлях“ на тэму аб рэканструкцыі транспарту.

Брыгадай за час экспедыцыі зроблена значная грамадкая праца, праведзены цэлы шэраг кіно-вечароў, дакладаў, дыспутаў і інш.

„Жанчына“. Выехала ў экспедыцыю ў мястэчка Койданава ударная здымачная брыгада № 6 па карціне „Жанчына“ на тэму аб вобразе новай жанчыны, вырастаючай у сацыялістычным грамадстве, па сцэнарыі Іванова.

Брыгадай заключана сацыялістычная ўмова з колгасам, дзе будуць рабіцца здымкі, на культурнае абслугоўванне колгаснікаў, утварэнне вечароў, спектакляў, дыспутаў і г. д.

• Прэзідыумам БАН зацверджан склад дырэктарату Інстытуту Літаратуры і Мастацтва. А. Сянкевіч дырэктар Інстытуту, т. Дунец — намеснік дырэктара і т. Бяндэ — вучоны сакратар. Перад ІЛМ пастаўлена, як баявая задача, і складанне падручніка па гісторыі беларускай літаратуры.



## КУЛЬТУРНАЯ ХРОНИКА РСФСР

У ліпені г.г. Савацкі Саюз наведася славуці ангельскі пісьменьнік Барнард Шоу. Разам з Шоу прыехалі ледзі і лорд Астор, ангельскі політычны пісьменьнік лорд Лоўдэн і журналіст Тэнант. Ад мяжы да Масквы ангельскіх гасцей праваджалі Хвёдар Гладкоў, профэсар П. С. Коган і прадстаўнік ОГІЗ І. Іонаў.

Ангельскія госці наведалі маўзалей Леніна, аглядалі Крэмль, утварылі вялікую аўтамабільную паездку па гораду і пабывалі ў парку Культуры і адпачынку.

У гонар Барнарда Шоу адбыўся спектакль у Камерным тэатры. Ішла "Опера Жабракоў".

23 ліпеня ў раньні Барнард Шоу наведася электразагод, дзе гутарыў з рабочымі і літгуркоўцамі. Другую палову дня Шоу правёў у доме адпачынку Цэкубу ў Вуакім і з вячэрнім цыгніком аixeхася у Ленінград.

У Ленінградзе Барнард Шоу са спадарожнікамі ў справяджаньні т.т. Луначарскага і Іонава быў спатканы на заказе пісьменьнікамі пачале са Слоніўскім і Лібедзінскім, А. Талстым, Рафаілам. Шоу прабываў у Ленінградзе два дні, наведася Эрмітаж, аэраі ВТУЗ імя Сталіна і піонэрскі лягер у Дзіцячым сяле.

\* *Рост пралетарскай культуры ў Мардоўскай аўтаномнай вобласці.* На тэрыторыі цяперашняй Мардоўскай аўтаномнай вобласці да рэвалюцыі знаходзілася пятнаццаць манастыроў на чале са славутай Сароўскай пустошаю, мелася больш за дзеве тысячы папоў і манахоў. У 1926 г. сярод мужчынскага насельніцтва было 18 проц. пісьменных,

сярод жанчын—5 проц. Лічба пісьменных у пераважнай большасці прыходзілася на папоў, кулакоў і ма-

Цяпер у вобласці тры газеты: "Эзянь комуна" (Эзянская гаворка), "Одвеле" (макшанская гаворка), "Красная Мордовия" (расійская).

У вобласці—трыццаць саўгасаў (збожжавых, жывёлаводчых і тэхнічных культур). У гэтую весну саўгасы засялі 125 тыс. га. У вобласці працуе 660 трактараў. Да чэрвеня ў колгасах аб'яднана 35 проц. бядняцка-серадняцкіх гаспадарак; да канца году калектывізацыя ўрасасце да 75—80 проц.—вобласць у асноўным закончыць суцэльную калектывізацыю.

Разам з політычным і культурным уздымам мардоўскага насельніцтва расасце і мардоўская літаратура. Організацыя пралетарска колгасных пісьменьнікаў, якая існуе ў вобласці, яднае (з ударнікамі-прызыўнікамі) каля 200 пісьменьнікаў. Апроч літстаронак на мардоўскай і расійскай мовах, у выданні Цэнтравыдавецтва выходзіць шэраг зборнікаў. Мардоўская організацыя развівае работу над паказам ударнікаў сацыялістычнай вытворчасці лепшых саўгасаў і колгасаў; упарта змагаецца з правымі, "левацкімі" і нацыянал-шовіністычнымі тэндэнцыямі ў літаратуры, працуе над утварэннем мардоўскай літаратурнай мовы.

Да першага свайго веззду, які адбыўся ў чэрвені ў Саранску, мардоўскае ОПКП прышло ўжо з немалымі перамогамі. Організацыя вывалялася ад русіфікатарскіх тэндэнцый, якія ў свой час прывялі да



пішуць шэраг твораў на комсамольскія тэмы.

• Услед за выехаўшай у Донбас (Крэмварожжа) першай інтэрнацыянальнай брыгадай ВОАПП і „Известий ЦИК СССР“ нядаўна выехала ў Кузбас другая пісьменьніцкая брыгада ў складзе т.т. Апчук (яўсэццыя ВУСПП), Шыян, Д. Чэпурны (украінскі „Молодняк“), Сар'ян (Армянская АПП), Ахундлі (Азэрбайджанская АПП і Гупэрт (нямецкі нарысіст).

У Сярэдняю Азію (Узбэкістан і Туркменістан) выязджае пісьмень-

ніцкая брыгада ў складзе т.т. Барашка, Хведаровіч, (БелАПП), Глеб-ка („Узвышша“), Крыжановскі (Украінскі „Молодняк“) і Кушнероў (яўсэццыя МАПП).

На торфараспрацоўкі (Шатура) выязджае брыгада пісьменьнікаў П. Галавач (БелАПП) і Харык (Яўсэццыя БелАПП).

• Усерасійскі саюз савецкіх пісьменьнікаў прыступіў да правэркі складу членаў саюзу. На бліжэйшым паседжанні праўлення ВССП будзе абгаварвацца спіс асоб, вызначаных да персональнай чысткі.

## УКРАЇНСКАЯ КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА

\* У канцы мая адбылася вялікая падзея ў жыцці навуковых колаў Кіева. Гэтая падзея выходзіць далёка за межы работы гэтых колаў, маючы вялічэзнае значэнне для ўсяго сацыялістычнага будаўніцтва на Украіне і ў цэлым Савецкім Саюзе. Мы гаворым пра адозву п'яці вучоных акадэмікаў Усеукраінскай Акадэміі Навук: Багамольца—прэзідэнта Акадэміі Навук, акадэміка Сымінскага, акадэміка Плотнікава, акадэміка Фаміна і акадэміка Патона.

У сваёй адозве акадэмікі пішуць пра вялікія перамогі пролетарыяту на фронце сацыялістычнага будаўніцтва, пра вялічэзныя заданні далейшай работы. „У баку ад гэтых гістарычных заданняў нашай эпохі,—пішуць яны,—не павінна стаяць ніводная галіна нашага жыцця, барацьбы і будаўніцтва і перш за ўсё навукова-даследчая работа“... „Жыццё дэдало, што абсалютная большасць навуковых работнікаў ідзе воплеч з пролетарыятам“... „Уся наша моц, уся наша ўвага павінны быць асяроджанымі на тэарэтычным марксыцкім апрацоўванні праблем сацыялістычнага будаўніцтва і класвай барацьбы пролетарыяту, непарыўна звязана са штодзённай барацьбой нашай краіны за канчатковую перамогу сацыялізму“.

Выходзячы з гэтага акадэмікі Багамольца, Патон, Сымінскі, Фамін, Плотнікаў, падкопківаючы адозву работных заводу „Большавік“ пра аплату рахункаў Данбасу, абвясцілі сябе ударнікамі сацыялістычнай навукі і дакляравалі ўсе свае сілы, волю, творчую думку, усе свае навуковыя веды аддаць на справу сацыялістыч-

нага будаўніцтва і заклікалі ўсіх вучоных Савецкага Саюзу ўзяць ад іх прыклад.

Адозва п'яці акадэмікаў-вядомых адразу знайшла шырокі водгук у навуковых колах. У шэрагі ўдарнікаў уступіў увесь навукова-педагагічны склад кіеўскага машына-будаўнічага інстытуту. Аднагалосна прыняла заклік Усеукраінскай навукова-ботаанічная нарада і інш.

Праз некалькі дзён мы мелі яшчэ дакумант выдатнай вагі.

..

\* У Харкаве закончыўся 2-гі Усеукраінскі конкурс п'яністаў, які арганізавала Цэнтральнае праўленне Укрфілу з мэтай выявіць найбольш здольных і цікавых музык і выкарыстаць іх у сваёй канцэртнай дзейнасці.

У конкурсе бралі ўдзел 23 п'яністы, прадстаўнікі Кіева, Харкава, Адэсы, таксама Ленінграду, якія атрымалі музычную асвету на Украіне. Пасля папярэдняга іспыту выявілася, што склад удзельнікаў конкурсу паказаў сябе моцным і высокім і перавысіў у значнай меры ўзровень першага Усеукраінскага конкурсу.

Адкрыты конкурс працягваўся 3 дні і выклікаў вялікую зацікаўленасць з боку грамадзянсці. Выявілася цэлая нізка цікавых п'яністаў, але ж, як прызнала журы, ніхто з удзельнікаў у сваёй вольна падбранай праграме не развязаў цалкам найважнейшай праблемы падбору матэрыялу, які поўнасьцю адпавядаў бы вымаганням пролетарскай аўдыторыі. У звязку з гэтым журы ўхва-



ліла зняць першую премію. Другую премію призначили п'яністу Едальману, які закончили у 1923 г. Київську консерваторію на класе професора Блюмфельда, потім у 1929 г. муздрамінститут імя Лисенка. П'яніст Едальман має рознастайний і спаясаслівий здольнастьці.

Третьою премію поділялі паміж двома п'яністами: Рабая (Київ—Ленінград), Склоўскі, Сагалаў (Харкаў).

Апроч прачій призначана п'ять па часных месцаў таланвітаму маладому композитору, Бярдзі-н, і композитору, Енштэйн.

З прычыны таго, што конкурс меў на маце выявіць апроч п'яністаў, які заслугаюць преміі, наогул культурныя музичныя сілы України, ухвалена шэраг п'яністаў выкарыстаць у рабоце Укрфілу.

\* Адбыўся Уседаибаскі зьліт ударнікаў-рабочых, закліканых у літаратуру. 85 делегатаў ад 24 літаратурных забойскіх гурткоў з агульнага ліку 30 прыбылі на зліт.

Ня прыслалі сваіх делегатаў толькі тыя гуртки, што ня здолелі як належыць паставіць заклік, ня здолелі стаць на чале вялікага паходу пролетарыяту за аўладаньне мастацкім словам, як аброяю соцыялістычнай реконструкцыі.

Робота зліту праводзілася патрох асноўных пытаньнях парадку дня: 1) даклад адказнага сакратара ВУСПП'у тав. Мікітэнка „Пролетарская літаратура на новым этапе барацьбы за гегемонію“, даклад адказнага сакратара Донбасаўскай арганізацыі ВУСПП „Забою“ т. Сямёнава—„Вынікі закліку і заданьні работы з ударнікамі-прызыўнікамі ў лі-

таратуру“ і даклад тав. Западзінскага—„Творчы твар і заданьні ударнікаў у літаратуры“.

Нядаўна україніскія пролетарскія пісьменьнікі, члены ВУСПП'у, Аркадзь Любчэнка і Пятро Панч ня заапошэньне арганізацыі са Славянску і па даручэньні ВУСПП'у выяжджалі ў Славянск. Там разам з літаратурнымі сіламі мясцовай філіі ўсёдаіскага „Забою“ і з прадстаўнікамі мясцовай газэты „Бальшавік“ пісьменьнікі арганізавалі некалькі выступленьняў на прадпрыемствах і на рабочым курорце.

Пісьменьнікі выступалі з дакладамі аб становішчы пролетарскай літаратуры, ролі рабочага-ударніка ў літаратуры і ўдзеле яго ў літаратурным процесе. Чыталі пісьменьнікі і ўласныя творы.

За апошні час у Славянску заклікана да літаратуры 50 новых таварышоў, рабочых-ударнікаў.

\* \* \*

\* 22-га 27-га ліпеня ў Кіеве былі члены БелаПІП'а Юр. Лявонны і С. Шушкевіч, якія выяжджалі на Україну разам з групай студэнтаў БДУ для азнаямленьня з дасягненьнямі соцыялістычнага будаўніцтва братняй рэспублікі.

У Кіеўскім будынку літаратуры белаппаўцы сустрэліся з україніскімі пісьменьнікамі т. т. Кундзішам, Качурам і іншымі. У таварыскай гутарцы пісьменьнікі азнаёміліся з ходам закліку ударнікаў у літаратуру, з работай кіеўскага аддзяленьня фэдэрацыі аб'яднаньняў савецкіх пісьменьнікаў Украіны (ФОРПУ), а таксама з дзейнасьцю самога будынку літаратуры.



## ЗАМЕЖНАЯ ХРОНІКА

### Амерыка.

\* *Новы раман работніцы—пісьменьніцы Мэры Хітон Ворс.* Вышаў новы раман работніцы Мэры Хітон Ворс „Страйк“. Тэма раману—забастоўка тэкстыльчыкаў Паўночнай Караліны 19 29 году і яе прыдушаньне.

„Страйк“ Ворс расцэньваюць як шэдэўр маладой пралетарскай літаратуры і першаазначнае зьявішча ў рабочай літаратуры Паўднёвых Штатаў Паўночнай Амерыкі.

\* *Клюб Джона Рыда.* Клюб Джона Рыда зьяўляецца цэнтральнай арганізацыяй усіх левых рэвалюцыйных сіл, якія працуюць на культурным фронце Паўночна-Амерыканскіх Злучаных Штатаў.

Клюб уступіў у новы год свайго існаваньня пад сьцягам узмоцненай актыўнасьці па ўсіх вучастках культурнага жыцця.

Збор прац мастакоў, членаў клубу, пасланы ў СССР, дзе будзе выстаўлены стараньнямі таварыства культурнай сувязі з заганіцай. Падобную выстаўку прац савецкіх мастакоў арганізуе клуб Джона Рыда з экспанатаў, якія прывёз вяртаючыся з сусьветнай канфэрэнцыі рэвалюцыйнай літаратуры, якая адбылася на Украіне, у Харкаве, Вільям Гропэр:

### Аўстрыя.

\* *Выстаўка матэрыялаў пяцігодкі СССР.*

У Вьдні адбылася выстаўка матэрыялаў пяцігадовага пляну сацыялістычнага будаўніцтва ў СССР. На выстаўцы зроблен шэраг дакладаў пра эканамічнае і культурнае жыць-

цё ў СССР. Выстаўка і даклады былі арганізаваны „Таварыствам прыяцеляў СССР“.

\* *Новая група пралетарскіх рэвалюцыйных пісьменьнікаў.*

Надоечы ў Грацы ўтварылася група пралетарскіх рэвалюцыйных пісьменьнікаў, якія ставяць мэтай выкрываць нявольніцкія ўмовы працы ў капіталістычных краінах і барацьбу ў СССР.

\* *Выданьне твораў украінскага кампазытара.*

„Uniwersal Verlag“ у Вьдні выпусціла творы вьдомага украінскага кампазытара Вас. Барвінскага для фортоп’яна—6 мініятур і „Каханьне“.

\* *Выданьне романаў Ганса Айсьлера.* „Унівэрсальнае выдавецтва ў Вьдні выдала романс кампазытара члена нямецкай камуністычнай партыі Ганса Айсьлера. Вьдкім посьпехам карыстаецца яго вакальны гумарэскі „Вьрэакі з газэт“.

\* *З творчасьці рэвалюцыйнага кампазытара Рудольфа Рэці.*

У пачатку гэтага году на 4-м рабочым канцэрце ў Вьдні ўпершыню быў выкананы твор аўстрыйскага рэвалюцыйнага кампазытара Рудольфа Рэці на тэму „Прыказ по арміі іскусств“ Ул. Маякоўскага. Твор меў вьлізарны посьпех.

Рэці лічыцца ў Аўстрыі дужа левым, дужа рэвалюцыйным кампазытарам.

На мала перашкода прышлося перададзец кампазытару пакуль ён дабіўся права на выкананьне сваіх твораў на рэвалюцыйных тэмах. Далека не адразу сацыял-дэмакратычная музычная арганізацыя згадзілася ўзяць для выкананьня і гэты яго твор.



„Приказ по армии искусства“ зроблены ў стылю бурлівай героічнай музыкі. Выконвае симфонічным ансамблем і мешаным хор.

Разьмяшчэньнем барабанаў на хорах і паміж публікаю Рэці дасягнуў выключнага музычнага ўплыву на слухачоў. Стварэцтва ўражэньне пісьбы слухачы аточаны зазыўным боем барабанаў з усіх бакоў.

Аўстрыйская прэса называе гэту рэч Рэці цалкам новай, якая паказвае яго высока разьвітую музычную здольнасьць.

„Рэволюцыйная кампазыцыя“ і толькінасьць даюць надзвычайна захапляльную музычную карціну. Рэці належыць да ліку цікавых асоб у новай экспэрымэнтальнай музыцы. Ён шчыры і самабытны. Яго харавае песьня анхапляе слухача сваёю магутнасьцю (Вядзеная газета „Morgen“).

Рэці напісаў некалькі рэчаў на тэоры Маякоўскага. Асноўнае з іх „Вялікі мітынг“ (150.000 000 „Маякоўскага“). Гэта вялікая кампазыцыя, якая забірае цэлы канцэртны вечар, напісана для выкананьня і духавым оркестрам і хорам, з удзелам маладзёжымі і салістаў.

#### Нямеччына.

• Джэрмонетто—ганаровы член Берлінскай РПО цырульнікаў.

Аўтар „Запісак цырульніка“ Джэрмонетто атрымаў ад арганізацыі рэволюцыйнай профпацыцыі цырульнікаў Берліну прывітальны ліст з паведамленьнем аб абраньні Д. Джэрмонетто ганаровым членам Берлінскага РПО цырульнікаў.

#### Францыя.

• Новае міжнароднае аб'яднаньне пісьменьнікаў і мастакоў.

Анры Барбюс арганізаваў новае міжнароднае аб'яднаньне пісьменьні-

каў і мастакоў, якое ставіць сабе мэтай барацьбу СССР, высветляць у чужаземным друку пытаньне сацыялістычнага будаўніцтва ў Савецкіх краінах. Паасобныя камітэты ўжо арганізаваны ў Францыі, Нямеччыне, Аўстрыі і Бэльгіі.

• Новая кніжка Андра Мораа. Вядомы романіст Андра Мораа (Andre Maurois) з перакананьням кансэрватор католік, выдатны майстар біяграфічнага раманау, нядаўна выпусьціў кніжку „Aspects de la Biographie“.

У гэтай кніжцы аўтар жанр біяграфічнага раманау трактуе выключна з эстэтычнага боку. Ня глядзячы на такую аднабаковасьць і вузкасьць трактаваньня, кніжка не пазбаўлена удалых, трапных заўваг і нагляданьняў.

• Палітычныя п'есы ў парыскіх тэатрах.

У парыскіх тэатрах ставіцца цэлы шэраг палітычных п'ес. Угорская рэволюцыя і Бела Кун падаюцца ў п'есе Барнэра Цімера „На берагах чырвонага Дунаю“, якая ідзе ў тэатры „Монпарнас“.

У тэатры „Атэльэ“ ставіцца п'еса „Ленін“—Франсуа Поршэ, аўтара п'есы жыцця і руху ірляндзкіх сымфоністаў „Ноч у Ірлянды“.

#### Чэхаславакія.

• Раман вядомага чэшскага сатырыка Я. Гашэка—„Прыгоды бравага салдата Швэйка“ вытрымаў у Чэхіі 11 выданьняў. На сёнешні дзень раман перакладзены на нямецкую, французскую, ангельскую, украінскую, расійскую, беларускую, польскую, швэдзкую, угорскую, голяндзкую, іспанскую і японскую мовы. На сьцежы „Прыгоды Швэйка“ ідуць у Чэхаславацыі, СССР, Нямеччыне, Польшчы і Югаславіі.

Рэдакцыйная  
колегія

Ал. Сянкевіч,  
А. Некрашэвіч,  
Р. Мурашка,  
П. Галавач,  
С. Рычкоў,

Выдавец

Беларускае  
Дзяржаўнае  
Выдавецтва

204218

30634



б Д



АДЗЕЛ ПАПІСНЫХ І ПЭРЫЯДЫЧНЫХ ВYДАНЬНЯЎ

ПАДПІШЫСЯ НА

1931

ГОД

Тэлефон рэдакцыі 17-09  
Тэлефон бібліятэкі 17-12

АДЗІНЫ У БССР ІЛЮСТРАВАНЫ ДВУХТЫДНЕВЫ ЧАСО-  
ПІС ТЫПУ ЛЕПШЫХ ІЛЮСТРАВАННЫХ ЧАСОПІСАУ БССР

# ЧЫРВОНАЯ БЕЛАРУСЬ

ПАД РЕДАКЦЫЯЙ МІХАСЯ ЧАРОТА

У „ЧЫРВОНОЙ БЕЛАРУСІ“ НА ПРАЦІГУ 1931 ГОДУ БУДУЦЬ ЗЬМЕСЧАНЫ:

**А П А В Я Д А Н Ь Н І:** Алашава, З. Бядулі, С. Баранавіч, І. Бараніні, Вольнага, Тараса Гушчы, Цішкі Гартнага, Платона Галавача, Даўгапольскага, Міхася Зарэчнага, Ізбача, Васіля Кавала, Элі Кагана, Р. Кальтофэна, М. Кальтофэна, М. Лынькова, Лімановскага, Р. Мурашкі, Маўра, М. Нікановіча, Нёманскага, К. Чорнага, Міхася Чарота і інш.

**П А З М Ы І В Е Р Ш Ы:** А. Александровіча, Астапенкі, Янікі Бобрыка, П. Броўкі, М. Вагуна, Аляся Звонака, Яніш Купалы, Якуба Коласа, Крапівы, Максіма Лужыкіна, Валерыя Маракана, І. Плаўніка, Юлія Таўбіна, Ізі Харыжа, Ул. Хадзькі, М. Хведаровіча, Міхася Чарота, С. Шушкевіча і інш.

**НАРЫСЫ І ФЭЛЬЕТНЫ:** Бяліна-Падгваецкага, Бэндэ, Вольнага, Яўгена Жука, Цімоха Зарэчнага, Клімчуна, Мікуліча, Васіля Сташэўскага, Шкадарэвіча, Х. Цішклора

**МАЛЮНКІ І ФОТО:** Ахрэчыка, Азгура, Браўэра, Бульчова, Вал. Волкава, Давідовіча, Кіпніса, Барыса Малкіна, Мазэлева, Ул. Семянікі, Салавейчыка, М. Філіповіча і цэлага шэрагу рэдннх карэспандэнтаў.

УСЯГО „ЧЫРВОНАЯ БЕЛАРУСЬ“ ДАЕ У ГОД: ЗВЫШ 1000 фотаздымкаў, якія ілюструюць сацыялістычнае будаўніцтва БССР і БССР, а таксама заможнае жыццё, звыш 300 малюнкаў лелых мастакоў, звыш 200 апавадаванняў, вершаў і нарысаў.

„ЧЫРВОНАЯ БЕЛАРУСЬ“ БУДЗЕ ВЫСЬВЯТЛЯЦЬ: ваямня шырокія правы жыцця, рэканструкцыйнага перыяду і магутнага сацыялістычнага наступу на ўсім фронце сацспраборніцтва і ударніцтва.

УЖОВЫ ПАПІСКІ:

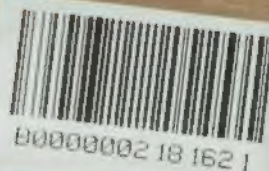
На 1 год		На 6 мес.		На 3 мес.		Асобы нумар каштуе
р.	к.	р.	к.	р.	к.	
3	—	1	50	—	75	

15 к.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦІА: аддзелам падпісных і перыядычных выданняў БДВ, Менск, Савецкая, 79, усімі кнігарнямі, кіёскамі і ўпаўнаважанымі БДВ, усімі паштова-тэлеграфнымі канторамі і храмані спажывецкай коопэрацыі.



ЦАНА 1 руб. 50 кап.



АДКРЫТА ПАДПІСКА НА 1931 год

1130

НА ШТОМЕСЯЧНУЮ  
БЕЛАРУСКУЮ ЧАСОПІСЬ  
ЛІТАРАТУРЫ, ПОЛІТЫКІ,  
ЭКОНОМІКІ, ГІСТОРЫІ, КРЫТЫІ

# „ПОЛЫМЯ“

Х год  
ВЫДАНИЯ

ПАД РЕДАКЦЫЯЙ:  
А. СЯНЬКЕВІЧА, П. ГАЛАВАЧА,  
А. НЕКРАШЭВІЧА, Р. МУРАШКІ,  
С. РЫЧКОВА

Х год  
ВЫДАНИЯ

ЧАСОПІСЬ „ПОЛЫМЯ“ ВЫХОДЗІЦЬ ШТОМЕСЯЦ,  
12 КНІЖАК НА ГОД, памерам кожная ў 10—12 аркушоў.

## УМОВЫ ПАДПІСКІ:

на 12 мес. . . . . 10 руб.  
„ 6 „ . . . . . 5 „ 50 кап.  
„ 3 „ . . . . . 3 „

КОШТ АСОБНАГА НУМАРУ 1 руб.

ПАДПІСЧЫКІ, якія фінсуюць пры падпісцы поўнасьцю  
10 рублёў, атрымваюць у 1931 годзе ДАРМОВЫ  
ДАДАТАК—літаратурна-мастацкую часопісь  
„УЗВЫШША“ за 1927 або 1928 год, па жаданьню.

НА ВЫПЛАТУ МОЖНА ПАДПІСАЦА: \_\_\_\_\_

ГАДАВЫМ ПАДПІСЧЫКАМ у 3 тэрміны: пры падпісцы—4 р. 50 к.,  
да 1-га красавіка—3 руб. і да 1-га ліпеня—2 руб. 50 кап.

ПОЎГАДАВЫМ ПАДПІСЧЫКАМ у 2 тэрміны: пры падпісцы—3 р. 50 к.  
і да 1-га красавіка—1 руб. 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦА: У аддзеле падпісак і перыядычных вы-  
данняў БДВ (Менск, Савенкая, 79, тэа. 17-12); Цэнтральная Кні-  
гарняй Беларускага выдання (Менск, пр. Ленінскай і Савенкай);  
усімі гарадзкімі аддзяленьнямі Беларускага Дзяржаўнага Вы-  
давецтва; аддзелам падпіскі перыядычнага ПЗ у РСФСР  
(Менск, Савенкая, 54); усімі паштова-тэлеграфнымі канторамі  
і ўсімі кніжнымі крамамі спажывецкіх таварыстваў БЕЛКООП-  
САЮЗУ.